

©Freepik

WYMIAR
SPRAWIEDLIWOŚCI
PRZYJAZNY DZIECIOM
Raport przygotowany w
oparciu o narzędzie oceny
Rady Europy

Spis treści

Wstęp	3
Metodologia	5
<u>Kamienie milowe ustanawiania wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom</u>	6
A. Wymiar sprawiedliwości przyjazny dzieciom dla wszystkich dzieci mających kontakt z wymiarem sprawiedliwości	6
1. Wymiar sprawiedliwości przyjazny dzieciom jest zapisany w prawie krajowym	6
2. Przez cały czas trwania postępowania dzieci otrzymują informacje w zrozumiałym dla nich języku	13
3. Ochrona życia prywatnego i rodzinnego: Uchwalane i wdrażane są przepisy chroniące tożsamość dzieci i przewidujące zasady poufności	18
4. Bezpieczeństwo i szkolenie: Wszyscy specjaliści pracujący dla dzieci i z dziećmi w postępowaniu są odpowiednio sprawdzani i przeszkoleni	29
5. Prawo krajowe przewiduje alternatywy dla postępowań sądowych, administracyjnych i innych postępowań sądowych, takich jak przekierowanie i alternatywne metody rozwiązywania sporów	41
B. Wymiar sprawiedliwości przyjazny dzieciom pozostającym w konflikcie z prawem	47
6. Prawo krajowe przewiduje szczególne rozwiązania dotyczące dzieci pozostających w konflikcie z prawem	47
6a. Prawo krajowe ustanawia normy dotyczące systemu wymiaru sprawiedliwości wobec dzieci, w tym minimalny wiek odpowiedzialności karnej we wszystkich sprawach, który spełnia normy europejskie i międzynarodowe	47
6b. Krajowe prawo, polityka lub przepisy obejmują wytyczne dla organów ścigania dotyczące użycia siły i środków przymusu wobec dzieci w celu uniknięcia nielegalnego lub nadmiernych środków przymusu	57
<u>Ustanowienie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom</u>	80
1. Istnienie i wykorzystanie wyspecjalizowanych jednostek organów ścigania, specjalnie przeszkolonych funkcjonariuszy oraz zabezpieczeń	80

<u>2. Istnienie i korzystanie z wyspecjalizowanych sądów dla dzieci oraz specjalnie przeszkolonych sędziów i urzędników sądowych.....</u>	83
<u>3. Istnieją mechanizmy i przestrzenie uczestnictwa dzieci umożliwiające im korzystanie z prawa dostępu do wymiaru sprawiedliwości.....</u>	87
<u>3a. Dzieci korzystają z prawa dostępu do wymiaru sprawiedliwości i informacji</u>	87
<u>4. Istnieje niezależna instytucja zajmująca się prawami dziecka, która jest chroniona przez prawo. ....</u>	95
<u>5. Wprowadzono przyjazne dzieciom procedury składania skarg wraz ze środkami zaradczymi przyjaznymi dzieciom.....</u>	98
<u>Ustanawianie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom.....</u>	101
<u>A. Podejście przyjazne dzieciom dla wszystkich dzieci, we wszystkich postępowaniach i przez cały czas .....</u>	101
<u>1. Dzieci korzystają ze wsparcia prawnego i pomocy prawnej .....</u>	101
<u>2. Dzieci są oceniane przy zastosowaniu zintegrowanego podejścia multidyscyplinarnego.....</u>	111
<u>3. Skuteczne i mające znaczenie (dla jego przebiegu) uczestnictwo dzieci w całym postępowaniu.....</u>	114
<u>4. Podejmowane są środki w celu uniknięcia zbędnej zwłoki w postępowaniach z udziałem dzieci .....</u>	117
<u>Załączniki .....</u>	Error! Bookmark not defined.

Wstęp

Celem tego raportu jest ustalenie, czy wymiar sprawiedliwości w Polsce odpowiada w pełni potrzebom dzieci, czyli czy jest przyjazny dzieciom. Dla jego realizacji, zgodnie z wytycznymi narzędzia oceny Rady Europy, dokonano identyfikacji wiążących Polskę aktów prawnych: międzynarodowych, unijnych i krajowych – odnoszących się do sytuacji dzieci w szeroko pojętym wymiarze sprawiedliwości. Wytyczone w ten sposób ramy prawne stały się podstawą ustalenia, czy obecnie obowiązujący / zastany stan prawny pozwala zapewnić model wymiaru sprawiedliwości odpowiadający na potrzeby dzieci zgodne z Wytycznymi Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom (dalej: WSPD).

Ocena zgodności krajowego wymiaru sprawiedliwości dla dzieci z ww. wytycznymi zrealizowana została w oparciu o analizę bazującą na wskaźnikach znajdujących się w kolejnych częściach narzędzia. Pomocnymi w jej sporządzeniu były badania akt spraw sądowych oraz spotkania z profesjonalistami.

Istotny wkład w raport mieli eksperci urzędów oraz służb, z którymi konsultowano projekt raportu oraz eksperci Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości (IWS). Byli to prof. Łukasz Pohl, dr. hab. Marcin Wielec, dr. hab. Piotr Rylski, dr Paulina Banaszak-Grzechowiak, dr Justyna Klimczak, dr. Marcin Galiński, dr. Jerzy Słyk, a przy badaniach akt sądowych także pracownicy sekretariatu oraz pracownia obsługi akt IWS. Wykazali się oni wielkim zaangażowaniem, a realne dostrzeżenie problemów wokół wymiaru sprawiedliwości, litery prawa, a także praktyki jej stosowania, pozwoliło na formułowanie rekomendacji..

Na tym polu największe wyzwanie stanowiła diagnoza występujących problemów, bowiem to właśnie prawidłowe ich rozpoznanie stanowiło podstawę dla dalszych poszukiwań – nie tylko badawczych, ale i praktycznych. Wymiar sprawiedliwości mierzy się z problemami systemowymi, które stanowią bolączkę nie tylko dla praktyków prawa, ale i pracownikom w służbie ustawodawcy. Jednak najważniejszym elementem, który stanowi składową o istotnym wkładzie systemowym wydaje się być ogólne podejście do zagadnienia przez osoby bezpośrednio pracujące z dziećmi. Muszą one mieć świadomość, jak ogromna odpowiedzialność na nich spoczywa, nie tylko względem konkretnego dziecka, którego dobro jest przedmiotem postępowania, ale przede

wszystkim, że działania ich mają, bądź mogą mieć, znaczący i niezwykle ważny rezonans społeczny.

Metodologia

Biorąc pod uwagę, że Polska funkcjonuje w ramach systemu prawa stanowionego, w procesie korzystania z narzędzia oceny skupiono się na zebraniu i analizie regulacji prawnych zawartych w aktach prawnych obowiązujących na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Zorganizowano również spotkania ze specjalistami, w szczególności z prawnikami i organizacjami ich skupiającymi.

Szczególnie istotnym dla prac nad Raportem był wkład Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości i jego analiza pod kątem problemów i wniosków przedstawionych w tych dokumentach. Dokonano również analizy akt spraw sądowych spraw karnych, cywilnych, rodzinnych i nieletnich. Analiza objęła ponad 50 spraw cywilnych oraz około 20 spraw karnych, choć nie wszystkie z nich okazały się przydatne z punktu widzenia badania, to na ich podstawie zdiagnozowano również inne problemy, gdy brało w nich udział dziecko).

Analiza akt miała charakter jakościowy, a nie ilościowy. Z wielu sądów – na otrzymaną prośbę o udostępnienie akt spraw sądowych – uzyskano odpowiedź odmowną, albo odpowiedź, która zezwalała na wgląd z wyłączeniem opinii psychologicznych, psychiatrycznych i innych specjalistycznych.

Analiza aktów prawnych rozpoczęła się w lipcu 2024, a na przełomie sierpnia i września rozpoczęto prace nad uzyskaniem dostępu do akt. We wrześniu i listopadzie 2024 roku zespół Ministerstwa Sprawiedliwości wziął udział w spotkaniach z przedstawicielami Rady Europy i Komisji Europejskiej. Zorganizowano spotkania z przedstawicielami: Naczelnej Rady Adwokackiej, Krajowej Izby Radców Prawnych, Sądów (Rejonowego dla Warszawy-Mokotowa oraz Rejonowego dla Warszawy-Żoliborza). Projekt raportu skonsultowano z Kancelarią Prezesa Rady Ministrów (Minister do spraw równości), Ministerstwem Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Komendą Główną Policji, Komendą Główną Straży Granicznej, a także Rzecznikiem Praw Dziecka oraz z jednostkami organizacyjnymi Ministerstwa Sprawiedliwości. Podczas prac skorzystano także z informacji przekazanych przez UNICEF Biura do spraw reagowania na potrzeby uchodźców w Polsce oraz UNHCR.

Wreszcie, dokonano analizy literatury przedmiotu, a także dorobku doktryny orzeczniczej, co było niezwykle pomocne w diagnozowaniu podstawowych problemów występujących w praktyce stosowania prawa.

Kamienie milowe ustanawiania wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom

A. Wymiar sprawiedliwości przyjazny dzieciom dla wszystkich dzieci mających kontakt z wymiarem sprawiedliwości

1. Wymiar sprawiedliwości przyjazny dzieciom jest zapisany w prawie krajowym.

I. Międzynarodowe ramy prawne

Polska jest stroną następujących aktów prawa międzynarodowego:

1. **Konwencji Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka** przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 r.

Konwencja weszła w życie w stosunku do Polski 7 lipca 1991 r. (Dz. U. 1991, nr 120, poz. 526). Przy jej ratyfikacji Polska złożyła aktualne / dotychczas obowiązujące dwie deklaracje dotyczące artykułów 12-16 oraz art. 24. Mają one brzmienie:

- Rzeczpospolita Polska uważa, że wykonania przez dziecko jego praw określonych w konwencji, w szczególności praw określonych w artykułach od 12 do 16, dokonuje się z poszanowaniem władzy rodzicielskiej, zgodnie z polskimi zwyczajami i tradycjami dotyczącymi miejsca dziecka w rodzinie i poza rodziną,
- w odniesieniu do artykułu 24 ustęp 2 litera f/ konwencji Rzeczpospolita Polska uważa, że poradnictwo dla rodziców oraz wychowanie w zakresie planowania rodziny powinno pozostawać w zgodzie z zasadami moralności.

Polska ratyfikowała również dwa Protokoły fakultatywne do wskazanej Konwencji:

- Protokół fakultatywny w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i pornografii przyjęty w Nowym Jorku 25 maja 2000 r., który wszedł w życie w stosunku do Polski 4 marca 2005 r. (Dz. U. z 2007 r., nr. 76, poz. 494);
- Protokół fakultatywny w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne przyjęty w Nowym Jorku 25 maja 2000 r., który wszedł w życie w stosunku do Polski 7 maja 2005 r. (Dz. U. z 2007 r., nr 91, poz. 608).

Polska nie jest stroną III Protokołu Fakultatywnego do Konwencji o Prawach Dziecka w sprawie procedury składania zawiadomień, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Stanach Zjednoczonych Nowym Jorku w dniu 19 grudnia 2011 r.

2) **Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności** (CETS No. 160).

Konwencja weszła w życie w stosunku do Polski 19 stycznia 1993 r. (Dz.U. z 1993 r., nr 61. poz. 284). Polska jest stroną Protokołów nr 1, 4, 6, 7 oraz 13 (uzupełniających zakres praw i wolności chronionych Konwencją), a także Protokołów nr 11 oraz 14 (reformujących system skargowy).

Deklaracje w sprawie uznania kompetencji Europejskiej Komisji Praw Człowieka oraz w sprawie uznania jurysdykcji Europejskiego Trybunału Praw Człowieka poczynawszy od 1 maja 1993 r., Polska złożyła Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy 19 marca 1993 r.

3) **Europejskiej Konwencji o przysposobieniu dzieci** sporządzonej w Strasburgu dnia 24 kwietnia 1967 r.

Konwencja ta weszła w życie w stosunku do Polski 22 września 1996 r. (Dz.U. 1999 r., nr 99 poz. 1157). Polska nie jest stroną Konwencji zrewidowanej (CETS No. 202).

4) **Europejskiej Konwencji o wykonywaniu praw dzieci**, sporządzonej w Strasburgu 25 stycznia 1996 r.

Konwencja ta weszła w życie w stosunku do Polski 1 lipca 2000 r. (Dz. U. z 2000r., nr 107, poz. 1128). Przy składaniu dokumentu ratyfikacyjnego złożono oświadczenie, iż Polska będzie stosować konwencję w następujących rodzajach spraw rodzinnych:

- o przysposobienie,
- z zakresu opieki,
- dotyczących rozstrzygania o istotnych sprawach osoby dziecka w razie braku porozumienia między rodzicami.

5) **Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi**, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 r.

Konwencja weszła w życie w stosunku do Polski 1 marca 2009 r. (Dz. U. z 2009 r., nr 20 poz. 107).

6) **Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych**, sporządzonej w Lanzarote dnia 25 października 2007 r.

Konwencja weszła w życie w stosunku do Polski 1 czerwca 2015 r.

7) **Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej**, sporządzonej w Stambule dnia 11 maja 2011 r. (Dz. U. z 2015 r. poz. 961).

Konwencja weszła w życie w stosunku do Polski 1 sierpnia 2015 r.

8) **Europejskiej Karty Społecznej** sporządzonej w Turynie 18 października 1961 r. Karta weszła w życie w stosunku do Polski 25 lipca 1997 r. (Dz.U. z 1999r., nr 8., poz. 67).

Polska nie jest stroną zrewidowanej Europejskiej Karty Społecznej.

9) **Protokołu dotyczącego statusu uchodźców**, sporządzonego w Nowym Jorku dnia 31 stycznia 1967 r.

Protokół wszedł w życie w stosunku do Polski dnia 27 września 1991 r. (Dz.U. z 1991 r., nr 119 poz. 517)

10) **Konwencji dotyczącej statusu uchodźców** sporządzonej w Genewie dnia 28 lipca 1951 r.

Konwencja weszła w życie w stosunku do Polski dnia 26 grudnia 1991 r. (Dz. U. z 1991 nr 119 poz. 515)

II. Krajowe ramy prawne

1. Konstytucja

W ramach prawa krajowego zasadę ochrony praw dziecka wprowadza w art. 72 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483).

Artykuł 72

1. Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją.
2. Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych.
3. W toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka.
4. Ustawa określa kompetencje i sposób powoływania Rzecznika Praw Dziecka.

2. Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. z 2017 r. poz. 922) – podstawa prawna dla działania Rzecznika Praw Dziecka - instytucjonalną gwarancją ochrony praw dziecka jest przede wszystkim art. 1 ust. 2 i 3 wskazanej ustawy, zgodnie z którymi:

Art. 1 ust. 2. Rzecznik Praw Dziecka stoi na straży praw dziecka określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Konwencji o prawach dziecka i innych przepisach prawa, z poszanowaniem odpowiedzialności, praw i obowiązków rodziców

Ust. 3. Rzecznik przy wykonywaniu swoich uprawnień kieruje się dobrem dziecka oraz bierze pod uwagę, że naturalnym środowiskiem jego rozwoju jest rodzina.

3. Regulacje dotyczące dziecka w procedurach sądowych oraz pozasądowych znajdują się w ustawach prawnych, których spis przedstawiono poniżej:

- 1) Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2024 r. poz. 750)
- 2) Ustawa z 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. z 2024 r. poz. 978)
- 3) Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach (Dz.U. z 2024 r. poz. 769)
- 4) Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2023 r. poz. 1504).
- 5) Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. kodeks cywilny (Dz.U. z 2024 r. poz. 1061)
- 6) Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2023 r. poz. 2809)

- 7) Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz.U. z 2024 r. poz. 424.)
- 8) Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny (Dz.U. z 2024 r., poz. 17)
- 9) Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 37)
- 10) Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 1568)
- 11) Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2024 r. poz. 177).
- 12) Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz. U. z 2024 r. poz. 167).

III. Prawo Unii Europejskiej

Polska jako państwo członkowskie Unii Europejskiej jest związana następującymi aktami prawnymi odnoszącymi się do - ochrony dzieci w każdej sytuacji tego wymagającej:

1. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW.
2. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym.
3. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/93/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW.
4. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/800 z dnia 11 maja 2016 r. w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym.
5. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do

porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności.

6. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym.
7. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1919 z dnia 26 października 2016 r. w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy wnioski w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania.
8. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/115/WE z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich.
9. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/32/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wspólnych procedur udzielania i cofania ochrony międzynarodowej (wersja przekształcona).
10. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/33/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie ustanowienia norm dotyczących przyjmowania wnioskodawców ubiegających się o ochronę międzynarodową (wersja przekształcona).

Wnioski

Ramy prawne w jakich funkcjonuje wymiar sprawiedliwości w Polsce co do zasady zapewniają poszanowanie potrzeb dzieci i uwzględnianie ich na każdym etapie postępowania. Należy jednak pamiętać, iż obowiązywanie określonych regulacji prawnych, bez właściwego wdrożenia i stosowania, samo w sobie nie gwarantuje, że wynikające z nich prawa są faktycznie realizowane. Taka sytuacja ma miejsce w Polsce.

Należy stwierdzić, iż skuteczne wdrożenie Konwencji ONZ o prawach dziecka, a także odpowiednich instrumentów Rady Europy i UE w dalszym ciągu pozostaje wyzwaniem dla Państwa, instytucji czy funkcjonariuszy publicznych.

Kwestie do rozwiązania:

1. Brak ratyfikacji III Protokołu Fakultatywnego do Konwencji o Prawach Dziecka w sprawie procedury składania zawiadomień, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Stanach Zjednoczonych Nowym Jorku 19 grudnia 2011 r. wymaga podkreślenia, że Rzecznik Praw Dziecka oraz największe organizacje w Polsce zajmujące się ochroną praw dzieci od wielu lat apelują o ratyfikację tego protokołu jako narzędzia, które ma szansę zapewnić wzmocnienie respektowania praw dzieci w Polsce.
2. Opóźnienia w implementacji aktów prawa Unii Europejskiej, Organizacji Narodów Zjednoczonych.
3. Niski poziom wiedzy obywateli na temat standardów ochrony dzieci ukształtowanych w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Działania na przyszłość:

1. Ratyfikacja III Protokołu Fakultatywnego do Konwencji o Prawach Dziecka w sprawie procedury składania zawiadomień, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Stanach Zjednoczonych Nowym Jorku w dniu 19 grudnia 2011 r.
2. Terminowa implementacja aktów prawnych Unii Europejskiej w dialogu z Komisją Europejską.
3. Prowadzenie prac legislacyjnych przy uwzględnieniu standardów wynikających z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.
4. Działania edukacyjne/podnoszące świadomość obywateli na temat standardów ochrony praw dzieci ukształtowanych w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Ocena:

Wskaźnik ten został oceniony na 2 w 3-stopniowej skali. Przy dokonywaniu oceny uwzględniono zarówno fakt, iż nie wszystkie akty prawa UE zostały zaimplementowane w procedurach, jak i to, że proces ten postępuje, na co pozytywny wpływ mają bez wątpienia narzędzia kontroli UE.

2. Podczas trwania postępowania dzieci otrzymują informacje w zrozumiałym dla nich języku.

W polskim ustawodawstwie oraz praktyce nie odnajdujemy regulacji lub wytycznych szczegółowo określających, w jaki sposób powinna odbywać się komunikacja werbalna z dzieckiem. Dotyczące tego aspektu zasady ogólne istnieją w postępowaniu karnym oraz ustawie o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (patrz niżej). Nie można jednak uznać, że są one wystarczające tym bardziej, że nie stwierdzono, aby były prowadzone jakiejkolwiek badania wśród profesjonalistów poświęcone wyłącznie ustaleniu sposobu przekazywania przez nich informacji dzieciom. Wyniki badań akt spraw karnych przeprowadzonych w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości uprawniają do wniosku, że komunikacja z dzieckiem zależna jest od indywidualnego podejścia i kompetencji prowadzącego czynność.

W przypadku przekazywania dzieciom informacji w formie pisemnej, odnotować można odmienności w obowiązujących procedurach (cywilnej, karnej i administracyjnej).

Procedura cywilna

W procedurze cywilnej przewidziano, iż w razie uzasadnionej potrzeby sąd może udzielić stronom i uczestnikom postępowania występującym w sprawie bez adwokata, radcy prawnego, rzecznika patentowego lub radcy Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych. Nadto, że w razie uzasadnionej potrzeby przewodniczący może udzielić stronom niezbędnych pouczeń, a stosownie do okoliczności zwraca uwagę na celowość ustanowienia pełnomocnika procesowego. Są to jednak zasady ogólne, znajdujące zastosowanie do wszystkich uczestników postępowania cywilnego i nie odnoszące się do sposobu, ani języka udzielanych pouczeń.

Postępowanie cywilne przewiduje czynność procesową - wysłuchanie dziecka. Sposób przygotowania i przeprowadzenia tej czynności oraz warunki, jakim mają odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania wysłuchań określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości¹. Przewidziano w nim, że osobie, która ma przyprowadzić

---

¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 października 2024 r. w sprawie sposobu przygotowania i przeprowadzenia wysłuchania dziecka oraz warunków, jakim mają odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich wysłuchań (Dz.U. z 2024 poz. 1579)

dziecko na wysłuchanie, sąd doręcza przeznaczoną dla dziecka informację, sporządzoną w sposób dla niego zrozumiały, w której znajduje się wyjaśnienie celu, sposobu i miejsca przeprowadzenia wysłuchania oraz pouczenie, że po przybyciu do sądu i obejrzeniu miejsca wysłuchania, dziecko będzie mogło podjąć decyzję co do udziału w czynności. Ministerstwo Sprawiedliwości dostrzegając potrzebę dostosowania informacji, przygotowuje wzór zawiadomienia o wysłuchaniu, osobno dla dziecka oraz nastolatka.

Przepisy procedury cywilnej nie zawierają innych rozwiązań dotyczących szczególnej formy zawiadomień dla dzieci będących świadkami lub stronami postępowania.

Procedura karna

W procedurze karnej istnieje obowiązek informowania uczestników postępowania o ciążących na nich obowiązkach i przysługujących im uprawnieniach. Jeżeli uczestnikiem postępowania jest osoba, która nie ukończyła 18 lat, sposób pouczenia powinien być dostosowany do jej wieku, stanu zdrowia i stanu rozwoju umysłowego (art. 16 Kodeksu postępowania karnego).

Od 15 sierpnia 2024 r. osoby poniżej 18 roku życia (podejrzany, pokrzywdzony, świadek) otrzymują pouczenia pisemne przygotowane w prostym języku². Rozporządzenie, w którym określono wzory pouczeń, dokonało wdrożenia dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dz. Urz. UE L 142 z 01.06.2012, str. 1), dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz. Urz. UE L 315 z 14.11.2012, str. 57), dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/99/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie europejskiego nakazu ochrony (Dz. Urz. UE L 338 z 21.12.2011, str. 2) oraz dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/800 z dnia 11 maja 2016 r. w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym (Dz. Urz. UE L 132 z 21.05.2016, str. 1).

---

² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 listopada 2024 r. w sprawie określenia wzorów pisemnych pouczeń o uprawnieniach i obowiązkach podejrzanego, pokrzywdzonego i świadka (Dz.U. z 2024 r. poz. 1579).

Nadto osoby te mogą otrzymać dostęp do wyjaśnień co do zakresu ich uprawnień i obowiązków oraz sposobu i warunków przesłuchania. Mają one formę opisową i graficzną. Wzory wyjaśnień umieszcza się także na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości³.

Analogiczne uprawnienia przysługują osobom poniżej 18 roku życia zatrzymanym w celu wykonania Europejskiego Nakazu Aresztowania. Rozporządzenie w sprawie określenia wzoru pisemnego pouczenia o uprawnieniach zatrzymanego na podstawie europejskiego nakazu aresztowania oraz wzorów pisemnych wyjaśnień co do zakresu uprawnień tego zatrzymanego dokonało wdrożenia dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dz. Urz. UE L 142 z 01.06.2012, str. 1) oraz dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/800 z dnia 11 maja 2016 r. w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym (Dz. Urz. UE L 132 z 21.05.2016, str. 1).

Dodatkowo, przed pierwszym przesłuchaniem, podejrzany oraz świadek otrzymują informacje o przebiegu, sposobie i warunkach jego przeprowadzenia. Informacja ta zawiera opisowe lub graficzne przedstawienie przebiegu, sposobu i warunków przesłuchania. Informację taką otrzymują także dzieci przesłuchiwane w trybach szczególnych (tzw. „ochronnych”, „przyjaznych”).

Tego rodzaju rozwiązania nie istnieją w ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich oraz w procedurze administracyjnej.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej

W ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wskazano, że stosując ustawę należy mieć na względzie podmiotowość dziecka i rodziny oraz prawo dziecka m.in. do informacji i wyrażania opinii w sprawach, które go dotyczą, odpowiednio do jego wieku i stopnia dojrzałości. Przepisy tej ustawy wskazują również, że podmioty realizujące zadania z niej wynikające, w szczególności dokonując oceny sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej oraz kwalifikując dziecko do

---

³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 listopada 2024 r. w sprawie określenia wzorów pisemnych wyjaśnień dla podejrzanego, pokrzywdzonego i świadka co do zakresu ich uprawnień i obowiązków oraz sposobu i warunków przesłuchania (Dz. U. z 2024 r, poz. 1659).

przysposobienia, są obowiązane do wysłuchania dziecka, jeżeli jego wiek i stopień dojrzałości na to pozwalają, oraz stosownie do okoliczności uwzględniają jego zdanie.

Ustawa z 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2023 r.poz. 1504 z późn. zm.)

W art. 65 ww. ustawy zawarto wytyczne dotyczące sposobu przesłuchiwania małoletniego bez opieki. I tak, przesłuchanie ma się odbywać w języku zrozumiałym dla małoletniego bez opieki, w sposób dostosowany do jego wieku, stopnia dojrzałości i rozwoju umysłowego, z uwzględnieniem okoliczności, że może mieć on ograniczoną wiedzę o faktycznej sytuacji w kraju pochodzenia.

Uwagi:

W kontaktach z profesjonalistami ustalono potrzebę zapewnienia w sądach, urzędach i na ich stronach internetowych broszur/poradników (w tym video w formie animacji) dla:

- rodziców oraz dzieci uczestniczących w postępowaniu cywilnym-rodzinnym;
- dzieci biorących udział w postępowaniach uchodźczych.

Dzieci – cudzoziemcy powinni otrzymywać informacje i pouczenia o swoich prawach i obowiązkach, a także przebiegu postępowania uchodźczego sformułowane w sposób jasny i zrozumiały w języku, którym się posługują tak, aby były informowane w przyswajalny dla nich sposób o zasadach postępowania uchodźczego.

Dzieci umieszczone w pieczy zastępczej nie zawsze są informowane o dokonywaniu oceny ich sytuacji. Nie informuje się dziecka, że odbędzie się spotkanie w jego sprawie, jaki jest cel spotkania, kto będzie brał w nim udział oraz czy dziecko będzie mogło wyrazić swoje zdanie. Uznaje się, że działania tego typu mogłyby pozwolić dzieciom na lepsze zrozumienie ich sytuacji. Kwestie te zostały uwzględnione w przygotowywanym przez Zespół do Spraw Ochrony Małoletnich poradniku wdrażania dobrych praktyk w zakresie ochrony dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej.

Kwestie do rozwiązania:

Wzmocnienie kompetencji osób uczestniczących w procedurach prawnych z udziałem dzieci: sędziów, prokuratorów, policjantów, adwokatów, radców prawnych z zakresu umiejętności rozmowy z dziećmi w różnym wieku, w tym ze szczególnymi potrzebami (zaburzenia ze spektrum autyzmu ADHD, z niepełnosprawnościami), z doświadczeniem uchodźczym.

Dobre praktyki:

W Ministerstwie Sprawiedliwości opracowywane są wzory zawiadomień o wysłuchaniu dla dzieci. Będą one zamieszczone na stronie internetowej, do pobrania dla wszystkich urzędników sądowych.

Działania na przyszłość

1. Wprowadzenie jednolitych we wszystkich sądach wzorów pouczeń o prawach i obowiązkach dziecka w postępowaniu cywilnym, administracyjnym, w tym w procedurach migracyjnych. Pouczenia powinny być przygotowane w prostym języku, mogą zawierać elementy graficzne. Jako wzór mogą posłużyć pouczenia obowiązujące w postępowaniu karnym.
2. Wprowadzenie wymogu przekazywania dziecku niezbędnych informacji, w zrozumiały dla niego sposób, przed badaniem w Opiniodawczym Zespole Sądowych Specjalistów, przy uwzględnieniu, że niekiedy jest to jedyny kontakt dziecka ze sprawą opiekuńczą prowadzoną przez sąd.
3. Opracowanie jednolitych dla wszystkich postępowań wytycznych co do sposobu komunikacji z dziećmi, z uwzględnieniem szczególnych potrzeb dzieci z doświadczeniem uchodźczym.
4. Organizacja szkoleń dla sędziów/funkcjonariuszy urzędów pracujących z dziećmi, z dziedziny psychologii rozwojowej dzieci i młodzieży pozwalających na skuteczną komunikację, uwzględniającą stopień rozwojowy dzieci i młodzieży.
5. Organizacja szkoleń nt. postępowań dotyczących cudzoziemców: dla sędziów rodzinnych z uwzględnieniem zagadnienia umieszczania w pieczy zastępczej i reprezentacji dziecka i sędziów karnych ze szczególnym uwzględnieniem zagadnienia detencji i środków alternatywnych do detencji.

Ocena:

Ocena kryterium - 1. Niestety, brakuje szczegółowych uregulowań, jak przekazywać informacje dzieciom.

3. Ochrona życia prywatnego i rodzinnego: Uchwalane i wdrażane są przepisy chroniące tożsamość dzieci i przewidujące zasady poufności.

W kodeksie postępowania cywilnego, karnego i administracyjnego nie ma przepisów szczególnych, które dotyczą ochrony danych osobowych dzieci. Przepisy takie istnieją w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Postępowanie cywilne

W postępowaniu cywilnym występują dwie czynności procesowe: wysłuchanie i przesłuchanie.

Wysłuchanie

Wysłuchanie dziecka następuje na posiedzeniu niejawnym, bez udziału rodziców i publiczności. Z przebiegu wysłuchania dziecka sporządza się notatkę urzędową. Nie jest ono utrwalane za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk.

Przesłuchanie

Nie ma odrębnych przepisów dla dzieci, co oznacza, że podstawową formą będzie przesłuchanie na posiedzeniu jawnym, na sali rozpraw. Rozpoznawanie spraw odbywa się jawnie chyba, że przepis szczególny stanowi inaczej. Dziecko może być przesłuchane w charakterze świadka lub strony na sali sądowej⁴.

Art. 259 k.p.c. wskazuje na ogólną zasadę, iż świadkami nie mogą być osoby niezdolne do komunikowania swoich spostrzeżeń. Przepis nie wprowadza granicy wieku jako kryterium zdolności do bycia świadkiem. W każdym zatem przypadku możliwość przesłuchania dziecka w charakterze świadka zależy od jego indywidualnych zdolności i stopnia rozwoju, inteligencji czy komunikatywności. Tym samym, do oceny sądu należy ocena, czy stopień rozwoju małoletniego umożliwia mu prawidłowe postrzeganie faktów. W przypadkach wątpliwych, sąd może zarządzić przesłuchanie dziecka z udziałem biegłego lekarza lub psychologa. Warto zaznaczyć, że dzieci do lat siedemnastu nie składają przyrzeczenia prawdomówności.

---

⁴Wyjątkowo w: miejscu zamieszkania (jeżeli nie może się stawić na wezwanie z powodu choroby, niepełnosprawności lub innej niedającej się usunąć przeszkody), poza salą sądową w ramach posiedzenia zdalnego.

Niezależnie od powyższego, przepis art. 430 k.p.c. stanowiący wyjątek od reguły określa, że w sprawach małżeńskich, tj. o rozwód, separację, czy unieważnienie małżeństwa, małoletni, którzy nie ukończyli lat trzynastu, a zstępni stron, którzy nie ukończyli siedemnastu lat, nie mogą być przesłuchiwi w charakterze świadków. Unormowanie ma celu ochronę małoletnich dzieci przed skutkami przesłuchań w sprawach małżeńskich, w których często ujawniane są drastyczne i traumatyczne dla nich fakty.

Postępowanie karne

W przypadku świadków (także pokrzywdzonych), w protokole nie zamieszcza się danych dotyczących miejsca zamieszkania, numeru telefonu ani adresu poczty elektronicznej. Dane te, znajdują się w załączniku do protokołu, który przechowywany jest w załączniku adresowym do akt sprawy, do wiadomości organu prowadzącego postępowanie.

Przesłuchanie podejrzanego lub oskarżonego

W postępowaniu karnym dzieci (osoby poniżej 18-go roku życia) mające status podejrzanego lub oskarżonego, składają wyjaśnienia w obecności organu prowadzącego postępowania przygotowawcze, bądź przed sądem.

Tryb zwykły przesłuchania świadka

Dzieci będące świadkami składają zeznania w obecności organu prowadzącego postępowania przygotowawcze, bądź przed sądem – zwykle na sali rozpraw. Świadek może jednak zostać przesłuchany w miejscu zamieszkania albo przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku.

Podczas postępowania przed sądem, w wyjątkowych wypadkach, gdy istnieje obawa, że obecność oskarżonego mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania świadka, przewodniczący może zarządzić, aby na czas przesłuchania danej osoby oskarżony opuścił salę sądową.

W sprawie o przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 8 lat, umyślne przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu, przeciwko wolności lub przestępstwo z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej, gdy istnieje obawa, że obecność oskarżonego mogłaby oddziaływać krępująco na

pokrzywdzonego, zwłaszcza gdy uzasadnia to dotychczasowe zachowanie oskarżonego w toku postępowania, na wniosek pokrzywdzonego przewodniczący zarządza, aby na czas jego przesłuchania oskarżony opuścił salę sądową chyba, że przemawia przeciwko temu względ na konieczność dokonania prawidłowych ustaleń faktycznych.

Tryb szczególny przesłuchania:

Jest przewidziany, gdy przesłuchiwany jest:

- a) pokrzywdzonym, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, w sprawach o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w następujących rozdziałach kodeksu karnego: XXIII (przestępstwa przeciwko wolności), XXV (przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności) i XXVI (przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece), (art. 185a Kodeksu postępowania karnego). W wyjątkowych wypadkach, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że przesłuchanie w innych warunkach mogłoby wywrzeć negatywny wpływ na stan psychiczny pokrzywdzonego, może zostać przesłuchany w tym trybie małoletni, który ukończył 15 lat (art. 185a Kodeksu postępowania karnego);
- b) świadkiem, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXV i XXVI Kodeksu karnego (art. 185b Kodeksu postępowania karnego);
- c) pokrzywdzonym, który ukończył 15 lat sprawach o przestępstwa określone w art. 197-199⁵ Kodeksu karnego (art. 185c Kodeksu postępowania karnego);
- d) świadkiem, u którego występują zaburzenia psychiczne, rozwojowe, zakłócenia zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego postrzeżeń i zachodzi uzasadniona obawa, że przesłuchanie w innych warunkach niż wskazane w tym przepisie (na ogólnych zasadach) mogłoby wpłynąć negatywnie na jego stan

---

⁵ Art. 197 - zgwałcenie i wymuszenie czynności seksualnej;

Art. 198 – doprowadzenie innej do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności przy wykorzystaniu bezradności tej osoby lub wynikającego z upośledzenia umysłowego lub choroby psychicznej braku zdolności tej osoby do rozpoznania znaczenia czynu lub pokierowania swoim postępowaniem.

Art. 199 - doprowadzenie innej osoby do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności przez nadużycie stosunku zależności lub wykorzystanie krytycznego położenia,

psychiczny lub byłoby znacznie utrudnione (art. 185e Kodeksu postępowania karnego).

Przesłuchanie przeprowadza sąd i bierze w nim udział biegły psycholog. W przesłuchaniu mają prawo wziąć udział prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego. Przesłuchanie jest rejestrowane, a na rozprawie głównej odtwarza się sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania oraz odczytuje protokół przesłuchania.

Sposób przygotowania i przeprowadzenia przesłuchań w trybie określonym w art. 185a-185c oraz art. 185e Kodeksu postępowania karnego oraz warunki, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich przesłuchań określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 22 września 2024 r. (Dz. U. z 2024 roku poz. 1477).

Wyłączenie jawności rozprawy:

Sąd może wyłączyć jawność rozprawy w całości albo w części m.in. jeżeli:

- 1) jawność mogłaby naruszyć ważny interes prywatny;
- 2) jeżeli choćby jeden z oskarżonych nie ukończył 18 lat lub na czas przesłuchania świadka, który nie ukończył 15 lat.

Niemniej, jeżeli prokurator sprzeciwi się wyłączeniu jawności, rozprawa odbywa się jawnie.

Zakaz zadawania określonych pytań:

Pytania zadawane świadkowi nie mogą dotyczyć jego życia seksualnego chyba, że jest to niezbędne dla rozstrzygnięcia sprawy.

Postępowanie na podstawie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich

Wysłuchanie i przesłuchanie nieletniego przeprowadza się w warunkach zapewniających mu swobodę wypowiedzi. W miarę możliwości wysłuchanie i przesłuchanie nieletniego powinno być utrwalone za pomocą urządzenia rejestrującego obraz lub dźwięk⁶.

---

⁶Na podstawie badań aktowych ustalono, że w praktyce jednak takie sytuacje nie mają miejsca, bowiem przesłuchanie utrwała się wyłącznie pisemnie w protokole.

W sprawach o demoralizację, której przejawem jest dopuszczenie się przez nieletniego określonego ww. ustawą czynu zabronionego, przesłuchanie pokrzywdzonego, który nie ukończył 15 lat, przeprowadza sąd rodzinny. Bierze w nim udział także biegły psycholog. W przesłuchaniu mają prawo wziąć udział prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego. Przedstawiciel ustawowy pokrzywdzonego albo osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje, lub osoba pełnoletnia wskazana przez pokrzywdzonego również ma prawo być obecna przy przesłuchaniu, jeżeli nie ogranicza to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego. Jeżeli nieletni zawiadomiony o tej czynności nie ma obrońcy z wyboru, sąd rodzinny wyznacza mu obrońcę z urzędu.

Przesłuchanie utrwalą się za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk. Protokół sporządzony pisemnie można ograniczyć do zapisu najbardziej istotnych oświadczeń osób biorących udział w przesłuchaniu. Do protokołu załącza się zapis obrazu i dźwięku. Sąd rodzinny może przesłuchać w takich warunkach inną osobę w charakterze świadka, w tym pokrzywdzonego, jeżeli jego dobro tego wymaga w szczególności, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność nieletniego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania świadka lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny.

Jeśli sprawa jest skierowana na rozprawę, odbywa się ona jawnie, jeżeli jest to uzasadnione względami wychowawczymi.

Jeśli nie zachodzą szczególne okoliczności po stronie świadków, są oni przesłuchiwani na rozprawie.

Postępowanie na podstawie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej

Podmioty i osoby realizujące zadania w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej są obowiązane do zachowania w tajemnicy informacji o osobach, do których stosuje się ww. ustawę, oraz członkach ich rodzin, w tym informacji o udzielonej tym osobom pomocy i świadczeniach. Dane osobowe osób, do których stosuje się ustawę, oraz członków ich rodzin w zakresie niezbędnym do realizacji zadań wynikających z ustawy podlegają zabezpieczeniom zapobiegającym nadużyciom lub niezgodnemu z prawem dostępowi lub przekazaniu polegającym co najmniej na:

- 1) dopuszczeniu do przetwarzania danych osobowych wyłącznie osób posiadających pisemne upoważnienie wydane przez administratora danych;
- 2) pisemnym zobowiązaniu osób upoważnionych do przetwarzania danych osobowych do zachowania ich w tajemnicy.

Kuratorzy sądowi

W sądach rejonowych i okręgowych działają kuratorzy sądowi (kuratorzy rodinni i kuratorzy dla dorosłych), którzy wykonują czynności o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym i profilaktycznym oraz inne czynności określone w przepisach szczególnych. Zadania przypisane kuratorom sądowym związane są ściśle z wykonywaniem orzeczeń sądowych w sprawach karnych oraz rodzinnych i nieletnich.

Mając na względzie, iż kuratorska służba sądowa funkcjonuje w strukturach sądownictwa powszechnego i wykonuje zadania na jego rzecz, podlega ogólnym regulacjom, jak każdy pracownik sądu, w tym tych dotyczących zachowania tajemnicy służbowej oraz przetwarzania danych osób, których dotyczy postępowanie (uwzględniając dane dzieci).

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz. U. z 2023 r. poz. 1095 t.j., dalej jako: u.k.s.), wskazuje, że kuratorzy sądowi obowiązani są zachować w tajemnicy wszystkie okoliczności, o których powzięli wiadomość w związku z pełnioną funkcją (art. 6 ust. 1 u.k.s. oraz art. 85 ust. 1 u.k.s. w zw. z art. 6 ust. 1 u.k.s.). Administratorem danych przetwarzanych w celu wykonania zadań lub obowiązków przez kuratora sądowego jest prezes sądu, w którym kurator sądowy pełni obowiązki służbowe. (art. 9b u.k.s.).

Postępowanie administracyjne

Kodeks postępowania administracyjnego nie przewiduje żadnych przepisów dotyczących małoletnich.

W ustawie o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej zawarte są przepisy regulujące przesłuchanie małoletniego bez opieki. Małoletniego bez opieki przesłuchuje się w obecności:

- 1) kuratora, który może zadawać pytania lub zgłaszać uwagi;
- 2) osoby dorosłej wskazanej przez małoletniego, jeżeli nie utrudni to postępowania;

3) psychologa lub pedagoga, który sporządza opinię o stanie psychofizycznym małoletniego.

Przebieg przesłuchania może być utrwalony za pomocą urządzenia rejestrującego obraz lub dźwięk.

Zasady te nie dotyczą małoletnich podróżujących wraz z rodzinami (jeśli są przesłuchiwanymi jako strony i świadkowie) oraz małoletnich przesłuchiwanymi w sprawie zobowiązania do powrotu.

Uwagi:

Stwierdza się, że niejednokrotnie w mediach, ze szczególnym uwzględnieniem społecznościowych, publikowane są informacje, które pozwalają na identyfikację dziecka.

Postępowanie karne⁷

Z praktyki opiniowania psychologicznego wynika, że zagrożenia związane z ujawnianiem/ publikowaniem informacji o pokrzywdzeniu dziecka wykorzystaniem seksualnym lub inną formą przemocy (podjęte nawet ze słusznym intencji dziennikarzy) wynikają z tego, że mimo anonimizacji i pikselowania twarzy (czy innych technik ukrywania tożsamości), środowisko osób pokrzywdzonych zazwyczaj rozpoznaje osoby pokrzywdzone i ich bliskich, które wypowiadają się w programach telewizyjnych, co skutkuje różnymi formami agresji biernej lub bezpośredniej wobec nich („hejtowanie”, zawstydzanie, ośmieszanie, poniżanie, ostracyzm społeczny). Zostają pozbawione intymności, są wtórnie wiktymizowane. Dodatkową konsekwencją może być wycofanie się ze składania zeznań w sprawie, co pokrzywdzeni uzasadniają tym, że nie tylko nie spodziewali się takiej reakcji w środowisku, ale że sam „szum medialny” jest dla nich zaskoczeniem. Nie spodziewali się tego rozmawiając z dziennikarzami i bezpośrednio określają, że nie chcą mieć ze sprawą nic wspólnego. Wycofanie się pokrzywdzonych ze składania zeznań **może skutkować umorzeniem śledztwa**, szczególnie jeśli dowodem w sprawie było wyłącznie zeznanie pokrzywdzonych (co ma miejsce w większości przypadków wykorzystania seksualnego czy przemocy psychicznej).

---

⁷ Stanowisko biegłego sądowego z zakresu psychologii

Dodatkowo, występuje ryzyko opisywania przez pokrzywdzonego, szczególnie małoletniego swoich doświadczeń dziennikarzowi. Trzeba zaznaczyć, że dzieci nie są odporne na manipulacje i naciski często nieświadomie stosowane przez dziennikarzy dla uzyskania informacji). Pojawia się wtedy trudność w ocenie zeznań, które zostały przez pokrzywdzonych złożone podczas formalnego przesłuchania prowadzonego w postępowaniu. Takie przesłuchanie zgodnie z przepisami powinno być przeprowadzone tylko raz, podczas postępowania i w celu zminimalizowania ryzyka wtórnej wiktymizacji powinny zostać zachowane jego przyjazne warunki. Tymczasem treści uzyskane podczas „przesłuchania przed kamerą” często różnią się od tych przekazanych podczas przesłuchania małoletniego. Bywa to podnoszone przez obrońców podejrzanych/oskarżonych jako powód dodatkowego przesłuchania, czyli podejmowania kolejny raz czynności trudnej emocjonalnie. Z punktu widzenia psychologicznej oceny zeznań pojawiają się też problemy, czasem niemożliwe do rozstrzygnięcia, związane ze zniekształceniem relacji poprzez jej powtarzanie oraz uleganie sugestiom i naciskom dziennikarzy.

Pieczą zastępczą

Zasadne jest propagowanie dobrych praktyk, zarówno wśród osób biorących udział w postępowaniach opiekuńczych, opiekunów zastępczych, jak i podmiotów organizujących pieczę zastępczą w zakresie wzmożonej ochrony danych osobowych, w tym wizerunku dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej.

Zauważalne jest zjawisko przetwarzania takich wizerunków np. w celu znalezienia rodziny zastępczej, gotowej do podjęcia się opieki, znalezienia rodziny adopcyjnej, pozyskania dodatkowych środków finansowych na specjalne potrzeby dziecka (również leczenie bądź terapię). Większość sytuacji udostępniania wizerunku dziecka umotywowana jest pozytywnymi przesłankami działania na rzecz dobra dziecka, natomiast równocześnie powodują one ingerencję w życie prywatne dziecka i mogą mieć wpływ na przyszłość małoletniego. Kwestia ta dotyczy to zarówno dzieci najmłodszych (nawet niemowląt), jak i starszych. Szczególnie niebezpieczne wydaje się udostępnianie wizerunku dziecka w połączeniu z innymi danymi, co umożliwia dalszą identyfikację małoletniego. Istnieje zagrożenie zwiększania się skali zjawiska udostępniania wizerunku dzieci umieszczanych w pieczy zastępczej w poszukiwaniu dostępnych miejsc oraz konieczność pozyskiwania kandydatów do sprawowania funkcji rodziny zastępczej lub rodzinnego domu dziecka.

Podsumowanie

Ze względów etycznych, oraz z uwagi na dobro dzieci i ich prawo do prywatności konieczne jawi się wzmacnianie działań służących ograniczaniu udostępniania wizerunku dzieci przez media (w tym media społecznościowe).

Ochrona dzieci, w tym ich wizerunku w mediach cyfrowych w szczególnym stopniu dotyczy małoletnich (pokrzywdzonych, umieszczonych w pieczy zastępczej). Wizerunek dziecka oraz jego dane osobowe powinny być chronione w sposób szczególny. W przypadku dzieci w pieczy zastępczej jest to związane często występującymi trudnymi relacjami rodzinnymi, sytuacjami dotyczącymi pozbawienia bądź ograniczenia władzy rodzicielskiej, ewentualnym przeprowadzaniem procedury zgłoszenia dziecka do przysposobienia. Ochrona danych i wizerunku ma również kluczowe znaczenie w zakresie ochrony dziecka przed krzywdzeniem i przemocą (również o charakterze seksualnym).

Dobre praktyki:

Rzecznik Praw Dziecka rozpoczął ogólnopolską kampanię „Więcej szacunku dla młodego wizerunku” <https://brpd.gov.pl/wiecej-szacunku-dla-mlodego-wizerunku/>

Państwowa Komisja do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 oraz Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę organizują webinarium dla przedstawicieli mediów. Podczas webinarium zostaną poruszone następujące tematy:

- Wpływ mediów na kondycję psychiczną małoletnich z doświadczeniem wykorzystania seksualnego.
- Wpływ mediów na społeczne postrzeganie zjawiska wykorzystywania seksualnego dzieci.
- Małoletni sprawcy wykorzystywania seksualnego.
- Język i przekaz dotyczący problemu wykorzystywania seksualnego dzieci.
- Jak wzmocnić standardy ochrony dzieci w redakcjach?

Kwestie do rozwiązania:

1. Brak wystarczających szkoleń dla podmiotów realizujących zadania związane z postępowaniami wobec dzieci na temat ochrony danych osobowych, zasad poufności (również w stosunku do rodziny dziecka), w szczególności w zakresie zagadnień dotyczących wspierania rodziny, pieczy zastępczej oraz przysposobień.
2. Ograniczenie roli prokuratora podczas rozpoznawania wniosku o wyłączenie jawności rozprawy.
3. Brak wystarczającej świadomości u przedstawicieli mediów na temat konieczności poszanowania prywatności dzieci – uczestników postępowań i skutków dla psychiki dziecka ujawnienia okoliczności pozwalających na identyfikację dziecka.

Działania do podjęcia:

1. Usuniecie z Kodeksu Postępowania Karnego art. 360 § 2 k.p.k., uprawniającego Prokuratora do złożenia sprzeciwu w zakresie wyłączenia jawności rozprawy. Przepis ten został wprowadzony nowelizacją z 5 sierpnia 2016 r. (Dz.U. z 2016 r. poz. 1070 zm.).
2. Prowadzenie interdyscyplinarnych szkoleń (ekspert z zakresu ochrony danych osobowych, psycholog), na temat ochrony danych osobowych dzieci, prawa do prywatności dzieci oraz konsekwencji naruszenia tych zasad z punktu widzenia psychologii dziecka.
3. Ujednolicenie poziomu ochrony prywatności dziecka we wszystkich postępowaniach sądowych: cywilnym, karnym i administracyjnym.
4. Opracowanie przez zespół prawników, etyków i dziennikarzy rekomendacji dla mediów dotyczących sposobu przekazywania informacji o dzieciach uczestnikach postępowań, ochrony prawa do prywatności dzieci uczestniczących w procedurach sądowych i pozasądowych i ich propagowanie.
5. Wprowadzenie jednolitego standardu przesłuchiwania małoletnich cudzoziemców, zapewniającego poszanowanie jego prywatności i praw - niezależnie od rodzaju postępowania, które jest prowadzone w ich sprawach.

OCENA:

Ocena kryterium - 1. Brakuje szczegółowych regulacji w zakresie ochrony prywatności i danych dzieci.

4. Bezpieczeństwo i szkolenie: Wszyscy specjaliści pracujący dla dzieci i z dziećmi w postępowaniu są odpowiednio sprawdzani i przeszkoleni.

Policjanci i prokuratorzy

Brak jest przepisów rangi ustawowej obligujących prokuratorów do szkoleń z zakresu komunikacji z dziećmi, znajomości i poszanowania praw dziecka.

Jeśli chodzi o Policję, zgodnie z zarządzeniem Nr 1041 Komendanta Głównego Policji z 28 września 2007 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji i zakresu działania komend, komisariatów i innych jednostek organizacyjnych Policji (tj. Dz. Urz. KGP z 2013 r. poz. 50), w strukturach organizacyjnych jednostek Policji istnieją komórki wyspecjalizowane do prowadzenia spraw osób niepełnoletnich np. w służbie kryminalnej ds. przestępczości nieletnich; w służbie prewencyjnej ds. nieletnich i patologii oraz policyjna izba dziecka.

W zarządzeniu nr 48 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 września 2023 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich (Dz. Urz. KGP z 2023 r. poz. 85) określono, że zadania w zakresie zapobiegania, zwalczania i rozpoznania okoliczności świadczących o demoralizacji nieletnich oraz dopuszczania się przez nich czynów karalnych, wykonują w ramach pełnionej służby policjanci służby prewencyjnej i służby kryminalnej właściwych jednostek organizacyjnych Policji. Komórką właściwą do gromadzenia informacji na temat wykazywania przez nieletniego przejawów demoralizacji lub dopuszczenia się przez niego czynu karalnego, a także współpracy w tym zakresie z sądem rodzinnym właściwym miejscowo dla nieletniego, jest komórka do spraw nieletnich i patologii terenowej jednostki Policji, miejsca zamieszkania nieletniego, a w przypadku trudności w jego ustaleniu - miejsca jego pobytu.

Każdy nowoprzyjęty funkcjonariusz Policji, obowiązkowo uczestniczy w zawodowym kursie podstawowym. W trakcie realizowany jest program szkolenia zgodnie z metodologią tzw. modułów umiejętności zawodowych, w której zadania służbowe na stanowisku policjanta stanowią zarówno kryterium doboru, jak i organizacji treści nauczania/uczenia się. Szkolenie, realizowane na podstawie programu, przygotowuje do wykonywania ośmiu podstawowych zadań zawodowych, którym odpowiadają tzw.

jednostki modułowe oraz dwie przedmiotowe jednostki modułowe, mające praktyczny walor stosowania.

W jednostce modułowej „Ustalenie okoliczności zdarzeń i zabezpieczenie ich miejsca, historia Policji, prawa człowieka, przeciwdziałanie korupcji oraz współpraca z mediami” omawiane są m.in. zagadnienia dot. przyjęcia informacji o przestępstwie i przesłuchania świadka. Podczas zajęć policjant zdobywa wiedzę m.in. w zakresie: sposobu postępowania w przypadku zawiadomienia przez osobę małoletnią i przesłuchania w charakterze świadka osoby zawiadamiającej; sytuacji prawnej świadka, jego prawa i obowiązki, psychologicznych aspektów przesłuchania świadka, przebiegu przesłuchania ze szczególną uwagą na przygotowanie się do przesłuchania oraz specyfikę przesłuchania pokrzywdzonego, małoletniego (dziecka), z udziałem osób trzecich itd., taktycznych aspektów tych przesłuchań, zwracając szczególną uwagę na specyfikę przesłuchania osób pokrzywdzonych konkretnym czynem (np. przestępstwem zgwałcenia), sposobów formułowania pytań; interpretacji przepisów dot. uprawnień i obowiązków pokrzywdzonego.

W kolejnej jednostce modułowej pn. „Przeciwdziałanie zjawiskom kryminogennym” wyjaśniane są pojęcia: „demoralizacja”, „czyn karalny”, „nieletni”, „małoletni”. Odwołując się do doświadczenia życiowego słuchaczy, przedstawiane są sytuacje i fakty stwarzające dla małoletniego zagrożenie demoralizacją oraz zachowania nieletnich świadczące o ich demoralizacji. Akcentowana jest odrębność postępowania w sprawach nieletnich w stosunku do postępowania karnego

Ponadto, policjanci w specjalności do spraw nieletnich pełniący służbę w komórkach organizacyjnych do spraw nieletnich i patologii, przestępczości nieletnich oraz policyjnych izbach dziecka lub gdy przewidziani są do pełnienia służby w tych komórkach kierowani są na kurs specjalistyczny w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich. Podczas kursu realizowane są m.in. tematy: „Postępowanie w sprawie nieletniego”, „Czynności procesowe i rejestracyjno-statystyczne”, „Wybrane przepisy prawa cywilnego oraz rodzinnego i opiekuńczego”, „Interwencje z udziałem małoletnich”.

Do 2019 roku realizowany był dedykowany policjantom służby prewencyjnej oraz służby kryminalnej wykonującym czynności z udziałem nieletnich kurs specjalistyczny w zakresie taktycznych aspektów prowadzenia postępowania w sprawach dzieci. Podczas kursu realizowane były m.in. zajęcia pt. „Zasady postępowania w sprawach nieletnich”, „Uprawnienia Policji w postępowaniu z nieletnim”, „Wybrane czynności procesowe”.

W trakcie kursu specjalistycznego dla dzielnicowych realizowany jest temat pt. „Postępowanie w sprawach nieletnich i małoletnich pozbawionych opieki”.

W kursie specjalistycznym dla policjantów wykonujących czynności dochodzeniowo-śledcze w którym uczestniczą funkcjonariusze prowadzący postępowania przygotowawcze, realizowane są bloki tematyczne, np. „Postępowanie przygotowawcze”, gdzie omawiane są kwestie przyjęcia zawiadomienia o przestępstwie od małoletniej osoby pokrzywdzonej ; postępowanie z przesłuchiwanymi w charakterze świadka osobami małoletnimi, przesłuchanie podejrzanego. W bloku pt. „Proces wykrywczy wybranych przestępstw” omawiane są kwestie czynności w sprawach o przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, zasady postępowania z ofiarą przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, w tym szczególnie tryb postępowania z małoletnimi poniżej 15 roku życia, będącymi ofiarami lub świadkami tych przestępstw.

W kursie specjalistycznym dla policjantów wykonujących czynności operacyjno-rozpoznawcze realizowany jest blok zagadnieniowy pt. „Wybrane elementy postępowania przygotowawczego”, gdzie omawiane są zagadnienia w zakresie przesłuchania świadka, przesłuchanie podejrzanego. W bloku zagadnieniowym pn. „Proces wykrywczy wybranych przestępstw” omawiane jest temat podejmowania czynności w sprawach o przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, zasady postępowania z ofiarą przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, w tym szczególnie tryb postępowania z małoletnimi poniżej 15 roku życia, będącymi ofiarami lub świadkami tych przestępstw.

Sędziowie

Zgodnie z art. 12 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. z 2024 r. poz. 334) w sądzie rejonowym można utworzyć wydział:

cywilny - do spraw z zakresu prawa cywilnego, prawa rodzinnego i opiekuńczego, spraw dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich, leczenia osób uzależnionych od alkoholu oraz od środków odurzających i psychotropowych oraz spraw należących do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw,

albo odrębny wydział

rodzinny i nieletnich - do spraw z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, spraw dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich, leczenia osób uzależnionych od alkoholu oraz od środków odurzających i psychotropowych oraz spraw należących do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw.

W sądzie okręgowym może zostać utworzony wydział cywilny do spraw prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego, należących do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw oraz dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich. Natomiast w sądzie apelacyjnym istnieje wydział cywilny – m. in. do spraw prawa rodzinnego i opiekuńczego.

Nie odnotowano jednak szczegółowych regulacji odnoszących się do wymagań wobec sędziów, którzy są kierowani do rozpoznawania spraw rodzinnych, opiekuńczych, dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich, a więc tych, w których ma miejsce komunikacja z dziećmi.

Zgodnie z art. 82a ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. z 2024 r., poz. 334), sędzia orzekający w sprawach z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego oraz dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich powinien uczestniczyć, co cztery lata, w szkoleniu i doskonaleniu zawodowym, w wymiarze co najmniej 10 godzin, organizowanym przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury lub jednostkę podległą Ministrowi Sprawiedliwości albo przez niego nadzorowaną, w celu uzupełnienia specjalistycznej wiedzy i umiejętności zawodowych prowadzenia czynności z osobami, które nie ukończyły 18 lat, rozpoznawania symptomów krzywdzenia dziecka i zabezpieczenia interesu dziecka w sytuacji sporu między rodzicami albo opiekunami.

Natomiast sędzia orzekający w sprawach karnych powinien co cztery lata uczestniczyć w szkoleniu i doskonaleniu zawodowym organizowanym przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury, w celu uzupełnienia specjalistycznej wiedzy i umiejętności zawodowych z zakresu przesłuchiwania osób, które nie ukończyły 18 lat, oraz osób, o których mowa w art. 185c i art. 185e ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego.

Adwokaci i radcowie prawni

Nie istnieje specjalizacja, czy obowiązek ustawowy szkoleń dla adwokatów i radców prawnych występujących jako obrońcy w sprawach karnych, albo pełnomocnicy w sprawach karnych, cywilnych i administracyjnych.

Nieco odmiennie wygląda sytuacja w przypadku osób, które pełnią rolę reprezentanta dziecka. Dla dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską, którego żadne z rodziców nie może reprezentować, sąd opiekuńczy ustanawia reprezentanta. Jego podstawową funkcją jest reprezentowanie małoletniego podczas dokonywania czynności prawnej (np. przy umowie sprzedaży, gdzie stronami umowy są dziecko i jego rodzic). Reprezentant może być także ustanowiony do postępowania (np. gdy jeden z rodziców jest krzywdzącym, gdy sprawa dotyczy działu spadku, a interesy rodzica i dziecka są sporne).

Reprezentantem może być ustanowiony adwokat lub radca prawny. Musi on wykazywać szczególną znajomość spraw dotyczących dziecka, innych podobnych spraw, w której wymagana jest reprezentacja małoletniego, ewentualnie ukończył szkolenie dotyczące zasad jego reprezentacji, praw lub potrzeb.

W przypadku, gdy stopień skomplikowania sprawy tego nie wymaga, w szczególności gdy sąd opiekuńczy określi szczegółowo treść czynności, reprezentantem dziecka może zostać ustanowiona również inna osoba posiadająca wyższe wykształcenie prawnicze i wykazująca znajomość potrzeb małoletniego. Jeżeli szczególne okoliczności za tym przemawiają, reprezentantem może także zostać ustanowiona osoba nieposiadająca wyższego wykształcenia prawniczego.

W rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobu zapewnienia reprezentacji dziecka określono system szkoleniowy.

Program szkolenia umożliwiającego nabycie lub podniesienie kompetencji niezbędnych do właściwego pełnienia funkcji obejmuje zagadnienia dotyczące zasad reprezentacji, praw lub potrzeb dziecka, w tym:

- 1) prawne aspekty reprezentacji dziecka;
- 2) psychologiczne aspekty reprezentacji, w tym potrzeby wynikające z wieku i możliwości rozwojowych;
- 3) komunikację z dzieckiem, w tym z niepełnosprawnościami, lub o złożonych potrzebach w komunikowaniu się.

Wymiar szkolenia wynosi jednorazowo nie mniej niż 8 godzin. Po zakończeniu szkolenia jego uczestnik winien otrzymać zaświadczenie potwierdzające ukończenie.

Rozporządzenie zostało wydane 29 lipca 2024 r., stąd też, z uwagi na bardzo krótki okres obowiązywania, trudno ocenić jego wpływ na kwalifikacje adwokatów i radców prawnych do pracy z dziećmi.

Specjaliści

Biegli

Ustawa z 5 sierpnia 2015 r. o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów (tekst jednolity dz. U. 2018 poz. 708) zawiera regulacje ich dotyczące, które działają w sądach okręgowych i ich zadaniem jest sporządzanie, na zlecenie sądu lub prokuratora, opinii w sprawach rodzinnych i opiekuńczych oraz w sprawach nieletnich. Na podstawie przeprowadzonych badań psychologicznych, pedagogicznych lub lekarskich, zespoły prowadzą na zlecenie sądu mediacje, przeprowadzają wywiady środowiskowe w sprawach nieletnich oraz prowadzą poradnictwo specjalistyczne dla małoletnich, nieletnich i ich rodzin. Zespoły te mogą współdziałać z placówkami wykonującymi orzeczenia sądu.

W skład zespołu wchodzi specjaliści w zakresie psychologii, pedagogiki, pediatrii, medycyny rodzinnej, chorób wewnętrznych, psychiatrii oraz psychiatrii dzieci i młodzieży.

Specjalistów w zakresie psychologii, pedagogiki, pediatrii, medycyny rodzinnej, chorób wewnętrznych, psychiatrii oraz psychiatrii dzieci i młodzieży wyłania się w drodze konkursu. Może w ten sposób być zatrudniona osoba: posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych; obywatelstwo polskie, lub obywatelstwo innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej, państwa członkowskiego Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) - strony umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym lub Konfederacji Szwajcarskiej, albo obywatelstwo innego państwa, jeżeli na podstawie przepisów prawa Unii Europejskiej przysługuje jej prawo podjęcia zatrudnienia lub samozatrudnienia na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na zasadach określonych w tych przepisach; mająca nieposzlakowaną opinię; która nie została skazana prawomocnym wyrokiem za przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe; przeciwko której nie jest prowadzone postępowanie o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe; której stan zdrowia pozwala na zatrudnienie na stanowisku specjalisty.

Jako specjalista w zakresie psychologii może być zatrudniona osoba, która ukończyła wyższe studia z zakresu psychologii w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskała tytuł magistra lub ukończyła zagraniczne studia z zakresu psychologii uznane w Rzeczypospolitej Polskiej oraz która posiada co najmniej 3-letni staż pracy w poradnictwie rodzinnym lub z młodzieżą społecznie niedostosowaną albo 3-letnią praktykę kliniczną.

Jako specjalista w zakresie pedagogiki może być zatrudniona osoba, która ukończyła wyższe studia z zakresu pedagogiki w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskała tytuł magistra lub ukończyła zagraniczne studia z zakresu pedagogiki uznane w Rzeczypospolitej Polskiej oraz która posiada co najmniej 3-letni staż pracy w poradnictwie rodzinnym lub z młodzieżą społecznie niedostosowaną albo 3-letni staż pracy w szkole, przedszkolu lub w placówce oświatowo-wychowawczej.

Jako specjalista w zakresie pediatrii, medycyny rodzinnej, chorób wewnętrznych, psychiatrii lub psychiatrii dzieci i młodzieży może być zatrudniony lekarz posiadający specjalizację z zakresu pediatrii, medycyny rodzinnej, chorób wewnętrznych, psychiatrii lub psychiatrii dzieci i młodzieży.

Kuratorzy sądowi

Kwestię kuratorów sądowych reguluje ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (tekst jednolity dz. U. z 2023 r. poz. 1095). Kurator jest funkcjonariuszem, który wypełnia zadania wychowawcze i resocjalizacyjne, a także kontroli i nadzoru (nad wykonywaniem środków oddziaływania wychowawczego, prawnokarnego itp.). Swoje zadania pełni w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, zakładach karnych, a także w miejscu zamieszkania podopiecznych. Kurator może być zawodowy lub społeczny.

Asystent rodziny

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. 2024 poz. 177) zawiera przepisy dotyczące asystenta rodziny (Informacje szczegółowe – patrz załącznik numer 4)

Inne działania:

17 października 2023 r. Rada Ministrów przyjęła uchwałę w Krajowego Planu Przeciwdziałania Przestępstwom Przeciwko Wolności Seksualnej i Obyczajności na Szkodę Małoletnich na lata 2023-2026 (dalej Krajowy Plan). Przewidziano w nim organizowanie interdyscyplinarnych, międzyinstytucjonalnych szkoleń dla policjantów, funkcjonariuszy Straży Granicznej, prokuratorów, sędziów, pracowników NASK – PIB/Dyżurnet.pl²⁰, z zakresu aspektów psychospołecznych zjawiska wykorzystywania seksualnego dzieci, w tym w cyberprzestrzeni, oraz metodologii prowadzenia postępowań w sprawach o czyny zabronione/czyny karalne przeciwko wolności seksualnej i obyczajności na szkodę małoletnich, komunikacji z małoletnimi, w tym niepełnosprawnymi.

W ramach adwokatury, na aplikacji adwokackiej w Warszawie:

- został wprowadzony specjalny i obowiązkowy blok zajęć o prawach dziecka, w tym o komunikacji z dziećmi;
- w izbach adwokackich oraz radcowskich powstają specjalistyczne sekcje zajmujące się podnoszeniem wiedzy prawników o reprezentowaniu dzieci, np. Sekcja Praw Dziecka w ORA w Warszawie.

Uwagi:

Koniecznym jest organizowanie systematycznych szkoleń dla adwokatów i radców prawnych w zakresie reprezentacji dzieci w procedurach prawnych.

Warto rozważyć współpracę z Ministerstwem Edukacji Narodowej przy cyklicznym tworzeniu broszur, poradników nt. mediacji wśród dzieci i nastolatków, wprowadzenie do szkół, poczynając od podstawowych, regularnych spotkań z mediatorem (na wzór spotkań z policjantem, strażnikiem miejskim itd.).

Rozważano wprowadzenie szczegółowych (określonych ustawowo, ze wskazaniem wymiaru godzin i programu szkolenia) wymagań względem szkoleń, które stanowić będą obowiązkowy element programu edukacyjnego kuratorów sądowych i zawodowych, prokuratorów, adwokatów i radców prawnych, pracowników socjalnych, psychologów. Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury (KSSiP) prowadzi szkolenia w tym zakresie. Uważamy, że wskazanie konkretnych programów szkoleń ograniczy elastyczność działania KSSiP i możliwość reagowania na pojawiające się problemy. Proponuje się, aby materiały szkoleniowe zostały zgromadzone przez KSSiP i były dostępne dla uczestników szkoleń w każdym czasie dla wszystkich zainteresowanych.

Dobre praktyki:

Biuro UNICEF ds. Reagowania na Potrzeby Uchodźców w Polsce od 2023 r. współpracuje z Ministerstwem Sprawiedliwości, Krajową Szkołą Sądownictwa i Prokuratury i Instytutem Ekspertyz Sądowych w celu tworzenia przyjaznego dzieciom wymiaru sprawiedliwości. Założeniem projektu jest przede wszystkim współpraca profesjonalistów (sędziów, prokuratorów, kuratorów sądowych, radców prawnych i adwokatów) dla lepszej identyfikacji potrzeb dzieci mających kontakt z wymiarem sprawiedliwości. W ramach projektu dotychczas przeszkolono ponad 5000 osób w zakresach prowadzenia spraw z udziałem dzieci, w tym pokrzywdzonych przemocą domową lub seksualną, oraz sytuacji dzieci cudzoziemskich w wymiarze sprawiedliwości (w tym szkolenia z alternatyw do detencji z przyczyn migracyjnych). Instytut Ekspertyz Sądowych opracował wytyczne do przesłuchiwania i wysłuchiwania dzieci w procedurach karnych, cywilnych, jak i w postępowaniach dotyczących dzieci w konflikcie z prawem (w sprawach nieletnich oraz karnych z udziałem osób poniżej 18 roku życia). W 2024 r. UNICEF zrealizował szkolenie Train the trainers na temat pomocy prawnej przyjaznej dzieciom, promowano Wytyczne organizacji w tym zakresie.

Uczestnicy szkoleń zgłaszali potrzebę dalszego podnoszenia kwalifikacji m.in. postępowania w sprawach nieletnich z udziałem dzieci cudzoziemskich, szkoleń tematycznych dotyczących cudzoziemców (w tym piecza zastępcza, integracja, zagadnienia międzynarodowe), psychologicznych (trauma, PTSD), w zakresie różnic kulturowych w kontekście przemocy oraz współpracy interdyscyplinarnej w ochronie dzieci.

Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR) wraz z UNICEF i IOM przeprowadziło w 2024 roku dwa szkolenia dla sędziów (ok. 70 uczestników), które przybliżyło zagadnienia związane z ochroną osób migrujących i uchodźców, w odniesieniu do których złożony został wniosek o umieszczenie w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców.

W ramach szkolenia omówiono najważniejsze przepisy prawa międzynarodowego oraz polskiego, a także orzecznictwo w zakresie detencji z przyczyn migracyjnych (w tym w odniesieniu do dzieci oraz rodzin). Przedstawiona została także metodyka prowadzenia spraw sądowych dot. kwestii umieszczania cudzoziemców w detencji administracyjnej. Istotną częścią szkolenia była część psychologiczna, omawiająca konsekwencje umieszczenia w ośrodku strzeżonym oraz zasady komunikacji międzykulturowej.

UNHCR, IOM i UNICEF zwracają uwagę, że detencja dzieci ma głęboki i negatywny wpływ na ich zdrowie i dobrostan i może mieć długotrwały negatywny wpływ na rozwój poznawczy dzieci.

W Okręgowej Radzie Adwokackiej w Warszawie istnieje sekcja praw dziecka, która prowadzi szkolenia dla tej grupy zawodowej w tym zakresie.

Kwestie do rozwiązania:

1. Ustalenie organizacyjnych ram współpracy poszczególnych urzędów/instytucji na potrzeby organizacji szkoleń multidyscyplinarnych.
2. Należy dokonać analizy, czy dotychczasowa propozycja i liczba szkoleń w ofercie Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury pozwala sędziom na zrealizowanie szkolenia z zakresu psychologii rozwojowej dzieci i młodzieży oraz metodyki przesłuchania, w szczególności przesłuchania osób małoletnich oraz czy takie szkolenia są zapewnione co 4 lata, jak wymaga przepis art. 82 a § 3a ustawy z 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. z 2024 roku poz. 334). Ponadto, należy ustalić, czy aktualna oferta szkoleń (ilość

godzin) pozwala na realne zdobycie wiedzy praktycznej i teoretycznej w ww. zakresie.

3. Brakuje wyspecjalizowanych kadr, których program szkolenia byłby skupiony na pracy z dziećmi w procedurach prawnych. Szkolenia te muszą stanowić odrębny i obowiązkowy element programu kształcenia. Szkolenia o tej treści mogą być włączane i prezentowane wraz z innymi zagadnieniami (w takich wypadkach szkolenia są prowadzone przez osoby niewykwalifikowane).

Działania do podjęcia:

1. Konieczne jest wprowadzenie dodatkowych szkoleń, w większym wymiarze godzinowym i szerszym zakresie programowym dla sędziów orzekających w sądach rodzinnych, w szczególności w zakresie spraw opiekuńczych, umieszczania małoletnich w pieczy zastępczej, przysposobienia, współpracy z jednostkami organizacyjnymi wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.
2. Konieczne jest uruchomienie i upowszechnienie studiów podyplomowych w zakresie postępowania z dziećmi, ich praw i sposobów ich ochrony. W programach studiów należy uwzględnić również zagadnienia dotyczące pracy z dziećmi po trudnych doświadczeniach, strauumatyzowanych, oraz umieszczonymi w pieczy zastępczej.
3. W zakresie studiów prawniczych i programów szkolenia aplikantów zawodów prawniczych należy dodać dodatkowy moduł „prawo migracyjne i uchodźcze”.
4. Szkolenie asystentów rodziny musi obejmować program, w którym uwzględni się okoliczności takie jak np. praca z dziećmi z doświadczeniem traumy (zagadnienia metodologiczne i praktyczne);
5. Założenie na Platformie szkoleniowej e-KSSiP w bazie wiedzy zakładki Wymiar Sprawiedliwości Przyjazny Dzieciom i umieszczenie tam aktów prawnych, materiałów szkoleniowych poświęconych tej tematyce, w tym szkoleń multimedialnych. Materiały powinny dotyczyć postępowania karnego, cywilnego i rodzinnego. Powinny też obejmować aspekty psychologiczne związane z etapami rozwoju dziecka, jego postrzeganiem i rozumieniem rzeczywistości. Baza powinna być systematycznie rozbudowywana. Takie narzędzie umożliwi dostęp do informacji w każdym czasie wszystkim zainteresowanym adresatom szkoleń organizowanych przez KSSiP.

6. Wprowadzenie do programu szkoleń aplikantów sądowych i prokuratorskich w ramach Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury bloku tematycznego psychologii rozwojowej dzieci i młodzieży oraz metodyki przesłuchania osób małoletnich, w wymiarze godzin pozwalającym na realne zdobycie wiedzy w tym zakresie.

OCENA:

Ocena kryterium - 0. W tym zakresie brakuje przede wszystkim systemu weryfikacji jakości szkoleń, tzw. National vetting process i w konsekwencji nie ma możliwości sprawdzenia nabywanej wiedzy i aktualności programów szkolenia (a także programów studiów i zagadnień na nich prezentowanych).

5. Prawo krajowe przewiduje alternatywy dla postępowań sądowych, administracyjnych i innych postępowań sądowych, takich jak przekierowanie i alternatywne metody rozwiązywania sporów.

Postępowanie cywilne:

Mediacja prowadzona jest przed postępowaniem sądowym, w trakcie, lub po zakończeniu, na podstawie umowy o mediację lub postanowienia sądu do niej kierującego. Mediacja w postępowaniu cywilnym jest dobrowolna.

W sprawach cywilnych mediacja jest możliwa w sprawach o zapłatę, zniesienie współwłasności, podział spadku, majątku wspólnego, należności ze stosunku pracy, rozstrzygnięcia o istotnych sprawach rodziny, zaspokojenie potrzeb rodziny, alimenty, ustalenie kontaktów z dzieckiem, w sprawach o rozwód w zakresie zaspokojenia potrzeb rodziny, sposobu sprawowania władzy rodzicielskiej, kontaktów z dziećmi, spraw majątkowych podlegających rozstrzygnięciu w wyroku orzekającym rozwód lub separację.

Postępowanie mediacyjne może dotyczyć miejsca zamieszkania dziecka, sposobu wykonywania z nim kontaktów, ich formy i harmonogramu, udziału małżonków w rozstrzyganiu istotnych spraw dziecka, pokrywania kosztów utrzymania i wychowania, a także sposobu wychowywania.

Postępowanie karne:

Kodeks postępowania karnego przewiduje dwie metody alternatywnego rozwiązywania sporów: mediację oraz postępowanie pojednawcze.

Postępowanie pojednawcze

Postępowanie pojednawcze nie znajdzie zastosowania wobec sprawców poniżej 17 roku życia (sprawców nieletnich), bowiem zarezerwowane jest ono dla spraw ściganych z oskarżenia prywatnego. Te zaś nie wchodzą w zakres art. 10 kodeksu karnego, który umożliwia pociągnięcie do odpowiedzialności na zasadach określonych w kodeksie karnym osób poniżej 17 roku życia.

Gdy sprawca ukończy 17 lat, a postępowanie dotyczy przestępstwa ściganego z oskarżenia prywatnego, rozprawę główną poprzedza posiedzenie pojednawcze. Może je prowadzić sędzia lub referendarz sądowy. Sąd zamiast posiedzenia pojednawczego może wyznaczyć odpowiedni termin dla przeprowadzenia postępowania mediacyjnego – na wniosek lub za zgodą stron. Posiedzenie rozpoczyna się wezwaniem stron do pojednania, a w protokole należy w szczególności zaznaczyć stanowisko stron wobec wezwania oraz wyniki posiedzenia. Jeżeli dojdzie do pojednania, strony podpisują protokół.

Jeżeli oskarżyciel prywatny lub jego pełnomocnik nie stawia się na posiedzenie pojednawcze bez usprawiedliwienia swej nieobecności, postępowanie umarza się, a nieobecność poczytywana jest za odstąpienie od oskarżenia. Gdyby bez usprawiedliwienia nie stawiał się oskarżony, sprawę kieruje się do rozpoznania na rozprawie głównej, wyznaczając – w miarę możliwości – od razu jej termin.

Gdyby jednak strony pojednały się, postępowanie ulega umorzeniu. Równocześnie z pojednaniem strony mogą zawrzeć ugode, której przedmiotem mogą być również roszczenia pozostające w związku z oskarżeniem.

W razie niedojścia do pojednania sprawę kieruje się na rozprawę główną.

Mediacja

Sąd lub referendarz sądowy, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator lub inny organ prowadzący to postępowanie, może z inicjatywy lub za zgodą oskarżonego i pokrzywdzonego skierować sprawę do mediacji między pokrzywdzonym i oskarżonym, o czym się ich poucza, informując o celach i zasadach postępowania.

Postępowanie mediacyjne nie powinno trwać dłużej niż miesiąc, a jego okresu nie wlicza się do czasu trwania postępowania przygotowawczego. Udział oskarżonego i pokrzywdzonego w mediacjach jest dobrowolny. Zgodę na uczestniczenie odbiera organ kierujący sprawę do mediacji lub mediator, po wyjaśnieniu oskarżonemu i pokrzywdzonemu celów i zasad postępowania i pouczeniu ich o możliwości cofnięcia tej zgody aż do jego zakończenia.

Instytucja lub osoba do tego uprawniona sporządza, po przeprowadzeniu postępowania mediacyjnego, sprawozdanie z jego wyników. Jeżeli została zawarta ugoda, załącza się ją do sprawozdania z podpisem oskarżonego, pokrzywdzonego i mediatora,.

Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich

Ustawę stosuje się w postępowaniu w sprawach o demoralizację (dotyczy osób, które ukończyły 10 lat i nie są pełnoletnie) oraz postępowania w sprawach o czyny karalne (wobec osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu 13 lat, ale przed ukończeniem 17 lat), a także wykonywania środków wychowawczych, środka leczniczego lub środka poprawczego (wobec osób, względem których środki te zostały orzeczone, co do zasady jednak nie dłużej niż do ukończenia przez te osoby 21 lat). Czynem karalnym, w rozumieniu tej ustawy jest czyn zabroniony przez ustawę jako przestępstwo albo wykroczenie (także skarbowe).

Wskazana ustawa przewiduje w art. 57 postępowanie mediacyjne, do którego sprawę kieruje sąd rodzinny, w którego kompetencji leży prowadzenie spraw nieletnich sprawców. Mediacja ma tutaj za zadanie wzbudzenie w nieletnim poczucia odpowiedzialności za skutki czynu zabronionego, którego się dopuścił, oraz do zawarcia ugody w przedmiocie naprawienia wyrządzonej szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę.

Sąd rodzinny może skierować sprawę do mediacji, z inicjatywy lub za zgodą pokrzywdzonego i nieletniego. Udział w mediacji jest dobrowolny, a zgoda na nią może być wyrażona przez pokrzywdzonego lub nieletniego przed sądem rodzinnym i przed mediatorem, po wyjaśnieniu istoty i zasad postępowania mediacyjnego. Każdy z uczestników mediacji ma prawo do wycofania zgody do ich zakończenia. W mediacji udział biorą pokrzywdzony, nieletni (sprawca), rodzic albo rodzice lub opiekun nieletniego, a także przedstawiciel ustawowy pokrzywdzonego albo osoba, pod którego pieczę faktycznie pozostaje. Gdyby nieletni zobowiązał się do naprawienia wyrządzonej szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, zawarcie ugody wymaga zgody jego przedstawiciela ustawowego, a gdy rodzice albo opiekun nieletniego zobowiązują się do takich działań, również mogą to uczynić.

Sąd rodzinny orzekając w sprawie nieletniego bierze pod uwagę wyniki mediacji oraz ugodę zawartą przed mediatorem.

Postępowanie administracyjne

W toku postępowania może być przeprowadzona mediacja, jeżeli pozwala na to charakter sprawy. Jest ona dobrowolna.

Jej celem jest wyjaśnienie i rozważenie okoliczności faktycznych i prawnych sprawy oraz dokonanie ustaleń dotyczących jej załatwienia w granicach obowiązującego prawa, w tym przez wydanie decyzji lub zawarcie ugody. Uczestnikami mediacji mogą być tak strony, jak i organ prowadzący postępowanie oraz strona lub strony tego postępowania. Strony muszą wyrazić zgodę na mediację w terminie 14 dni od doręczenia zawiadomienia o możliwości przeprowadzenia mediacji. Postępowanie mediacyjne może odroczyć rozpatrzenie sprawy na okres do dwóch miesięcy. Mediacja nie jest jawna. Jeżeli w jej wyniku zostaną dokonane ustalenia dotyczące załatwienia sprawy w granicach obowiązującego prawa, organ administracji publicznej załatwia sprawę zgodnie z tymi ustaleniami, zawartymi w protokole z przebiegu mediacji.

Uwagi:

Na podstawie badań akt przeprowadzonych w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości stwierdzono, że w sprawach opiekuńczych mediacja jest często proponowana uczestnikom z uwagi na dobro i stanowisko dziecka po jego badaniu w ramach Opiniotawczego Zespołu Sądowych Specjalistów.

Dobre praktyki:

W czerwcu 2024 roku Ministerstwo Sprawiedliwości zaprosiło przedstawicieli środowiska mediacyjnego do udziału w Otwartym dialogu na rzecz mediacji. Była to pierwsza tego typu inicjatywa skierowana do mediatorów, ośrodków i stowarzyszeń mediacyjnych, fundacji, organizacji pozarządowych oraz uczelni. Głównym celem było zapoznanie się z potrzebami środowiska oraz propozycjami zmian w obszarze mediacji.

W ramach Otwartego dialogu na rzecz mediacji we wrześniu 2024 r. odbyły się spotkania ze środowiskiem – w dniu 12.09.2024 r. odbyło się spotkanie z sędziami koordynatorami ds. mediacji, a w dniach 18-19.09.2024 r. z mediatorami i przedstawicielami organizacji, którzy zgłosili swoje postulaty. Przedmiotem spotkania było omówienie zgłoszonych postulatów oraz możliwości i zasadności ich wdrożenia, a także wyznaczenie kierunku dalszego rozwoju mediacji w Polsce.

Choć nie jest to dobra praktyka, to warto dodać, że Ministerstwo Sprawiedliwości widzi potrzebę podjęcia przekrojowych działań ukierunkowanych na upowszechnienie mediacji, edukację, profesjonalizację i specjalizację mediatorów, stworzenie legislacyjnej przestrzeni dla rozwoju mediacji, tj. do swoistej instytucjonalizacji postępowania mediacyjnego w polskim systemie prawnym oraz jego roli w wymiarze sprawiedliwości - czego wynikiem będzie Plan Rozwoju Mediacji na lata 2025-2030.

Jednym z celów strategicznych Ministerstwa Sprawiedliwości, realizowanych poprzez wdrożenie działań zaprezentowanych w przedmiotowym Planie, będzie profesjonalizacja instytucji mediacji sądowej, m.in. poprzez wdrożenie Krajowego Rejestru Mediatorów, opracowanie założeń dotyczących ewentualnego samorządu zawodowego zrzeszającego mediatorów przy jednoczesnym zachowaniu otwartego dostępu do mediacji w sferze prywatnych stosunków gospodarczych. Doprowadzi to do wzrostu świadomości obywateli, którzy zaczną postrzegać postępowanie mediacyjne jako efektywny sposób rozwiązywania sporów, przy jednoczesnym podniesieniu statusu postępowania mediacyjnego oraz jego jakości.

Kwestie do rozwiązania:

1. W sprawach karnych postępowanie mediacyjne ma szansę stać się atrakcyjnym rozwiązaniem dla stron oraz organu prowadzącego postępowanie po dokonaniu istotnych zmian w przepisach Kodeksu Karnego oraz Kodeksu Postępowania Karnego. Konieczne jest wprowadzenie na drodze zmiany przepisów sposobów zachęcających do mediacji. W tym kontekście można rozważyć przywrócenie art. 59 a k.k, pozwalającego na umorzenie postępowania w razie pojednania się stron, na warunkach i w odniesieniu do określonych przestępstw wymienionych w ww. przepisie.
2. Brak szczegółowo określonych wymogów co do mediatora oraz podmiotów posiadających uprawnienia do certyfikacji mediatorów.

Działania do podjęcia:

1. Ustalenie wymogów dla mediatorów pod względem kompetencji i doświadczenia oraz opracowanie procedur uzyskiwania statusu mediatora w poszczególnych specjalizacjach. Mediatorzy, prowadzący mediację w sprawach dotyczących dzieci, powinni mieć przygotowanie psychologiczne.

2. Przygotowanie mediatorów i tłumaczy do prowadzenia mediacji transgranicznych w sprawach dotyczących opieki nad dzieckiem/sprawach prowadzonych w trybie Konwencji o cywilnych aspektach uprowadzenia dziecka za granicę (tzw. Konwencja haska).
3. Promowanie mediacji rówieśniczej jako metody rozwiązywania sporów/konfliktów wśród dzieci.

Ocena:

Ocena kryterium - 2. Regulacje w zakresie mediacji w postępowaniu cywilnym, administracyjnym oraz karnym są – z punktu widzenia formalnego – wystarczające, ale nie zapewnia się w nich żadnego wsparcia prawnego czy psychologicznego dzieciom.

B. Wymiar sprawiedliwości przyjazny dzieciom pozostającym w konflikcie z prawem

6. Prawo krajowe przewiduje szczególne rozwiązania dotyczące dzieci pozostających w konflikcie z prawem.

6a Prawo krajowe ustanawia normy dotyczące systemu wymiaru sprawiedliwości wobec dzieci, w tym minimalny wiek odpowiedzialności karnej we wszystkich sprawach, który spełnia normy europejskie i międzynarodowe.

Na zasadach określonych w kodeksie karnym odpowiada ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat. Jest to zasada ogólna, od której jednak istnieją odstępstwa.

Osoba, która po ukończeniu 15 lat (nieletni) dopuszcza się czynu zabronionego wymienionego w art. 10 § 2 k.k. (zamach na życie prezydenta, zabójstwo w typie podstawowym i typach kwalifikowanych polegających na zabiciu człowieka ze szczególnym okrucieństwem, w związku z wzięciem zakładnika, zgwałceniem albo rozbojem, w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie, z użyciem materiałów wybuchowych, a także zabójstwa polegającego na zabiciu jednym czynem więcej niż jedną osobę lub będąc wcześniej prawomocnie skazanym za zabójstwo oraz sprawca zabójstwa funkcjonariusza publicznego popełnionego podczas lub w związku z pełnieniem przez niego obowiązków służbowych związanych z ochroną bezpieczeństwa ludzi lub ochroną bezpieczeństwa lub porządku publicznego, a także przestępstwo polegające na spowodowaniu ciężkiego uszczerbku na zdrowiu oraz gdy w następstwie tego czynu człowiek poniósł śmierć, przestępstwa polegającego na spowodowaniu zdarzenia, które zagraża życiu lub zdrowiu wielu osób albo mieniu w wielkich rozmiarach mające postać: pożaru, zawalenia się budowli, zalewu lub obsunięcia się ziemi, skał lub śniegu, eksplozji materiałów wybuchowych lub łatwopalnych albo innego gwałtownego wyzwolenia energii, rozprzestrzeniania się substancji trujących, duszących lub parzących, gwałtownego wyzwolenia energii jądrowej lub wyzwolenia promieniowania jonizującego, a także gdy następstwem tego czynu jest śmierć człowieka lub ciężki uszczerbek na zdrowiu wielu osób, przestępstwa polegającego na zawładnięciu statkiem wodnym, powietrznym, publicznym środkiem transportu lądowego, spowodowaniu katastrofy w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym zagrażającą życiu lub zdrowiu wielu osób albo mieniu w wielkich

rozmiarach, przestępstwa zgwałcenia, przestępstwa czynnej napaści na funkcjonariusza publicznego, przestępstwa wzięcia zakładnika, a także przestępstwa rozboju) może odpowiadać na zasadach określonych w tym kodeksie, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, a w szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne.

Nadto, osoba, która po ukończeniu 14 lat, a przed ukończeniem 15 lat, dopuszcza się czynu zabronionego określonego w art. 148 § 2 lub 3 k.k., tj. przestępstw polegających na zabiciu człowieka ze szczególnym okrucieństwem, w związku z wzięciem zakładnika, zgwałceniem albo rozbojem, w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie, z użyciem materiałów wybuchowych, a także zabójstwa polegającego na zabiciu jednym czynem więcej niż jedną osobę lub będąc wcześniej prawomocnie skazanym za zabójstwo oraz sprawca zabójstwa funkcjonariusza publicznego popełnionego podczas lub w związku z pełnieniem przez niego obowiązków służbowych związanych z ochroną bezpieczeństwa ludzi lub ochroną bezpieczeństwa lub porządku publicznego może odpowiadać na zasadach określonych w tym kodeksie, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają oraz zachodzi uzasadnione przypuszczenie, że stosowanie środków wychowawczych lub poprawczych nie jest w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego.

W wypadkach wyżej określonych, orzeczona kara nie może przekroczyć dwóch trzecich górnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego za przypisane sprawcy przestępstwo, które nie jest zagrożone karą dożywotniego pozbawienia wolności (której takiemu sprawcy wymierzyć nie wolno), a w tych wypadkach sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary. W stosunku natomiast do sprawcy, który popełnił występki po ukończeniu lat 17, lecz przed ukończeniem lat 18, sąd zamiast kary stosuje środki wychowawcze, lecznicze albo poprawcze przewidziane dla nieletnich, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają.

W polskim porządku prawnym istnieje także ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (z dnia 9 czerwca 2022 r., Dz. U. 2022 poz. 1700). Na podstawie tej ustawy orzekają wydziały rodzinne i nieletnich. Ustawę tę stosuje się w zakresie:

- postępowania w sprawach o demoralizację (dotyczy osób, które ukończyły 10 lat i nie są pełnoletnie);
- postępowania w sprawach o czyny karalne (wobec osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu 13 lat, ale przed ukończeniem 17 lat),;
- wykonywania środków wychowawczych, środka leczniczego lub środka poprawczego (wobec osób, względem których środki te zostały orzeczone, co do zasady jednak nie dłużej niż do ukończenia przez te osoby 21 lat).

Przewidziane w ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich działania podejmuje się w przypadkach, gdy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuścił się czynu karnego.

Czynem karnym, w rozumieniu tej ustawy jest czyn zabroniony przez ustawę jako przestępstwa lub przestępstwo skarbowe albo wykroczenie lub wykroczenie skarbowe. Postępowania w sprawach nieletnich z ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich prowadzą sądy rodzinne, a nie karne.

W sprawie nieletniego należy kierować się przede wszystkim jego dobrem, dążąc do osiągnięcia korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu się nieletniego oraz zmierzając w miarę potrzeby do prawidłowego spełniania przez rodziców lub opiekuna ich obowiązków wobec nieletniego, uwzględniając przy tym interes społeczny. W postępowaniu z nieletnim bierze się pod uwagę właściwości i warunki osobiste nieletniego, w szczególności wiek, stan zdrowia, poziom rozwoju psychicznego i fizycznego, cechy charakteru oraz sytuację rodzinną nieletniego, warunki wychowawcze i charakter środowiska, przyczyny i stopień demoralizacji, w tym rodzaj czynu zabronionego, a także sposób i okoliczności jego popełnienia oraz rodzaj czynu karnego, a także sposób i okoliczności jego popełnienia. W przypadku gdy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuścił się czynu karnego na terenie szkoły lub w związku z realizacją obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki, dyrektor tej szkoły może, za zgodą rodziców albo opiekuna nieletniego oraz nieletniego, zastosować, jeżeli jest to wystarczające, środek oddziaływania wychowawczego w postaci pouczenia, ostrzeżenia ustnego albo ostrzeżenia na piśmie, przeproszenia pokrzywdzonego, przywrócenia stanu poprzedniego lub wykonania określonych prac porządkowych na

rzecz szkoły. Zastosowanie środka oddziaływania wychowawczego nie wyłącza zastosowania kary określonej w statucie szkoły. Przepisu nie stosuje się w przypadku, gdy nieletni dopuścił się czynu zabronionego wyczerpującego znamiona przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego. W przypadku gdy organ uprawniony do przeprowadzenia czynności wyjaśniających według przepisów ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. - Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz. U. z 2022 r. poz. 1124 oraz z 2023 r. poz. 1963) stwierdzi, że nieletni dopuścił się czynu karalnego wyczerpującego znamiona wykroczenia, może zastosować, jeżeli jest to wystarczające, środek oddziaływania wychowawczego w postaci pouczenia, zwrócenia uwagi, ostrzeżenia, przywrócenia stanu poprzedniego lub zawiadomienia rodziców albo opiekuna nieletniego lub szkoły, do której nieletni uczęszcza. Wobec nieletniego mogą być stosowane środki wychowawcze, środek leczniczy oraz środek poprawczy. Wobec nieletniego kara może być orzeczona tylko w przypadkach określonych w ustawie, jeżeli inne środki nie są w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego.

Środkami wychowawczymi są: upomnienie; zobowiązanie do określonego postępowania, a zwłaszcza do naprawienia wyrządzonej szkody w całości albo w części, do zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, do wykonania prac społecznych, do przeproszenia pokrzywdzonego, do podjęcia nauki lub pracy, do uczestniczenia w odpowiednich zajęciach o charakterze wychowawczym, terapeutycznym, w szczególności terapii uzależnień, psychoterapii, psychoedukacji, lub szkoleniowym, do powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, do powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób lub do zaniechania używania substancji psychoaktywnej; nadzór odpowiedzialny rodziców albo opiekuna nieletniego; nadzór organizacji społecznej, w tym organizacji pozarządowej, której celem statutowym jest praca z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, zapobieganie demoralizacji nieletnich lub pomoc w readaptacji społecznej nieletnich, pracodawcy albo osoby godnej zaufania udzielających poręczenia za nieletniego; nadzór kuratora sądowego; skierowanie do ośrodka kuratorskiego, a także do organizacji społecznej, w tym organizacji pozarządowej, lub instytucji zajmujących się pracą z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, po uprzednim porozumieniu się z tą organizacją lub instytucją; zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju; przepadek przedmiotów pochodzących z czynu

zabronionego, przepadek przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia czynu zabronionego, przepadek równowartości przedmiotów pochodzących z czynu zabronionego lub przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia czynu zabronionego, przepadek przedmiotów, których wytwarzanie, posiadanie, obrót, przesyłanie, przenoszenie, przewóz lub przechowywanie jest zabronione, przepadek przedsiębiorstwa albo jego równowartości, przepadek pojazdu mechanicznego albo równowartości pojazdu, przepadek korzyści majątkowej albo jej równowartości lub przepadek przedmiotów czynów zabronionych; umieszczenie w rodzinie zastępczej zawodowej specjalistycznej, która ukończyła szkolenie przygotowujące do sprawowania opieki nad nieletnim, zwanej dalej "rodziną zastępczą zawodową"; umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym; umieszczenie w okręgowym ośrodku wychowawczym.

Środkiem leczniczym jest umieszczenie w zakładzie leczniczym, w którym są udzielane nieletnim świadczenia zdrowotne z zakresu opieki psychiatrycznej lub leczenia uzależnień.

Sąd rodzinny może orzec umieszczenie w okręgowym ośrodku wychowawczym nieletniego, który dopuścił się czynu karalnego, jeżeli przemawiają za tym stopień demoralizacji nieletniego oraz rodzaj czynu karalnego, sposób i okoliczności jego popełnienia, zwłaszcza gdy inne środki wychowawcze okazały się nieskuteczne lub nie rokują resocjalizacji nieletniego.

W szczególnie uzasadnionym przypadku sąd rodzinny może orzec umieszczenie w okręgowym ośrodku wychowawczym nieletniego, który dopuścił się czynu karalnego, jeżeli przemawiają za tym stopień demoralizacji nieletniego oraz rodzaj czynu karalnego, sposób i okoliczności jego popełnienia, w tym w szczególności chuligański charakter czynu karalnego, działanie w sposób zasługujący na szczególne potępienie, działanie pod wpływem substancji psychoaktywnej, popełnienie czynu karalnego na szkodę osoby bezradnej, niepełnosprawnej, chorej lub w podeszłym wieku, zwłaszcza gdy inne środki wychowawcze okazały się nieskuteczne lub nie rokują resocjalizacji nieletniego.

W szczególnie uzasadnionym przypadku sąd rodzinny może orzec umieszczenie w okręgowym ośrodku wychowawczym nieletniego, który uchyla się od wykonywania środka wychowawczego, i w chwili orzekania ukończył 13 lat, jeżeli przemawia za tym stopień demoralizacji nieletniego, a inne środki wychowawcze okazały się nieskuteczne lub nie roszą resocjalizacji nieletniego.

Środkiem poprawczym jest umieszczenie w zakładzie poprawczym.

Sąd rodzinny może orzec umieszczenie w zakładzie poprawczym nieletniego, który dopuścił się czynu karalnego, o którym mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. a, jeżeli przemawiają za tym wysoki stopień demoralizacji nieletniego oraz rodzaj czynu karalnego, sposób i okoliczności jego popełnienia, zwłaszcza gdy środki wychowawcze okazały się nieskuteczne lub nie roszą resocjalizacji nieletniego. Sąd rodzinny orzeka umieszczenie w zakładzie poprawczym nieletniego, który dopuścił się czynu karalnego określonego w art. 10 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz. U. z 2024 r. poz. 17).

Wobec tego nieletniego, sąd rodzinny może orzec środek wychowawczy, jeżeli sposób i okoliczności popełnienia czynu karalnego, właściwości i warunki osobiste nieletniego oraz jego postawa i zachowanie uzasadniają przypuszczenie, że środek wychowawczy okaże się skuteczny lub rokuje resocjalizację nieletniego. W szczególnie uzasadnionym przypadku, jeżeli przemawiają za tym bardzo wysoki stopień demoralizacji nieletniego, rodzaj czynu karalnego, sposób i okoliczności jego popełnienia, właściwości i warunki osobiste nieletniego, jego postawa i zachowanie oraz przebieg dotychczasowego procesu resocjalizacji, orzekając umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym, sąd rodzinny może: zagrozić przedłużeniem wykonywania środka poprawczego po ukończeniu przez nieletniego 21 lat, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez nieletniego 24 lat; orzec, że środek poprawczy będzie wykonywany po ukończeniu przez nieletniego 21 lat, do ukończenia przez nieletniego określonego wieku, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez nieletniego 24 lat.

Orzekając umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym, sąd rodzinny może określić rodzaj zakładu poprawczego, w którym ma być wykonywany ten środek, orzekając umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym, sąd rodzinny określa rodzaj zakładu poprawczego, w którym ma być wykonywany ten środek.

Umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym można warunkowo zawiesić, jeżeli właściwości i warunki osobiste nieletniego oraz jego sytuacja rodzinna, warunki wychowawcze i charakter środowiska, jak również rodzaj czynu karalnego, sposób i okoliczności jego popełnienia uzasadniają przypuszczenie, że pomimo niewykonania środka poprawczego cele wychowawcze zostaną osiągnięte.

Sąd rodzinny może: zobowiązać rodziców albo opiekuna nieletniego do poprawy warunków wychowawczych, bytowych lub zdrowotnych nieletniego, a także do ścisłej współpracy ze szkołą, do której nieletni uczęszcza, z poradnią psychologiczno-pedagogiczną, w tym w razie potrzeby wykonania odpowiedniej diagnozy nieletniego, oraz z podmiotem wykonującym działalność leczniczą; zobowiązać rodziców albo opiekuna nieletniego do współpracy z młodzieżowym ośrodkiem socjoterapii w zakresie realizacji obowiązku nauki przez nieletniego, jego socjoterapii i pomocy psychologiczno-pedagogicznej; zobowiązać rodziców albo opiekuna nieletniego do naprawienia w całości albo w części szkody wyrządzonej przez nieletniego lub do zadośćuczynienia za doznaną krzywdę.

Sąd rodzinny może zwrócić się do właściwej instytucji państwowej, samorządowej lub organizacji społecznej, w tym organizacji pozarządowej, o udzielenie niezbędnej pomocy w celu poprawy warunków wychowawczych, bytowych lub zdrowotnych nieletniego.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wskazuje, że w przypadku gdy rodzicem wychowującym dziecko jest małoletni opuszczający młodzieżowy ośrodek wychowawczy, młodzieżowy ośrodek socjoterapii, okręgowy ośrodek wychowawczy, schronisko dla nieletnich lub zakład poprawczy, pracownik socjalny ośrodka pomocy społecznej albo centrum usług społecznych przeprowadza u tego rodzica wywiad środowiskowy na zasadach określonych w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, a następnie kierownik ośrodka pomocy społecznej albo dyrektor centrum usług społecznych przydziela temu rodzicowi asystenta rodziny.

Dodatkowo ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej reguluje sposób funkcjonowania rodziny zastępczej zawodowej specjalistycznej, w której między innymi umieszcza się w szczególności dzieci na podstawie ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. W rodzinie zastępczej zawodowej

specjalistycznej nie można w tym samym czasie umieścić dzieci legitymujących się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności i dzieci na podstawie ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich.

Minister właściwy do spraw rodziny określa, w drodze rozporządzenia, liczbę godzin szkoleń i zakres programowy szkoleń dla kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka oraz dla kandydatów na dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego, biorąc pod uwagę możliwość umieszczenia dzieci na podstawie ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich lub legitymujących się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności oraz specyfikę zadań opiekuńczo - wychowawczych dla poszczególnych form rodzinnej pieczy zastępczej, a także mając na uwadze konieczność zapewnienia odpowiedniego poziomu sprawowanej pieczy zastępczej. Liczbę godzin i zakres programowy szkoleń dla kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka oraz na dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego reguluje Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 6 listopada 2023 r. w sprawie szkoleń dla kandydatów do sprawowania pieczy zastępczej (Dz.U. 2023 poz. 2452).

Rodzinie zastępczej zawodowej na dziecko umieszczone na podstawie ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich przysługuje dodatek miesięczny na pokrycie zwiększonych kosztów utrzymania tego dziecka.

Zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej pomoc na kontynuowanie nauki, na usamodzielnienie oraz na zagospodarowanie jest przyznawana osobie usamodzielnianej, która przebywała w pieczy zastępczej przez okres co najmniej:

- 1) 3 lat - w przypadku osoby usamodzielnianej opuszczającej rodzinę zastępczą spokrewnioną;
- 2) roku - w przypadku osoby usamodzielnianej opuszczającej rodzinę zastępczą niezawodową, rodzinę zastępczą zawodową, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną.

Do okresów pobytu w pieczy zastępczej, o których mowa powyżej wlicza się również m.in. okresy pobytu w okręgowym ośrodku wychowawczym, zakładzie poprawczym, schronisku dla nieletnich, specjalnym ośrodku szkolno-wychowawczym, specjalnym ośrodku wychowawczym, młodzieżowym ośrodku socjoterapii, zapewniającym całodobową opiekę, i młodzieżowym ośrodku wychowawczym, jeżeli orzeczenie sądu o umieszczeniu w pieczy zastępczej nie zostało uchylone.

Uwagi:

Na mocy nowelizacji, która weszła w życie w 2023 r. w przypadku niektórych przestępstw obniżono wiek odpowiedzialności nieletnich do 15 lat.

Kwestie do rozwiązania:

1. Brak interdyscyplinarnego podejścia w sprawach nieletnich sprawców – przede wszystkim pełnego zaangażowania specjalistów w zakresie psychologii i pedagogiki oraz resocjalizacji.
2. Orzekanie umieszczenia w Okręgowym Ośrodku Wychowawczym na czas oczekiwania na umieszczenie w zakładzie leczniczym (przy orzeczeniu środka leczniczego) często trwa kilka miesięcy.
3. Nieuwzględnianie wniosków z opinii Opiniodawczych Zespołów Sądowych Specjalistów o konieczności zastosowania środka leczniczego wobec nieletniego i orzekanie wówczas środka wychowawczego umieszczenia w Okręgowym Ośrodku Wychowawczym (co powoduje brak możliwości prowadzenia adekwatnych i skutecznych oddziaływań resocjalizacyjnych nie tylko wobec nieletniego, ale także wobec grupy wychowawczej, w której przebywa nieletni).
4. Nieuwzględnianie przy formułowaniu postanowienia kończącego postępowanie informacji z placówek wykonujących środki tymczasowe (Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze, Okręgowe Ośrodki Wychowawcze, Schroniska dla Nieletnich) o zmianach w funkcjonowaniu nieletniego np. znaczącej poprawie zachowania, zaangażowania się w naukę, ale także odwrotnych - uporczywym niepoddawaniu się oddziaływaniom naprawczym i zaleceniu podjęcia bardziej radykalnych środków.

Działania do podjęcia:

1. Podwyższenie dolnej granicy odpowiedzialności dzieci w postępowaniu karnym.
2. Wprowadzenie jako zasady interdyscyplinarnej oceny sylwetki dziecka sprawcy czynu karalnego lub sprawcy przestępstwa a także dziecka, u którego stwierdzono demoralizację (zaangażowanie w sporządzanie takiej oceny specjalistów w zakresie psychologii i pedagogiki oraz resocjalizacji).

OCENA:

Sub-kryterium I: ocena - 1. System odpowiedzialności nieletnich jest (w ograniczonym zakresie, ale jednak) oparty na podejściu psychospołecznym, jednak dzieci podlegają odpowiedzialności za naruszenie norm prawa karnego.

Sub-kryterium II: ocena - 3. Dziecka poniżej 14 lat nie można pociągnąć do odpowiedzialności karnej na zasadach określonych w kodeksie karnym.

Sub-kryterium III: ocena - 3.

6b. Krajowe prawo, polityka lub przepisy obejmują wytyczne dla organów ścigania dotyczące użycia siły i środków przymusu wobec dzieci w celu uniknięcia nielegalnych lub nadmiernych środków przymusu

Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej

Zgodnie z art. 6 ustawy, środków przymusu bezpośredniego używa się lub wykorzystuje się je w sposób niezbędny do osiągnięcia celów tego użycia lub wykorzystania, proporcjonalnie do stopnia zagrożenia, wybierając środek o możliwie jak najmniejszej dolegliwości.

Broni palnej używa się lub wykorzystuje się ją wyłącznie, jeżeli użycie lub wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego:

- 1) okazało się niewystarczające do osiągnięcia celów tego użycia lub wykorzystania lub
- 2) nie jest możliwe ze względu na okoliczności zdarzenia.

Środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej używa się w sposób wyrządzający możliwie najmniejszą szkodę. Od ich stosowania należy odstąpić, gdy cel ich użycia lub wykorzystania został osiągnięty.

Środków przymusu bezpośredniego należy używać z zachowaniem szczególnej ostrożności, uwzględniając ich właściwości, które mogą stanowić zagrożenie życia lub zdrowia uprawnionego lub innej osoby.

Natomiast podejmując decyzję o użyciu lub wykorzystaniu broni palnej, należy postępować ze szczególną rozwagą i traktować jej użycie jako środek ostateczny.

Wobec osoby, której wygląd wskazuje na wiek do 13 lat, oraz osób o widocznej niepełnosprawności można użyć wyłącznie siły fizycznej w postaci technik obezwładnienia. W przypadku, gdy zachodzi konieczność odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie lub zdrowie funkcjonariusza lub innej osoby, a użycie siły fizycznej wobec osoby, której wygląd wskazuje na wiek do 13 lat jest niewystarczające lub niemożliwe, uprawniony może użyć innych środków przymusu

bezpośredniego lub broni palnej. Musi to jednak nastąpić z uwzględnieniem właściwości oraz stanu osoby, wobec której przymus ma być użyty.

Wobec nieletniego doprowadzonego do policyjnej izby dziecka, w przypadku dążenia do:

- 1) wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez uprawnionego poleceniem;
- 2) odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby;
- 3) przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby;
- 4) przeciwdziałania niszczeniu mienia;
- 5) ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- 6) zatrzymania osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- 7) pokonania biernego oporu;
- 8) pokonania czynnego oporu;
- 9) przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do autoagresji.

Policjanci mogą użyć środka przymusu bezpośredniego w postaci:

- 1) siły fizycznej jako technik:
  - a) transportowych,
  - b) obrony,
  - c) ataku,
  - d) obezwładnienia;
- 2) kajdanek:
  - a) zakładanych na ręce,
  - b) zakładanych na nogi,
- 3) kaftanu bezpieczeństwa;
- 4) pasa obezwładniającego;
- 6) kasku zabezpieczającego;
- 7) pałki służbowej;
- 3) chemicznych środków obezwładniających w postaci:
  - a) ręcznych miotaczy substancji obezwładniających,
- 4) przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej.

Ustawa określa warunki użycia ww. środków przymusu.

Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich

W przypadkach niecierpiących zwłoki, jeżeli zachodzi podejrzenie wykazywania przez nieletniego przejawów demoralizacji lub dopuszczenia się przez nieletniego czynu karalnego, Policja lub Straż Graniczna w razie potrzeby może zatrzymać nieletniego.

Zatrzymanego nieletniego informuje się natychmiast o przyczynie zatrzymania oraz poucza o przysługujących mu prawach, a także m. in. o prawie do złożenia oświadczenia do protokołu zatrzymania, do otrzymania kopii protokołu zatrzymania, do kontaktu z rodzicem albo opiekunem lub z obrońcą, do dostępu do niezbędnej pomocy medycznej.

O fakcie i przyczynie zatrzymania nieletniego, a także o jego umieszczeniu w policyjnej izbie dziecka Policja:

- 1) zawiadamia bezzwłocznie właściwy sąd rodzinny, doręczając kopię protokołu zatrzymania nieletniego, oraz
- 2) zawiadamia bezzwłocznie rodziców albo tego z rodziców, pod którego stałą pieczęć nieletni faktycznie pozostaje, albo opiekuna nieletniego, doręczając niezwłocznie kopię protokołu zatrzymania nieletniego.

Nieletniemu, na jego żądanie, niezwłocznie umożliwia się nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z rodzicem albo opiekunem lub z obrońcą, a także bezpośrednią z nimi rozmowę. Nieletni ma też prawo do kontaktu z obrońcą bez udziału osób trzecich. Należy go też niezwłocznie przesłuchać.

Zatrzymanego nieletniego należy natychmiast zwolnić i przekazać rodzicowi albo opiekunowi, jeżeli:

- 1) ustala przyczyna zatrzymania;
- 2) polecił to sąd rodzinny;
- 3) w ciągu 24 godzin od chwili zatrzymania nieletniego Policja nie przekazała sądowi rodzinnemu całości zgromadzonych materiałów uzasadniających przypuszczenie, że nieletni dopuścił się czynu karalnego.

Kodeks postępowania cywilnego reguluje również procedurę przymusowego odebrania przez kuratora osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką.

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2024 r. poz. 145)

Art. 14 ust. 3. Policjanci w toku wykonywania czynności służbowych mają obowiązek respektowania godności ludzkiej oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka.

Zarządzenie Nr 805 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2003 r. w sprawie „Zasad etyki zawodowej policjanta”

Mając na uwadze znaczenie problematyki moralnej w wykonywaniu zawodu policjanta i jego służebną wobec społeczeństwa rolę, a także konieczność wzmocnienia oraz uzupełnienia obowiązków i praw policjanta wynikających z demokratycznie stanowionego prawa, wprowadza się "Zasady etyki zawodowej policjanta".

Zasady etyki zawodowej policjanta wynikają z ogólnych wartości i norm moralnych uwzględniających specyfikę tego zawodu.

Obowiązkiem policjanta jest przestrzeganie zasad etyki zawodowej.

W sytuacjach nieuregulowanych przepisami prawa lub nieujętych w niniejszych zasadach etyki zawodowej policjant powinien kierować się zasadami współżycia społecznego.

Uwagi:

Należy stwierdzić, iż konieczne jest stałe monitorowanie sposobu zatrzymywania osób poniżej 18-go roku i stosowania wobec nich środków przymusu bezpośredniego. Istnieją również podstawy do wniosku, że funkcjonariusze mają niewystarczającą wiedzę na temat standardów ukształtowanych na bazie orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

Dobre praktyki:

W Policji na poziomie centralnym funkcjonuje Pełnomocnik Komendanta Głównego Policji ds. Ochrony Prawa Człowieka, który jednocześnie kieruje Zespołem ds. Ochrony Praw Człowieka w Gabinecie KGP. Natomiast w terenie swoje zadania wykonują tzw. pełnomocnicy terenowi umiejscowieni na poziomie Komend Wojewódzkich Policji/Komendy Stołecznej Policji, w Centralnym Biurze Śledczym Policji, Biurze Spraw Wewnętrznych Policji, Centralnym Pododdziale Kontrterrorystycznym Policji - BOA,

Centralnym Biurze Zwalczania Cyberprzestępczości, Centralnym Laboratorium Kryminalistycznym Policji oraz w szkołach policyjnych.

Głównym zadaniem Pełnomocników jest propagowanie praw człowieka i dbanie o przestrzeganie standardów ich ochrony w jednostkach Policji, a także bieżące monitorowanie działań policjantów pod kątem respektowania w swoich działaniach godności ludzkiej i przestrzegania praw człowieka oraz proponowanie rozwiązań mających na celu utrzymanie wysokich standardów w tym zakresie.

Kwestie do rozwiązania:

Konieczne jest opracowanie jednolitych standardów w zakresie przymusowego odebrania małoletnich podlegających władzy rodzicielskiej lub pozostających pod opieką, w tym współpracy poszczególnych podmiotów, sposobu przeprowadzania procedury odebrania, zwrócenia uwagi na dobro i bezpieczeństwo dziecka podczas podejmowanych czynności, stworzenie wytycznych w tym zakresie, uwzględnienie specyfiki przymusowego odebrania małoletnich podlegających władzy rodzicielskiej lub pozostających pod opieką w postępowaniach transgranicznych. Należy również w sposób szczególny wziąć pod uwagę sytuację małoletnich przymusowo odbieranych z pieczy zastępczej oraz doprowadzanych do pieczy zastępczej.

Koniecznym jest także upowszechnianie wśród funkcjonariuszy wiedzy na temat standardów traktowania osób zatrzymywanych i stosowania środków przymusu bezpośredniego wynikających z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Działania do podjęcia:

1. Opracowanie wytycznych w zakresie przymusowego odebrania małoletnich podlegających władzy rodzicielskiej lub pozostających pod opieką, uwzględniających perspektywę psychologiczną.
2. Obowiązkowe szkolenia funkcjonariuszy Policji oraz Straży Granicznej z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

OCENA:

Ocena kryterium – 2.

6c. Prawo krajowe i system prawny państwa uznają i regulują wszelkie formy pozbawienia wolności dzieci

Dzieci mogą zostać pozbawione wolności w dwóch reżimach: odpowiedzialności karnej oraz na podstawie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich.

Kodeks karny

W zakresie odpowiedzialności karnej, ustawodawca w art. 54 kodeksu karnego wskazuje na dwie okoliczności:

- wymierzając karę nieletniemu albo młodocianemu (sprawcy do 21 roku życia), sąd kieruje się przede wszystkim potrzebą oddziaływania wychowawczego na sprawcę,
- wobec sprawcy, który w czasie popełnienia przestępstwa nie ukończył 18 lat, nie orzeka się kary dożywotniego pozbawienia wolności.

Ustawodawca w ten sposób ustanowił zasadę pierwszeństwa nieizolacyjnych środków prawnokarnego oddziaływania wobec nieletniego (sprawcy od 15 lat do 17 lat) oraz młodocianego (do 21 lat).

Z uwagi na odpowiedzialność karną małoletnich na podstawie kodeksu karnego, możliwe jest również pozbawienie wolności w ramach izolacyjnego środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania (art. 249 i następne k.p.k.). Osiągnięcie celów wykonywania kary pozbawienia wolności możliwe jest dzięki odpowiedniemu różnicowaniu zakładów/ośrodków penitencjarnych. Istnieją bowiem różne typy zakładów karnych i systemów wykonywania kary pozbawienia wolności.

W art. 69 kodeksu karnego wykonawczego ustanowiono rodzaj zakładów karnych dla młodocianych. Młodocianym jest sprawca, który w chwili popełnienia czynu zabronionego nie ukończył 21 lat i w czasie orzekania w pierwszej instancji 24 lat. W tych zakładach odbywać karę pozbawienia wolności będą również nieletni sprawcy (czyli osoby, które w chwili popełnienia czynu zabronionego, nie ukończyły 17 lat).

Zakłady karne mogą być organizowane jako: zamknięte, półotwarte lub otwarte. Podział ten wynika w szczególności ze stopnia zabezpieczeń, poziomu izolacji skazanych oraz wynikającymi z tego ich obowiązków i uprawnień w zakresie poruszania się w zakładzie i poza jego obrębem. Kara pozbawienia wolności wykonywana jest w systemie: programowego oddziaływania, terapeutycznym albo zwykłym.

Młodociani (czyli osoby przed ukończeniem 21 roku życia) odbywają karę pozbawienia wolności w systemie programowego oddziaływania. W zakładzie karnym dla młodocianych prowadzone są w szerszym zakresie zajęcia kulturalno-oświatowe, sportowe i wychowania fizycznego, organizowane są spotkania z rodzinami. Wobec młodocianych nie stosuje się surowszych kar dyscyplinarnych.

Młodocianego, któremu pozostało co najmniej 6 miesięcy do nabycia prawa do ubiegania się o warunkowe zwolnienie lub sprawiającego trudności wychowawcze, poddaje się badaniom psychologicznym.

Kobiety odbywają karę pozbawienia wolności odrębnie od mężczyzn.

Art. 91 Kodeksu Karnego Wykonawczego w zakładzie karnym typu półotwartego:

- 1) cele mieszkalne skazanych pozostają otwarte w porze dziennej, natomiast w porze nocnej mogą być zamknięte;
- 2) skazani mogą być zatrudniani poza terenem zakładu karnego w systemie zmniejszonego konwojowania lub bez konwojenta, w tym również na pojedynczych stanowiskach pracy;
- 3) skazanym można zezwalać na uczestniczenie w nauczaniu, szkoleniu oraz w zajęciach terapeutycznych organizowanych poza terenem zakładu karnego;
- 4) skazanym można zezwalać na udział w organizowanych przez administrację zakładu karnego poza terenem zakładu karnego grupowych zajęciach kulturalno-oświatowych lub sportowych w obecności funkcjonariusza lub pracownika zakładu karnego; łączna liczba opuszczeń zakładu karnego w celu udziału w tych zajęciach dla jednego skazanego nie może przekroczyć 28 w ciągu roku;
- 5) skazani mogą poruszać się po terenie zakładu karnego w czasie i miejscach ustalonych w porządku wewnętrznym;
- 6) skazani mogą korzystać z własnej odzieży, bielizny i obuwia;
- 7) skazanym można udzielać przepustek z zakładu karnego, nie częściej niż raz na dwa miesiące, łącznie na okres nieprzekraczający 14 dni w roku;
- 8) skazani mogą korzystać z trzech widzeń w miesiącu, które za zgodą dyrektora zakładu karnego mogą być połączone;

9) widzenia skazanych podlegają nadzorowi administracji zakładu karnego; rozmowy skazanych w trakcie widzeń mogą podlegać kontroli administracji zakładu karnego;

10) korespondencja skazanych może podlegać cenzurze administracji zakładu karnego;

11) rozmowy telefoniczne skazanych lub rozmowy skazanych prowadzone za pomocą innych środków łączności mogą podlegać kontroli administracji zakładu karnego.

Art. 91a. W zakładach karnych dla młodocianych typu zamkniętego i półotwartego skazani mają ponadto prawo do dodatkowego widzenia w miesiącu.

Art. 92. W zakładzie karnym typu otwartego:

1) cele mieszkalne skazanych pozostają otwarte przez całą dobę;

2) skazanych zatrudnia się przede wszystkim poza terenem zakładu karnego, bez konwojenta, na pojedynczych stanowiskach pracy;

3) skazanym można zezwalać na uczestniczenie w nauczaniu, szkoleniu oraz zajęciach terapeutycznych organizowanych poza terenem zakładu karnego;

4) skazanym można zezwalać na udział w organizowanych przez administrację zakładu karnego poza terenem zakładu karnego zajęciach kulturalno-oświatowych lub sportowych oraz innych takich zajęciach i imprezach organizowanych poza terenem zakładu karnego; łączna liczba opuszczeń zakładu karnego w celu udziału w tych zajęciach i imprezach dla jednego skazanego nie może przekroczyć 56 w ciągu roku; sposób udziału w zajęciach i imprezach określa dyrektor zakładu karnego;

5) (uchylony)

6) skazani mogą poruszać się po terenie zakładu karnego w czasie i miejscach ustalonych w porządku wewnętrznym;

7) skazani mogą korzystać z własnej odzieży, bielizny i obuwia;

8) skazani mogą otrzymywać z depozytu zakładu karnego środki pieniężne pozostające do ich dyspozycji;

9) skazanym można udzielać przepustek z zakładu karnego, nie częściej niż raz w miesiącu, łącznie na okres nieprzekraczający 28 dni w roku;

10) skazany może korzystać z nieograniczonej liczby widzeń;

11) widzenia skazanych mogą podlegać nadzorowi administracji zakładu karnego; rozmowy skazanych w trakcie widzeń mogą podlegać kontroli administracji zakładu karnego;

12) skazanym, w miarę możliwości, stwarza się warunki do przygotowywania dodatkowych posiłków we własnym zakresie;

13) korespondencja skazanych może podlegać cenzurze administracji zakładu karnego;

14) rozmowy telefoniczne skazanych lub rozmowy skazanych prowadzone za pomocą innych środków łączności mogą podlegać kontroli administracji zakładu karnego.

Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich

Jak już wskazano, nieletni sprawca może dopuścić się czynu karalnego lub wykazywać przejawy demoralizacji, a przewidziane w ustawie działania podejmuje się wyłącznie w tych przypadkach.

W sprawie nieletniego należy kierować się przede wszystkim jego dobrem, dążąc do osiągnięcia korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu nieletniego oraz zmierzając w miarę potrzeby do prawidłowego spełniania przez rodziców lub opiekuna ich obowiązków wobec nieletniego, uwzględniając przy tym interes społeczny. W postępowaniu z nieletnim bierze się pod uwagę właściwości i warunki osobiste nieletniego, w szczególności wiek, stan zdrowia, poziom rozwoju psychicznego i fizycznego, cechy charakteru oraz sytuację rodzinną nieletniego, warunki wychowawcze i charakter środowiska, przyczyny i stopień demoralizacji, w tym rodzaj czynu zabronionego, a także sposób i okoliczności jego popełnienia oraz rodzaj czynu karalnego, a także sposób i okoliczności jego popełnienia.

Wobec nieletniego mogą być stosowane środki wychowawcze, środek leczniczy oraz środek poprawczy. Wobec nieletniego kara może być orzeczona tylko w przypadkach określonych w ustawie, jeżeli inne środki nie są w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego.

Wykonywanie środka poprawczego

Środkiem przewidującym rzeczywiste pozbawienie wolności jest środek poprawczy. Środkiem poprawczym jest umieszczenie w zakładzie poprawczym.

Sąd rodzinny, kierując do wykonania orzeczenie o umieszczeniu nieletniego w zakładzie poprawczym, może określić rodzaj zakładu poprawczego, w którym ma być wykonywany ten środek. Postanowienie może zostać wydane na posiedzeniu niejawnym.

Sąd rodzinny może na czas określony odroczyć lub przerwać wykonywanie środka poprawczego w przypadku choroby nieletniego lub z innych ważnych przyczyn. Sąd rodzinny może odwołać odroczenie lub przerwę wykonywania środka poprawczego w przypadku ustania przyczyny, dla której zostały udzielone, lub gdy nieletni nie korzysta z odroczenia lub przerwy w celu, w jakim zostały udzielone, albo rażąco narusza porządek prawny.

Jeżeli po wydaniu orzeczenia o umieszczeniu nieletniego w zakładzie poprawczym, a przed umieszczeniem go w takim zakładzie albo po upływie okresu odroczenia lub przerwy wykonywania środka poprawczego w zachowaniu nieletniego nastąpiła istotna poprawa, sąd rodzinny może warunkowo odstąpić od wykonania orzeczenia.

Warunkowe odstąpienie od wykonania orzeczenia następuje na okres próby do lat 3. Okres próby nie może jednak trwać dłużej niż do ukończenia przez nieletniego 21 lat. W okresie próby sąd rodzinny stosuje wobec nieletniego środki wychowawcze. Jeżeli w okresie próby nieletni dopuścił się czynu karalnego lub jego zachowanie wskazuje na dalszą demoralizację, lub uchyla się od wykonywania środka wychowawczego, sąd rodzinny może odwołać warunkowe odstąpienie od wykonania orzeczenia i zarządzić umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym.

W przypadku dopuszczenia się przez nieletniego czynu karalnego określonego w art. 134, art. 148 § 1, 2 lub 3, art. 156 § 1 lub 3, art. 163 § 1 lub 3, art. 166, art. 173 § 1 lub 3, art. 197 § 1, 3, 4 lub 5, art. 223 § 2, art. 252 § 1 lub 2 lub w art. 280 Kodeksu karnego i braku podstaw do rozpoznania sprawy przez sąd właściwy według przepisów Kodeksu postępowania karnego sąd rodzinny odwołuje warunkowe odstąpienie od wykonania orzeczenia i zarządza umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym. Jeżeli w okresie próby i w ciągu dalszych 3 miesięcy nie nastąpiło odwołanie warunkowego

odstąpienia od wykonania orzeczenia, orzeczenie o umieszczeniu w zakładzie poprawczym z mocy prawa uważa się za niebyłe.

Jeżeli w toku wykonywania środka poprawczego okaże się, że wobec nieletniego należy zastosować środek leczniczy, sąd rodzinny może przerwać wykonywanie środka poprawczego.

Sąd rodzinny może warunkowo zwolnić nieletniego z zakładu poprawczego, jeżeli postępy w jego wychowaniu pozwalają przypuszczać, że po zwolnieniu z zakładu nieletni będzie przestrzegał porządku prawnego i zasad współżycia społecznego. Warunkowe zwolnienie z zakładu poprawczego nie może nastąpić wcześniej niż po upływie 6 miesięcy od dnia umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym. Do tego okresu sąd może zaliczyć okres pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich.

Warunkowe zwolnienie z zakładu poprawczego następuje na okres próby do lat 3. Okres próby nie może jednak trwać dłużej niż do ukończenia przez nieletniego 21 lat, a w niektórych przypadkach nie dłużej niż do ukończenia przez nieletniego 24 lat. W okresie próby sąd rodzinny stosuje wobec nieletniego środki wychowawcze.

Jeżeli w okresie próby nieletni dopuścił się czynu karalnego lub jego zachowanie wskazuje na dalszą demoralizację, lub uchyla się od wykonywania środka wychowawczego, sąd rodzinny może odwołać warunkowe zwolnienie i zarządzić umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym.

Ponowny wniosek o warunkowe zwolnienie z zakładu poprawczego, złożony przez nieletniego, jego rodziców albo tego z rodziców, pod którego stałą pieczęcią nieletni faktycznie pozostaje, albo opiekuna nieletniego, przed upływem 6 miesięcy od dnia wydania postanowienia o odmowie warunkowego zwolnienia, sąd rodzinny pozostawia bez rozpoznania. Postanowienie może zostać wydane na posiedzeniu niejawnym.

Wobec nieletniego, który popełnił przestępstwo określone w kodeksie karnym i poniósł za nie odpowiedzialność i ukończył 21 lat (jednak nie ukończył 24 lat) sąd rodzinny orzeka o:

- wykonywaniu środka poprawczego po ukończeniu przez nieletniego 21 lat, do ukończenia przez nieletniego określonego wieku, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez nieletniego 24 lat, jeżeli dotychczasowe wyniki procesu

resocjalizacji nie przyniosły oczekiwanego rezultatu i nieletni nadal wymaga oddziaływań resocjalizacyjnych albo

- zastosowaniu wobec nieletniego zwalnianego z zakładu poprawczego po ukończeniu 21 lat środka wychowawczego do ukończenia przez nieletniego określonego wieku, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez nieletniego 24 lat, jeżeli dotychczasowe wyniki procesu resocjalizacji wskazują na potrzebę wsparcia nieletniego w kierunku dalszego nabywania i utrwalania postaw społecznie pożądanych.

Postanowienie w powyższym przedmiocie, sąd rodzinny wydaje po przeprowadzeniu rozprawy. Sąd rodzinny wyznacza rozprawę najpóźniej na 6 miesięcy przed ukończeniem przez nieletniego 21 lat.

Sąd rodzinny:

- 1) zwraca się o sporządzenie opinii psychologiczno-pedagogicznej,
- 2) w celu ustalenia danych dotyczących środowiska rodzinnego nieletniego oraz jego możliwości zatrudnienia lub nauki w przypadku opuszczenia zakładu poprawczego zleca kuratorowi sądowemu przeprowadzenie wywiadu środowiskowego,
- 3) w razie potrzeby uzyskuje opinię o stanie zdrowia psychicznego nieletniego,
- 4) w razie potrzeby uzyskuje opinię biegłego lub biegłych innych specjalności.

Środek poprawczy wykonuje się w zakładzie poprawczym: otwartym, półotwartym, zamkniętym, o wzmożonym nadzorze wychowawczym, dla nieletnich, którzy ukończyli 21 lat.

Komórka organizacyjna Ministerstwa Sprawiedliwości wykonująca zadania z zakresu nadzoru pedagogicznego Ministra Sprawiedliwości nad zakładami poprawczymi kieruje nieletniego do odpowiedniego zakładu poprawczego na podstawie orzeczenia o umieszczeniu nieletniego w zakładzie poprawczym oraz kompleksowej diagnozy osobowości nieletniego z uwzględnieniem możliwości psychofizycznych oraz indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych nieletniego, a w przypadku nieletniego posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego - także z uwzględnieniem zaleceń zawartych w tym orzeczeniu.

W zakładach poprawczych wobec nieletnich realizuje się system wychowawczy: resocjalizacyjny, resocjalizacyjno-rewalidacyjny, resocjalizacyjno-terapeutyczny.

Zakład poprawczy otwarty jest przeznaczony dla nieletnich, którzy:

- 1) wyrażają wolę uczestniczenia w procesie resocjalizacji i których postawa oraz zachowanie w schronisku dla nieletnich za tym przemawia;
- 2) swoją dotychczasową postawą oraz zachowaniem po orzeczeniu środka poprawczego wskazują na duże prawdopodobieństwo, że będą poddawać się procesowi resocjalizacji;
- 3) są umieszczeni w innym zakładzie poprawczym, a których postawa, zachowanie lub wskazania zespołu diagnostyczno-korekcyjnego przemawiają za umieszczeniem w zakładzie poprawczym otwartym.

Zakład poprawczy półotwarty jest przeznaczony dla nieletnich, którzy:

- 1) ze względu na czyny karalne, których się dopuścili i niekorzystne zmiany zachowania nie dają podstaw do umieszczenia ich w zakładzie poprawczym otwartym;
- 2) są umieszczeni w zakładzie poprawczym otwartym, a których postawa oraz zachowanie nie uzasadnia dalszego pobytu w tym zakładzie;
- 3) są umieszczeni w zakładzie poprawczym zamkniętym albo w zakładzie poprawczym o wzmożonym nadzorze wychowawczym, a których postawa, zachowanie lub wskazania zespołu diagnostyczno-korekcyjnego przemawiają za umieszczeniem w zakładzie poprawczym półotwartym.

Zakład poprawczy zamknięty jest przeznaczony dla nieletnich, którzy:

- 1) ze względu na czyny karalne, których się dopuścili, i niekorzystne zmiany zachowania nie dają podstaw do umieszczenia ich w zakładzie poprawczym otwartym albo zakładzie poprawczym półotwartym;
- 2) swoją postawą lub zachowaniem podczas pobytu w schronisku dla nieletnich lub w zakładzie poprawczym innego rodzaju dają podstawy do umieszczenia ich w zakładzie poprawczym zamkniętym, lub co najmniej dwukrotnie uciekali ze schroniska dla nieletnich lub z zakładów poprawczych innego rodzaju.

Zakład poprawczy o wzmożonym nadzorze wychowawczym jest przeznaczony dla nieletnich, którzy:

- 1) ukończyli 16 lat, a w wyjątkowych przypadkach ukończyli 15 lat, i wymagają wzmożonych oddziaływań wychowawczych lub terapeutycznych lub
- 2) dopuścili się czynu karalnego określonego w art. 134, art. 148 § 1, 2 lub 3, art. 156 § 1 lub 3, art. 163 § 1 lub 3, art. 166, art. 173 § 1 lub 3, art. 197 § 1, 3, 4 lub 5, art. 223 § 2, art. 252 § 1 lub 2 lub w art. 280 Kodeksu karnego.

Umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym o wzmożonym nadzorze wychowawczym następuje na podstawie orzeczenia sądu.

Nieletniego, który przebywał w aresztach śledczych lub zakładach karnych, umieszcza się w zakładzie poprawczym półotwartym, w zakładzie poprawczym zamkniętym albo w zakładzie poprawczym o wzmożonym nadzorze wychowawczym, chyba że szczególne względy resocjalizacyjne, postawa lub zachowanie nieletniego lub wskazania zespołu diagnostycznego, zespołu diagnostyczno-korekcyjnego albo opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów przemawiają za umieszczeniem nieletniego w zakładzie poprawczym otwartym.

Nieletniego, który dopuścił się czynu karalnego określonego w art. 134, art. 148 § 1, 2 lub 3, art. 156 § 1 lub 3, art. 163 § 1 lub 3, art. 166, art. 173 § 1 lub 3, art. 197 § 1, 3, 4 lub 5, art. 223 § 2, art. 252 § 1 lub 2 lub w art. 280 Kodeksu karnego, umieszcza się w zakładzie poprawczym o wzmożonym nadzorze wychowawczym, chyba że szczególne względy resocjalizacyjne, postawa lub zachowanie nieletniego lub wskazania zespołu diagnostycznego, zespołu diagnostyczno-korekcyjnego albo opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów przemawiają za umieszczeniem nieletniego w zakładzie poprawczym zamkniętym, zakładzie poprawczym półotwartym albo w zakładzie poprawczym otwartym.

Po przyjęciu do zakładu poprawczego nieletniego niezwłocznie:

- 1) zapoznaje się z prawami i obowiązkami oraz zasadami pobytu w zakładzie oraz poucza o terminie i sposobie składania zażalenia,
- 2) poddaje się kontroli osobistej;
- 3) poddaje się badaniu na obecność w organizmie substancji psychoaktywnej;

4) umieszcza się w izbie adaptacyjnej.

Nieletni przyjęty do zakładu poprawczego przekazuje do depozytu dokumenty stwierdzające tożsamość, środki pieniężne, przedmioty wartościowe oraz przedmioty, których nie może posiadać w zakładzie.

Nieletni umieszczony w zakładzie poprawczym może czasowo opuścić zakład w przypadku:

- 1) udzielenia nagrody,
- 2) udzielenia przepustki okolicznościowej,
- 3) wyrażenia zgody przez dyrektora zakładu.

W przypadku losowym dyrektor zakładu może udzielić nieletniemu przepustki okolicznościowej na okres do 3 dni. W uzasadnionym przypadku dyrektor zakładu może podjąć decyzję o korzystaniu przez nieletniego z przepustki okolicznościowej pod opieką pracownika zakładu. Czasowe opuszczenie zakładu w przypadkach, gdy wobec nieletniego toczy się postępowanie w związku z dopuszczeniem się czynu zabronionego, wymaga zgody organu prowadzącego postępowanie.

Nieletni umieszczony w zakładzie poprawczym otrzymuje na własne wydatki kieszonkowe wypłacane ze środków finansowych przeznaczonych na utrzymanie zakładu.

Przeniesienie nieletniego do innego zakładu poprawczego może nastąpić ze względów wychowawczych lub organizacyjnych na wniosek sędziego rodzinnego, dyrektora zakładu poprawczego, nieletniego, jego rodziców albo tego z rodziców, pod którego stałą pieczęć nieletni faktycznie pozostaje, albo opiekuna nieletniego.

Na żądanie sądu rodzinnego zakład poprawczy sporządza opinię psychologiczno-pedagogiczną o nieletnim umieszczonym w zakładzie, obejmującą ocenę procesu resocjalizacji nieletniego i wnioski określające kierunki dalszych oddziaływań wychowawczych, resocjalizacyjnych lub terapeutycznych.

W szczególnie uzasadnionym przypadku, na pisemny wniosek nieletniego zwalnianego z zakładu poprawczego, dyrektor zakładu może wyrazić zgodę na jego pozostanie w zakładzie na czas określony, nie dłuższy niż rok.

Jeżeli nieletni zwalniany z zakładu poprawczego nie posiada własnych pieniędzy i nie może uzyskać potrzebnej pomocy od rodziców lub opiekuna lub z innych źródeł, dyrektor zakładu udziela mu pomocy finansowej lub materialnej w kwocie do wysokości kwoty bazowej dla zawodowych kuratorów sądowych, której wysokość ustaloną według odrębnych zasad określa ustawa budżetowa.

Nieletni umieszczony w zakładzie poprawczym odbywa praktyczną naukę zawodu w formie zajęć praktycznych organizowaną w warsztatach szkolnych prowadzonych przez szkołę działającą w zakładzie poprawczym.

Nieletni umieszczony w zakładzie poprawczym odbywa zajęcia przysposobienia do pracy w formie przyuczenia do wykonywania określonej pracy, organizowane w szkole działającej w zakładzie poprawczym.

W zakładach poprawczych może być organizowane kształcenie ustawiczne.

W celu organizowania nieletnim pracy sprzyjającej zdobywaniu kwalifikacji zawodowych przy zakładach poprawczych mogą działać stowarzyszenia, fundacje, spółdzielnie socjalne lub inne podmioty, których celem statutowym jest aktywizacja zawodowa lub pomoc w readaptacji społecznej nieletnich.

Nieletni umieszczony w zakładzie poprawczym może zostać zatrudniony poza zakładem, za zgodą dyrektora zakładu, na zasadach określonych w przepisach prawa pracy. Dyrektor zakładu zawiadamia sąd rodzinny o zatrudnieniu nieletniego poza zakładem poprawczym.

Należność nieletniego za pracę ustala się według zasad wynagradzania pracowników za pracę tego rodzaju, którą wykonuje nieletni.

Za prace porządkowe wykonywane przez nieletniego na rzecz zakładu poprawczego w wymiarze nieprzekraczającym 30 godzin miesięcznie nieletniemu nie przysługuje wynagrodzenie. Za wykonywane prace nieodpłatne, o których mowa mogą być nieletniemu udzielane nagrody.

Za prace porządkowe na rzecz zakładu nie uznaje się czynności związanych z utrzymywaniem czystości i porządku w pomieszczeniach, w których nieletni przebywa, prac wykonywanych w ramach praktycznej nauki zawodu, zajęć przysposabiania do pracy oraz kształcenia ustawicznego.

Dyrektor zakładu poprawczego może umieścić nieletniego na czas określony poza zakładem poprawczym, jeżeli przemawiają za tym:

- 1) względy wychowawcze, a w szczególności możliwość zdobycia wykształcenia, zawodu, a także niezbędnych kwalifikacji lub uprawnień,
- 2) możliwość podjęcia zatrudnienia,
- 3) potrzeba specjalistycznego leczenia,
- 4) szczególne względy rodzinne

- a ocena zachowania nieletniego wskazuje, że będzie możliwe roztoczenie nad nim skutecznego nadzoru.

Przed umieszczeniem nieletniego poza zakładem dyrektor zakładu występuje do sądu rodzinnego o zlecenie przeprowadzenia wywiadu środowiskowego. We wniosku dyrektor zakładu może wystąpić o zlecenie przeprowadzenia wywiadu środowiskowego pracownikom pedagogicznym młodzieżowych ośrodków wychowawczych, okręgowych ośrodków wychowawczych, zakładów poprawczych lub schronisk dla nieletnich.

Środki tymczasowe i zatrzymanie

W celu przeciwdziałania dalszej demoralizacji nieletniego lub dopuszczeniu się przez niego czynu karalnego w toku postępowania lub w celu zapewnienia prawidłowego toku postępowania sąd rodzinny może stosować środek tymczasowy. Środek tymczasowy należy niezwłocznie uchylić albo zmienić, jeżeli ustaną przyczyny uzasadniające dalsze stosowanie tego środka lub powstaną przyczyny uzasadniające jego uchylenie albo zmianę.

Środkami tymczasowymi są:

- 1) tymczasowy nadzór organizacji społecznej, w tym organizacji pozarządowej, której celem statutowym jest praca z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, zapobieganie demoralizacji nieletnich lub pomoc w readaptacji społecznej nieletnich, pracodawcy albo osoby godnej zaufania;
- 2) tymczasowy nadzór kuratora sądowego;
- 3) tymczasowe skierowanie do ośrodka kuratorskiego, a także do organizacji społecznej, w tym organizacji pozarządowej, lub instytucji zajmujących się pracą z

nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, po uprzednim porozumieniu się z tą organizacją lub instytucją;

4) tymczasowe umieszczenie w rodzinie zastępczej zawodowej;

5) tymczasowe umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym;

6) tymczasowe umieszczenie w okręgowym ośrodku wychowawczym;

7) tymczasowe umieszczenie w zakładzie leczniczym;

8) umieszczenie w schronisku dla nieletnich;

9) tymczasowe zobowiązanie rodziców albo opiekuna nieletniego do poprawy warunków wychowawczych, bytowych lub zdrowotnych nieletniego, a także do ścisłej współpracy ze szkołą, do której nieletni uczęszcza, z poradnią psychologiczno-pedagogiczną, w tym w razie potrzeby wykonania odpowiedniej diagnozy nieletniego, oraz z podmiotem wykonującym działalność leczniczą, a także do współpracy z młodzieżowym ośrodkiem socjoterapii w zakresie realizacji obowiązku nauki przez nieletniego, jego socjoterapii i pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Wobec nieletniego można zastosować środki tymczasowe wskazane w pkt 4-7, jeżeli stosowanie środków tymczasowych, o których mowa w pkt 1-3, byłoby niewystarczające i jednocześnie zostaną ujawnione okoliczności przemawiające za umieszczeniem nieletniego w rodzinie zastępczej zawodowej, w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, w okręgowym ośrodku wychowawczym lub w zakładzie leczniczym.

Nieletniego można umieścić w schronisku dla nieletnich, jeżeli zostaną ujawnione okoliczności przemawiające za umieszczeniem go w zakładzie poprawczym i jednocześnie zachodzi uzasadniona obawa utrudniania postępowania, w tym w szczególności ucieczki, ukrycia się nieletniego lub zatarcia śladów czynu karalnego, albo nie można ustalić tożsamości nieletniego.

Umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich może nastąpić wyjątkowo także wtedy, gdy zostaną ujawnione okoliczności przemawiające za umieszczeniem go w zakładzie poprawczym, a nieletniemu zarzucono popełnienie czynu karalnego określonego w art. 134, art. 148 § 1, 2 lub 3, art. 156 § 1 lub 3, art. 163 § 1 lub 3, art. 166, art. 173 § 1 lub 3, art. 189, art. 189a, art. 197 § 1, 3, 4 lub 5, art. 198, art. 200, art.

202 § 3, 4, 4a, 4b lub 4c, art. 204 § 3, art. 223 § 2, art. 252 § 1 lub 2 lub w art. 280 Kodeksu karnego.

W postanowieniu o zastosowaniu środka tymczasowego, o którym mowa w pkt 4-8, sąd rodzinny oznacza okres pobytu nie dłuższy niż 3 miesiące. Okres ten liczy się od chwili zatrzymania nieletniego. O ile to możliwe, datę zatrzymania wskazuje się w tym postanowieniu.

Jeżeli ze względu na szczególne okoliczności sprawy zachodzi konieczność przedłużenia pobytu nieletniego w rodzinie zastępczej zawodowej, ośrodku, zakładzie leczniczym albo schronisku dla nieletnich, o których mowa w pkt 4-8, można ten pobyt przedłużać na okres oznaczony, każdorazowo nie dłuższy niż 3 miesiące. Przedłużania dokonuje sąd, przed którym toczy się postępowanie, chyba że ustawa stanowi inaczej.

Łączny pobyt nieletniego w rodzinie zastępczej zawodowej, ośrodku, zakładzie leczniczym albo schronisku dla nieletnich, o których mowa w pkt 4-8, do prawomocnego zakończenia postępowania rozpoznawczego nie może być dłuższy niż rok. Do tego okresu nie wlicza się nieusprawiedliwionego pobytu nieletniego poza rodziną zastępczą zawodową, ośrodkiem, zakładem leczniczym albo schroniskiem dla nieletnich, trwającego dłużej niż 3 dni.

W szczególnie uzasadnionych przypadkach sąd okręgowy, w którego okręgu toczy się postępowanie, może przedłużać pobyt, o którym mowa powyżej, na okres oznaczony, każdorazowo nie dłuższy niż 3 miesiące.

Policja może zatrzymać, a następnie umieścić w policyjnej izbie dziecka nieletniego, co do którego istnieje uzasadnione przypuszczenie, że dopuścił się czynu karalnego, będącego zarazem przestępstwem lub przestępstwem skarbowym i zachodzi uzasadniona obawa ucieczki, ukrycia się nieletniego lub zatarcia śladów czynu karalnego, albo nie można ustalić tożsamości nieletniego.

Uprawnienia Policji do zatrzymania nieletniego przysługują także Straży Granicznej, w zakresie jej właściwości. W razie konieczności Straż Graniczna może umieścić zatrzymanego nieletniego w policyjnej izbie dziecka.

Zatrzymanego nieletniego informuje się natychmiast o przyczynie zatrzymania oraz poucza o przysługujących mu prawach, także o prawie do złożenia oświadczenia do protokołu zatrzymania, do otrzymania kopii protokołu zatrzymania, do kontaktu z rodzicem albo opiekunem lub z obrońcą, do dostępu do niezbędnej pomocy medycznej.

Z zatrzymania nieletniego sporządza się protokół, którego kopię doręcza się zatrzymanemu nieletniemu. Protokół zawiera:

- 1) imię, nazwisko oraz funkcję osoby dokonującej tej czynności;
- 2) imię (imiona) i nazwisko nieletniego, a w przypadku niemożności ustalenia jego tożsamości - rysopis;
- 3) numer PESEL nieletniego, a w przypadku braku informacji o numerze PESEL - datę i miejsce urodzenia, imiona rodziców i nazwisko rodowe nieletniego oraz nazwisko rodowe matki;
- 4) adres zamieszkania lub pobytu nieletniego;
- 5) rodzaj i cechy identyfikacyjne dokumentu lub rodzaj informacji, na podstawie których ustalono tożsamość nieletniego;
- 6) opis widocznych obrażeń ciała nieletniego albo informację o ich braku;
- 7) numer telefonu rodziców albo tego z rodziców, pod którego stałą pieczęcią nieletni faktycznie pozostaje, albo opiekuna nieletniego;
- 8) dzień, godzinę, miejsce i przyczynę zatrzymania;
- 9) złożone przez nieletniego oświadczenia;
- 10) informację o udzielonych nieletniemu pouczeniach;
- 11) informację o dokonaniu zawiadomień, o których mowa w ust. 5.

O fakcie i przyczynie zatrzymania nieletniego, a także o jego umieszczeniu w policyjnej izbie dziecka Policja:

- 1) zawiadamia bezzwłocznie właściwy sąd rodzinny, doręczając kopię protokołu zatrzymania nieletniego, oraz
- 2) zawiadamia bezzwłocznie rodziców albo tego z rodziców, pod którego stałą pieczęć nieletni faktycznie pozostaje, albo opiekuna nieletniego, doręczając niezwłocznie kopię protokołu zatrzymania nieletniego.

Nieletniemu, na jego żądanie, niezwłocznie umożliwia się nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z rodzicem albo opiekunem lub z obrońcą, a także bezpośrednią z nimi rozmowę.

Nieletni ma prawo do kontaktu z obrońcą bez udziału osób trzecich. Nieletniego należy niezwłocznie przesłuchać. Zatrzymanego nieletniego należy natychmiast zwolnić i przekazać rodzicowi albo opiekunowi, jeżeli:

- 1) ustała przyczyna zatrzymania;
- 2) polecił to sąd rodzinny;
- 3) w ciągu 24 godzin od chwili zatrzymania nieletniego Policja nie przekazała sądowi rodzinnemu całości zgromadzonych materiałów uzasadniających przypuszczenie, że nieletni dopuścił się czynu karalnego będącego przestępstwem lub przestępstwem skarbowym;
- 4) w ciągu 24 godzin od chwili przekazania sądowi rodzinnemu przez Policję całości zgromadzonych materiałów uzasadniających przypuszczenie, że nieletni dopuścił się czynu karalnego, będącego przestępstwem bądź przestępstwem skarbowym, nie ogłoszono mu postanowienia o zastosowaniu środka tymczasowego polegającego na: tymczasowym umieszczeniu w rodzinie zastępczej zawodowej, tymczasowym umieszczeniu w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, tymczasowym umieszczeniu w okręgowym ośrodku wychowawczym, tymczasowym umieszczeniu w zakładzie leczniczym, umieszczeniu w schronisku dla nieletnich. Nieletni, któremu ogłoszono postanowienie o zastosowaniu środka tymczasowego, o którym tu mowa może przebywać w policyjnej izbie dziecka przez czas niezbędny do przekazania go do właściwej rodziny zastępczej zawodowej, właściwego młodzieżowego ośrodka wychowawczego, okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu leczniczego albo

schroniska dla nieletnich, nie dłużej jednak niż przez kolejnych 5 dni od daty ogłoszenia postanowienia.

W policyjnej izbie dziecka można umieścić nieletniego:

1) na czas uzasadnionej przerwy w konwoju albo w doprowadzeniu, lecz nie dłużej niż na 24 godziny;

2) zatrzymanego w trakcie jego samowolnego pobytu poza młodzieżowym ośrodkiem wychowawczym, okręgowym ośrodkiem wychowawczym, zakładem poprawczym albo schroniskiem dla nieletnich, na czas niezbędny do przekazania nieletniego do właściwego ośrodka, zakładu albo schroniska, nie dłużej jednak niż na okres 5 dni.

Jeżeli jest to niezbędne do wykonania określonej czynności procesowej, sąd rodzinny może polecić Policji lub Straży Granicznej, w zakresie jej właściwości, zatrzymanie i umieszczenie nieletniego w policyjnej izbie dziecka, na okres nieprzekraczający 48 godzin.

Uwaga:

Nadmierne stosowanie najsurowszego środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania.

Obserwuje się umieszczanie dzieci w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców prowadzonych przez Straż Graniczną dla potrzeb prowadzonych wobec nich postępowań o udzielenie ochrony międzynarodowej i o zobowiązanie ich do powrotu.

Dobre praktyki:

Szkolenia organizowane przez UNHCR z zakresu środków alternatywnych dla detencji.

Kwestie do rozwiązania:

Ograniczenie stosowania tymczasowego aresztowania wobec dzieci oraz ograniczenie stosowania detencji imigracyjnej wobec małoletnich.

Działania do podjęcia:

1. Wprowadzenie mechanizmów ograniczających stosowanie tymczasowego aresztowania wobec dzieci, na rzecz nieizolacyjnych środków zapobiegawczych.
2. Prowadzenie intensywnych szkoleń dla sędziów sądów karnych, z uwzględnieniem dotychczasowego dorobku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i stanowisk agend ONZ w celu podniesienia ich świadomości w tym obszarze a przez to maksymalne ograniczenie stosowania detencji imigracyjnej wobec małoletnich.

OCENA

Ocena kryterium - 1. Nie ma odpowiedniego nadzoru, a także odpowiedniej kontroli nad stosowaniem środków tymczasowych oraz zatrzymaniem wobec nieletnich.

Ustanowienie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom

1. Istnienie i wykorzystanie wyspecjalizowanych jednostek organów ścigania, specjalnie przeszkolonych funkcjonariuszy oraz zabezpieczeń

Przepisy ustaw regulujących sposób funkcjonowania i ustrój Policji, Straży Granicznej, Prokuratury nie obligują ich do tworzenia wyspecjalizowanych jednostek, których zadaniem jest prowadzenie postępowań z udziałem dzieci.

Jeśli chodzi o Policję, to zgodnie z zarządzeniem Nr 1041 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 września 2007 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji i zakresu działania komend, komisariatów i innych jednostek organizacyjnych Policji (tj. Dz. Urz. KGP z 2013 r. poz. 50) w strukturach organizacyjnych jednostek Policji istnieją następujące komórki:

- w służbie kryminalnej ds. przestępczości nieletnich;
- w służbie prewencyjnej ds. nieletnich i patologii oraz policyjna izba dziecka.

W zarządzeniu nr 48 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 września 2023 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich (Dz. Urz. KGP z 2023 r. poz. 85) określono, że zadania w zakresie zapobiegania, zwalczania i rozpoznania okoliczności świadczących o demoralizacji nieletnich oraz dopuszczania się przez nich czynów karalnych, wykonują w ramach pełnionej służby policjanci służby prewencyjnej i służby kryminalnej właściwych jednostek organizacyjnych Policji. Natomiast komórką właściwą do gromadzenia informacji na temat wykazywania przez nieletniego przejawów demoralizacji lub dopuszczenia się przez niego czynu karalnego, a także współpracy w tym zakresie z sądem rodzinnym właściwym miejscowo dla nieletniego, jest komórka do spraw nieletnich i patologii jednostki organizacyjnej Policji, na terenie działania której znajduje się miejsce zamieszkania nieletniego, a w przypadku trudności w jego ustaleniu - miejsce jego pobytu.

Warto zaznaczyć, że dnia 17 października 2023 r. Rada Ministrów przyjęła uchwałę w sprawie Krajowego Planu Przeciwdziałania Przesłupstwu Przeciwko Wolności Seksualnej i Obyczajności na Szkodę Małoletnich na lata 2023-2026. Jedno z przewidzianych do realizacji działań w latach 2024–2026, to specjalizacja funkcjonariuszy – wyznaczenie w Komendach Miejskich Policji, Komendach Powiatowych Policji oraz Komendach Wojewódzkich Policji funkcjonariuszy do prowadzenia postępowań przygotowawczych dotyczących czynów zabronionych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności na szkodę małoletnich.

Uwagi:

Zgodnie z Decyzją Komendanta Głównego Policji w 2024 r. powołano zespół do opracowania projektów zmiany wybranych programów doskonalenia zawodowego centralnego, prowadzonego w formie kursów specjalistycznych tj. dla policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich; dla policjantów wykonujących czynności dochodzeniowo-śledcze; dla policjantów wykonujących czynności operacyjno-rozpoznawcze w zakresie zmian standardów wykonywania nauczanych czynności tj. pouczenia przez policjanta o uprawnieniach i obowiązkach świadka, pokrzywdzonego oraz podejrzanego, a także nowej jakościowo czynności tj. wyjaśniania przez policjanta świadkom i pokrzywdzonym do lat 18 oraz świadkom i pokrzywdzonym nieporadnym ze względu na wiek lub stan zdrowia zakresu ich uprawnień i obowiązków oraz sposobu i warunków przesłuchania, obowiązujące od dnia 15 sierpnia 2024 r. \

Kwestie do rozwiązania:

Funkcjonariusze w strukturze Policji, Straży Granicznej, Prokuratury powinni być szkoleni oraz doszkalani w zakresie kontaktu z dziećmi po wydarzeniach traumatycznych, z dziećmi pozbawionymi opieki, z dziećmi cudzoziemskimi, z dziećmi ze specjalnymi potrzebami (w tym z niepełnosprawnościami), odbierania dzieci z rodzin biologicznych i umieszczania w pieczy zastępczej (szczególnie w trybie przymusowego odebrania), rozpoznawania sytuacji szczególnie niebezpiecznych dotyczących małoletnich, interwencji dotyczących dzieci przebywających w środowisku rodziny biologicznej w sytuacji zagrażającej życiu lub zdrowiu małoletniego lub dotyczących dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej.

Działania do podjęcia:

1. Regularne szkolenia dla funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej oraz prokuratorów z zakresu komunikacji z dziećmi.
2. Specjalistyczne przygotowanie funkcjonariuszy Policji, którzy są kierowani do udzielania pomocy w czynności odebrania dziecka np. w wykonaniu orzeczenia sądu opiekuńczego.
3. Specjalistyczne przygotowanie wybranych funkcjonariuszy Policji, Straży Granicznej, prokuratorów do wykonywania czynności z dziećmi ze szczególnymi potrzebami.

OCENA

Ocena kryterium - 1. Funkcjonariusze pracujący z dziećmi nie są wyspecjalizowani, ich skierowanie do jednostki w zakresie patologii i demoralizacji nieletnich nie jest związane z posiadaniem specjalistycznego przeszkolenia bądź wykształcenia.

2. Istnienie i korzystanie z wyspecjalizowanych sądów dla dzieci oraz specjalnie przeszkolonych sędziów i urzędników sądowych.

Wydziały rodzinne i nieletnich

Jak już wyjaśniano w tym raporcie, zgodnie z art. 12 ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych w sądzie rejonowym można utworzyć wydział:

cywilny - do spraw z zakresu prawa cywilnego, prawa rodzinnego i opiekuńczego, spraw dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich, leczenia osób uzależnionych od alkoholu oraz od środków odurzających i psychotropowych oraz spraw należących do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw,

albo odrębny wydział rodzinny i nieletnich - do spraw z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, spraw dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich, leczenia osób uzależnionych od alkoholu oraz od środków odurzających i psychotropowych oraz spraw należących do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw.

W sądzie okręgowym może zostać utworzony wydział cywilny do spraw z zakresu prawa cywilnego, prawa rodzinnego i opiekuńczego, spraw należących do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw oraz spraw dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich. Natomiast w sądzie apelacyjnym istnieje wydział cywilny – m. in. do spraw z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego.

Co do zasady w sądach tworzone są wydziały rodzinne i nieletnich. Rozpoznają one m. in. sprawy:

- z zakresu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (z dnia 9 czerwca 2022 r., Dz. U. 2022 poz. 1700);
- sprawy opiekuńcze (dotyczące władzy rodzicielskiej, kontaktów z dzieckiem);
- sprawy o alimenty.

Od 2023 r. istnieje obowiązek szkoleń sędziów orzekających w sprawach rodzinnych i nieletnich z zakresu prowadzenia czynności z osobami, które nie ukończyły 18 lat, rozpoznawania symptomów krzywdzenia dziecka i zabezpieczenia interesu dziecka w sytuacji sporu między rodzicami albo opiekunami.

Wydziały karne

Rozpoznają sprawy karne.

Zgodnie z art. 10 kodeksu karnego na zasadach określonych w tym kodeksie odpowiada ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat. Na zasadach określonych w kodeksie karnym, może odpowiadać także nieletni, który po ukończeniu 15 lat albo 14 lat dopuszcza się wskazanych w Kodeksie karnym przestępstw i zachodzą wskazane w nim przesłanki dotyczące osoby nieletniego.

Sprawy te są rozpoznawane przez wydziały karne, te same które rozpoznają sprawy wobec dorosłych. W wydziałach tych nie ma sędziów wyspecjalizowanych do rozpoznawania spraw dzieci.

Od 2023 r. istnieje obowiązek szkoleń sędziów orzekających w sprawach karnych z zakresu prowadzenia czynności z udziałem osób, które nie ukończyły 18 lat.

Kuratorzy sądowi

Orzeczenia sądowe w sprawach karnych oraz rodzinnych i nieletnich mogą być wykonywane z udziałem kuratorów sądowych. Kuratorzy sądowi to funkcjonariusze publiczni. Kuratorzy zawodowi, w celu należytego przygotowania do zawodu, odbywają roczną aplikację oraz przystępują do egzaminu kuratorskiego.

Uwagi:

Konieczne są szkolenia z zakresu psychologii rozwojowej dzieci i młodzieży, metodyki przesłuchania w tym ze szczególnym uwzględnieniem małoletnich, począwszy od aplikacji w ramach Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury po cykliczne szkolenia dla sędziów orzekających w wydziałach karnych.

Kwestie do rozwiązania:

Zwiększenie liczby szkoleń dla sędziów rodzinnych (w szczególności z zakresu komunikacji z małoletnimi, w tym z małoletnimi z niepełnosprawnością, z zakresu cyberprzestrzeni, zjawisk sharentingu i oversharentingu). Takie szkolenia powinni prowadzić psychologowie i pedagodzy, na co dzień pracujący z dziećmi. Zajęcia powinny być prowadzone w formie warsztatowej.

Konieczność wyspecjalizowania oraz przeszkolenia sędziów orzekających w sprawach rodzinnych i opiekuńczych z zakresu:

- umieszczania dzieci w pieczy zastępczej,
- decyzji podejmowanych w sprawach o przysposobienie,
- wpływu podejmowanych orzeczeń oraz czasu trwania postępowań na sytuację dziecka i rodziny,
- orzekania w postępowaniach dotyczących dzieci, w szczególności dotkniętych traumą, trudnymi przeżyciami, chorobami, niepełnosprawnościami, pozbawionymi opieki rodziny biologicznej,
- współpracy sądów opiekuńczych ze środowiskiem lokalnym, opiekunami zastępczymi, jednostkami organizacyjnymi wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.

Działania do podjęcia:

Należy dążyć do stworzenia standardów opiniowania przez biegłych psychologów/lekarzy psychiatrów. Tego rodzaju standardy powinny być opracowane przez specjalny zespół interdyscyplinarny, złożony z ekspertów o uznanym dorobku naukowym i klinicznym. Nie wydaje się dobrym kierunkiem, zlecenie tego typu prac organizacjom pozarządowym. Lepszym rozwiązaniem wydaje się oparcie na państwowych ośrodkach naukowych, które będą w stanie zagwarantować stworzenie narzędzi o empirycznie potwierdzonej skuteczności w zakresie uzyskiwania wiarygodnych danych oraz potwierdzonym bezpieczeństwie. Do zadań wspomnianego wyżej interdyscyplinarnego zespołu należeć powinno nie tylko stworzenie jednolitych narzędzi i procedur przeprowadzania przesłuchania małoletniego, ale też tworzenie standardów szkolenia i prowadzenie szkoleń certyfikujących biegłych sądowych z dziedziny psychologii. Na uwagę zasługuje fakt, że obecnie w Ministerstwie Sprawiedliwości trwają prace nad projektem ustawy o biegłych sądowych i instytucjach opiniujących. Projekt przewiduje powołanie rad/komisji certyfikacyjnych i zespołów ds. standaryzacji. Zatem w pewnym zakresie dotyczy ww. uwag.

OCENA:

Ocena kryterium - 2, chociaż – co najbardziej widoczne – brakuje wyspecjalizowanych sądów w odniesieniu do postępowania sądowo-administracyjnego.

3. Istnieją mechanizmy i przestrzenie uczestnictwa dzieci umożliwiające im korzystanie z prawa dostępu do wymiaru sprawiedliwości

3a. Dzieci korzystają z prawa dostępu do wymiaru sprawiedliwości i informacji

Postępowanie cywilne

Zgodnie z art. 65 § 1 kodeksu postępowania cywilnego zdolność do czynności procesowych (zdolność procesową) mają osoby posiadające pełną zdolność do czynności prawnych (którą uzyskuje się w Polsce po ukończeniu 18 roku życia) natomiast osoby ograniczone w zdolności do czynności prawnych mają zdolność procesową tylko w sprawach wynikających z czynności prawnych, których mogą dokonywać samodzielnie (art. 65 §2 kodeksu postępowania cywilnego). W postępowaniu administracyjnym brak jest regulacji w zakresie udziału osób poniżej 18 roku życia, natomiast w sprawach karnych czynności w imieniu małoletniego będzie wykonywał reprezentant dziecka lub przedstawiciel ustawowy.

Dzieci nie otrzymują z urzędu bezpłatnej pomocy prawnej – poza sprawami, w których wyznaczany jest reprezentant dziecka (którego działanie jest ograniczone do określonych spraw, a nie wszystkich, w których występuje dziecko, bądź gdy przedmiotem postępowania jest dobro dziecka).

Linia orzecznicza, która ukształtowała się w oparciu o orzecznictwo Sądu Najwyższego istotnie ograniczyła udział dziecka – jako uczestnika postępowania – w postępowaniach dotyczących jego osoby. Obecna praktyka zdecydowanie nie odpowiada potrzebom zapewnienia dziecku uprawnienia do uczestniczenia w sprawach, które bezpośrednio go dotyczą, na prawach uczestnika postępowania (por. uchwała Sądu Najwyższego z 26 stycznia 1973 r. w sprawie III CZP 101/71, uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z 3 maja 1979 r. w sprawie III CZP 14/79, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 1997 r. w sprawie III CZP 63/97).

Równocześnie należy wskazać, że zgodnie z art. 576 § 2 k.p.c. w sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka sąd ma obowiązek wysłuchania dziecka, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala oraz uwzględnić w miarę możliwości jego rozsądne życzenia. W przedmiotowej kwestii wypowiedział się też Sąd Najwyższy (postanowienie z 15 grudnia 1998 r. (ICKN 1122/98, OSNC 1999, Nr 6, poz. 119) wskazując, że „należy przyjąć, że obowiązkiem sądu, w każdej sprawie dotyczącej

dziecka, jest wysłuchanie dziecka, którego stan rozwoju psychofizycznego na to pozwala”.

Dzieci nie otrzymują też pisemnej informacji, dostosowanej do ich wieku i rozwoju, o ich uprawnieniach i obowiązkach.

Mając powyższe na uwadze należy uznać, że niezbędna jest interwencja legislacyjna, która spowoduje, że w każdej sprawie dotyczącej osoby lub majątku dziecka – dziecko będzie miało status uczestnika postępowania (uczestnika koniecznego).

W ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej

W ustawie tej wskazano, że stosując ją należy mieć na względzie podmiotowość dziecka i rodziny oraz prawo dziecka m.in. do informacji i wyrażania opinii w sprawach, które go dotyczą, odpowiednio do jego wieku i stopnia dojrzałości. Przepisy tej ustawy wskazują również, że podmioty realizujące zadania wynikające z niniejszej ustawy, w szczególności dokonując oceny sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej oraz kwalifikując dziecko do przysposobienia, są obowiązane do wysłuchania dziecka, jeżeli jego wiek i stopień dojrzałości na to pozwalają, oraz stosownie do okoliczności uwzględniają jego zdanie.

Uwagi:

W toku postępowań cywilnych, karnych, administracyjnych dzieciom (uczestnikom postępowań) nie są wyjaśniane, w zrozumiały dla nich sposób, decyzje, które ich dotyczą. Nie istnieje wymóg ustawowy i nie jest praktykowane, formułowanie pisemnych uzasadnień językiem dostosowanym do rozwoju i wieku dziecka. Często dzieciom nie jest też wyjaśniany cel czynności dokonywanych z ich udziałem.

Kwestie do rozwiązania:

Brak broszur i poradników dostępnych w sądzie, jak i w formie online na stronie internetowej każdego sądu .

Działania do podjęcia:

1. Warto rozważyć przygotowanie i zamieszczenie na stronie każdego sądu, w dostępnej i zrozumiałej formie dla dziecka w różnym wieku, broszury lub materiału video zawierającego opis poszczególnych działań podejmowanych w postępowaniu sądowym (np. przygotowanie dziecka do wysłuchania /wcześniejsza wizyta w sądzie celem

oswojenia dziecka z urzędem/, obecność dziecka w sądzie /spotkanie z sędzią poza pokojem wysłuchań, omówienie samego wysłuchania, możliwość zadawania przez dziecko pytań i udzielenie nań odpowiedzi w przyjaznej atmosferze). Takie materiały zapewniłyby dziecku poczucie bezpieczeństwa. Dziecko i rodzic mogą się dowiedzieć jak się zachować po wyjściu z wysłuchania, jak zrelaksować dziecko i zapewnić mu komfort i poczucie bezpieczeństwa.

2. Należy wprowadzić do wszystkich postępowań toczących się z udziałem dzieci zasadę sporządzania uzasadnień orzeczeń/decyzji w języku zrozumiałym dla dziecka.

OCENA:

Ocena kryterium - 0. Nie istnieją szczególne regulacje zobowiązujące do informowania dziecka — poza sytuacją jego wysłuchania lub przesłuchania — o stanie sprawy, konieczności bądź braku konieczności udziału w postępowaniu oraz o możliwych rozstrzygnięciach, jakie mogą w niej zapaść.

3b. Dzieci są wysłuchiwane w przyjaznym środowisku.

Pokrzywdzony i świadek w postępowaniu karnym

W przypadku pokrzywdzonego i świadka kodeks postępowania karnego przewiduje dwa tryby przesłuchania zwykły i szczególny tzw. „ochronny”

Tryb zwykły

Świadek (także będący osobą pokrzywdzoną) jest przesłuchiwany, gdy jest to możliwe (z uwagi na wiek, stan zdrowia) i uzasadnione (np. w sprawie o niealimentację co do zasady nie ma konieczności przesłuchiwania pokrzywdzonego dziecka).

Jeżeli pokrzywdzony nie ukończył 18 lat, czynności z jego udziałem powinny być, w miarę możliwości, przeprowadzone w obecności przedstawiciela ustawowego, faktycznego opiekuna lub osoby pełnoletniej wskazanej przez osobę przesłuchiwaną, chyba że dobro postępowania stoi temu na przeszkodzie lub sprzeciwia się temu osoba przesłuchiwana.

Przepisy pozwalają na dostosowanie miejsca/sposobu przesłuchania do sytuacji pokrzywdzonego/świadka. Może się ono odbyć w miejscu pobytu lub w drodze wideokonferencji.

Tryb szczególny

Pokrzywdzony i świadek jest przesłuchiwany tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy i tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub w razie uwzględnienia wniosku dowodowego oskarżonego, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego.

W postępowaniu karnym istnieje możliwość przesłuchania w przyjaznych warunkach pokrzywdzonych i świadków. Tryb ten uregulowany jest w art. 185a k.p.k. (pokrzywdzony, który nie ukończył 15 lat, w wyjątkowych przypadkach 18 lat: dotyczy wybranych przestępstw), art. 185b k.p.k. (świadek, który nie ukończył 18 lat), art. 185c k.p.k. (pokrzywdzony wybranymi przestępstwami o charakterze seksualnym, który ukończył 15 lat), art. 185e k.p.k. (pokrzywdzony i świadek, u którego występują zaburzenia psychiczne, rozwojowe, zakłócenia zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego postrzeżeń i zachodzi uzasadniona obawa, że przesłuchanie w innych

warunkach niż wskazane w tym przepisie mogłoby wpłynąć negatywnie na jego stan psychiczny lub byłoby znacznie utrudnione).

Sposób przygotowania i przeprowadzenia przesłuchań w trybie określonym w art. 185a-185c oraz art. 185e Kodeksu postępowania karnego oraz warunków, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich przesłuchań określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości.

Podejrzany/oskarżony

Podczas śledztwa lub dochodzenia, z podejrzanym może być (fakultatywnie) przedstawiciel ustawowy (rodzic, opiekun) lub osoba, pod której pieczęcią on pozostaje albo osoba pełnoletnia, którą wskaże. Na wniosek podejrzanego/oskarżonego podczas posiedzenia lub rozprawy w sądzie może być obecny przedstawiciel ustawowy (rodzic, opiekun) lub osoba, pod której pieczęcią pozostaje. Jeżeli podejrzany/oskarżony nie ma takiej osoby lub udział takiej osoby może naruszać jego prawa lub interesy, jest niecelowy z uwagi na jego dobro, uniemożliwia przeprowadzenie posiedzenia albo rozprawy albo utrudnia je w istotny sposób, podejrzany/oskarżony może wskazać inną osobę pełnoletnią. Jeżeli nie wskaże takiej osoby lub ją wskaże, ale jej obecność może prowadzić do naruszenia praw lub interesów, jest niecelowa ze względu na dobro, uniemożliwia przeprowadzenie posiedzenia albo rozprawy albo utrudnia je w istotny sposób, przewodniczący wyznacza dla podejrzanego/oskarżonego asystenta rodziny.

Postępowanie cywilne

Do przeprowadzenia wysłuchania małoletnich przez sędziów są przewidziane przyjazne warunki. Te warunki określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 października 2024 r. w sprawie sposobu przygotowania i przeprowadzenia wysłuchania dziecka oraz warunków, jakim mają odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich wysłuchań (Dz. U. z 2024 roku poz.1579).

Miejsce wysłuchania ustala się z uwzględnieniem potrzeb dziecka. Dzieci, u których występują zaburzenia psychiczne lub zaburzenia rozwojowe oraz dzieci, które nie ukończyły 13 lat, wysłuchuje się w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach na terenie sądu lub poza jego siedzibą. Pomieszczenia te mają spełnić następujące warunki:

- 1) kolorystyka ścian w pomieszczeniu jest utrzymana w jasnych i stonowanych barwach;
- 2) podłoga w pomieszczeniu jest wyłożona miękką wykładziną;
- 3) w pomieszczeniu znajdują się meble dostosowane dla dziecka;
- 4) kolorystyka mebli i wykładziny jest utrzymana w jasnych i stonowanych barwach;
- 5) zainstalowane oświetlenie jest ciche i ma możliwość regulacji;
- 6) wielkość i umeblowanie pomieszczenia dają dziecku możliwość swobodnego poruszania się.

Jeżeli pomieszczenie, w którym odbywa się wysłuchanie, jest przeznaczone także do przeprowadzania przesłuchań w trybie art. 185a-185c i 185e ustawy Kodeks postępowania karnego należy dziecku wyjaśnić, że zainstalowane kamery i mikrofon nie będą włączane, a wysłuchanie nie będzie rejestrowane.

Dzieci, które ukończyły 13 lat, oprócz ww. pomieszczeniach, można przesłuchać w odpowiednio przystosowanym gabinecie sędziego lub w innym pomieszczeniu na terenie sądu lub poza jego siedzibą. Muszą one mieć stały dostęp do światła dziennego, być wyposażone w stół oraz fotel dla dziecka. Wielkość gabinetu lub innego pomieszczenia umożliwia dziecku poruszanie się. Musi tam panować porządek, zaś dziecko musi mieć możliwość koncentracji i swobodę wypowiedzi.

Jeżeli wysłuchanie odbywa się w gabinecie sędziego lub w innym pomieszczeniu na terenie sądu, akta dotyczące innych postępowań znajdują się poza zasięgiem wzroku dziecka. Na czas trwania wysłuchania miejsce, w którym się ono odbywa, jest wyłączone z innych czynności.

Tego rodzaju rozwiązania nie są przewidziane w procedurze administracyjnej.

Uwagi:

Dzieci – które są pokrzywdzonymi bądź świadkami – są przesłuchiwane w obecności biegłego psychologa. Nie stworzono jednak szczególnych wymagań w stosunku do biegłego psychologa, w szczególności w zakresie doświadczenia i wykształcenia w zakresie pracy z dziećmi, również z dziećmi, które występują w charakterze świadka lub pokrzywdzonego.

Nie wszystkie sądy posiadają pokoje przesłuchań. Nadto pokoje przesłuchań, które znajdują się w sądach nie zawsze spełniają wymogi określone w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości.

Dobre praktyki:

Organizacja pozarządowa Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę przygotowała metodyki przesłuchania dziecka w postępowaniu karnym <https://wspd.fdds.pl/materialy-edukacyjne/>

Niejednokrotnie sądy, które nie mają pokoi przesłuchań, korzystają z pokoi przesłuchań usytuowanych w siedzibach organizacji pozarządowych.

Ważną aktywnością jest edukacja dzieci i młodzieży poprzez cykliczne spotkania z prawnikami, w tym z sędziami na terenie sądu i zajęcia warsztatowe na sali sądowej.

Pokoje umiejscowione w sądach można zobaczyć na stronie Internetowej w zakładce „przyjazny pokój przesłuchań”, np:

<https://warszawa.sr.gov.pl/przyjazny-pokoj-przesluchan,m,mg,211,376>

<https://radom.sr.gov.pl/przyjazny-pokoj-przesluchan,m,mg,363>

Kwestie do rozwiązania:

Dostosowanie wszystkich istniejących w sądach pokoi przesłuchań do wymogów rozporządzenia.

Zapewnienie możliwości przesłuchiwania w przyjaznych pokojach przesłuchań, także tym sądom, które nie dysponują takimi pomieszczeniami.

Zapewnienie przyjaznych warunków przesłuchania także w procedurach administracyjnych toczących się z udziałem dzieci (przede wszystkim dzieci uchodźczych).

Działania do podjęcia:

1. Realny dostęp do biegłych sądowych z dziedziny psychologii.
2. Zagwarantowanie przesłuchania małoletniego przez osoby tej samej płci, szczególnie w przypadku przestępstw z rozdziału XXV - Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności.
3. Stworzenie mechanizmów pozwalających na koordynowanie postępowań karnych i cywilnych, w sprawach małoletnich, aby uniknąć konieczności wielokrotnego przesłuchiwanie dziecka, w szczególności w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie oraz przestępstw na tle seksualnym.
4. Zapewnienie, aby każdy sąd dysponował odpowiednio przygotowanymi pomieszczeniami przeznaczonymi do przesłuchiwanie dzieci w postępowaniu karnym, administracyjnym, cywilnym lub wysłuchań dzieci.
5. Przygotowanie przestrzeni przyjaznej dziecku na potrzeby procedur prowadzonych przez:
  - Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców;
  - Rady do Spraw Uchodźców;
  - Straży Granicznej (co najmniej jeden organ na województwo);
  - Wojewodów.

OCENA

Ocena kryterium - 1. W procedurze administracyjnej co do zasady potrzeby dzieci nie są uwzględniane.

4. Istnieje niezależna instytucja zajmująca się prawami dziecka, która jest chroniona przez prawo.

Na straży praw dziecka stoi Rzecznik Praw Dziecka, niezależna instytucja wyposażona w uprawnienia o charakterze kontrolnym, ostrzegawczym i inicjującym, wspierającej wysiłki zmierzające do maksymalnej ochrony praw dziecka.

Rzecznik podejmuje działania na rzecz zapewnienia dziecku pełnego i harmonijnego rozwoju, z poszanowaniem jego godności i podmiotowości (art. 3 ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka). Wypełnienie tych zadań wymaga ochrony dziecka przed wszelkimi przejawami przemocy, okrucieństwa, wyzysku, a także przed demoralizacją, zaniedbaniem i innymi formami niewłaściwego traktowania.

Przedmiotem troski Rzecznika są wszystkie dzieci; szczególną opieką otacza dzieci niepełnosprawne.

Rzecznik wykonując swoje uprawnienia, kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji RP, Konwencji o Prawach Dziecka i ustawie o Rzeczniku Praw Dziecka, w tym zwłaszcza:

- zasadą dobra dziecka,
- zasadą, że wszystkie działania podejmowane są w najlepiej pojętym interesie dziecka,
- zasadą równości,
- troską o ochronę praw każdego dziecka,
- zasadą poszanowania odpowiedzialności, praw i obowiązków obojga rodziców za rozwój i wychowanie dziecka.

Rzecznik podejmuje działania przewidziane w ustawie z własnej inicjatywy, biorąc pod uwagę napływające do niego informacje wskazujące na naruszenie praw lub dobra dziecka. Zajmuje się przypadkami indywidualnymi, jeśli nie zostały one wcześniej rozwiązane we właściwy sposób mimo, że wykorzystano dostępne możliwości prawne. Rzecznik nie zastępuje wyspecjalizowanych służb, instytucji i stowarzyszeń zajmujących się ochroną dziecka, lecz interweniuje w sytuacji, kiedy dotychczasowe procedury okazały się nieskuteczne bądź ich zaniechano.

Adresatami działań Rzecznika są wszystkie organy władzy publicznej (między innymi: Sejm, Prezydent RP, Rada Ministrów, sądy), samorządy terytorialne, instytucje rządowe i organizacje pozarządowe, do których Rzecznik może zwrócić się o:

- złożenie wyjaśnień i udzielenie niezbędnych informacji, a także o udostępnienie akt i dokumentów, w tym zawierających dane osobowe,
- podjęcie przez nie działań na rzecz dziecka, zgodnie z zakresem ich kompetencji, przedstawiając oceny i wnioski zmierzające do zapewnienia skutecznej ochrony praw i dobra dziecka,
- wystąpienie z inicjatywą ustawodawczą bądź o wydanie lub zmianą innych aktów prawnych.

Obowiązkiem Rzecznika jest coroczne przedstawienie Sejmowi i Senatowi informacji o swoich działaniach oraz uwag o stanie przestrzegania praw dziecka w Polsce. Mając na względzie, iż informacja ta jest podawana do wiadomości publicznej, stanowi doskonałą możliwość podjęcia ogólnonarodowej dyskusji nad stanem przestrzegania praw dziecka w Polsce.

Uwagi:

Rzecznik Praw Dziecka nie posiada realnych uprawnień pomocy dzieciom w postępowaniu karnym. Nie może występować na prawach strony w postępowaniach karnych z udziałem dzieci a jedynie monitorować te sprawy. Mimo, że jest najważniejszym organem konstytucyjnym w Polsce stojącym na straży praw dziecka posiada mniejsze uprawnienia niż np. Państwowa Komisja do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15 w sprawach karnych. Dodatkowo Rzecznik Praw Dziecka nie może samodzielnie złożyć propozycji zmian prawnych, nie posiada inicjatywy ustawodawczej a także prawa wnoszenia skargi konstytucyjnej. Rzecznik Praw Dziecka nie może także wnieść kasacji od wyroków sądów karnych w sytuacji, gdy kara jest niewspółmierna do wagi popełnionego czynu na szkodę dziecka.

Dobre praktyki:

Dziecięcy Telefon Zaufania, działający 24 godziny na dobę 7 dni w tygodniu, gdzie udzielane jest wsparcie i pomoc dzieciom.

Kwestie do rozwiązania:

Obywatele oraz dzieci posiadają zbyt niską bądź nieprawidłową wiedzę na temat roli i zadań Rzecznika Praw Dziecka. .

Rzecznik Praw Dziecka ma zbyt ograniczone uprawnienia w zakresie prawa.

Działania do podjęcia:

1. Kampanie społeczne popularyzujące wiedzę na temat instytucji Rzecznika Praw Dziecka, w szczególności wśród samych dzieci ale także dorosłych obywateli.
2. Wprowadzenie zmian legislacyjnych mających na celu rozszerzenie uprawnień Rzecznika Praw Dziecka – przyznanie mu instrumentów umożliwiających podjęcie wszelkich działań na rzecz ochrony praw dziecka.

OCENA:

Ocena kryterium - 3.

5. Wprowadzono przyjazne dzieciom procedury składania skarg wraz ze środkami zaradczymi przyjaznymi dzieciom.

W Polsce dzieci mają możliwość złożenia skargi do Rzecznika Praw Dziecka.

15 lutego 2024 r. weszły w życie przepisy dotyczące obowiązkowych standardów ochrony małoletnich.

Obowiązek wprowadzenia standardów ochrony małoletnich, zwanych dalej "standardami", ma każdy:

- 1) organ zarządzający jednostką systemu oświaty, o której mowa w art. 2 pkt 1-8 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. - Prawo oświatowe (Dz. U. z 2023 r. poz. 900, 1672, 1718 i 2005), oraz inną placówką oświatową, opiekuńczą, wychowawczą, resocjalizacyjną, religijną, artystyczną, medyczną, rekreacyjną, sportową lub związaną z rozwijaniem zainteresowań, do której uczęszczają albo w której przebywają lub mogą przebywać małoletni;
- 2) organizator działalności oświatowej, opiekuńczej, wychowawczej, resocjalizacyjnej, religijnej, artystycznej, medycznej, rekreacyjnej, sportowej lub związanej z rozwijaniem zainteresowań przez małoletnich.

W standardach, w sposób dostosowany do charakteru i rodzaju placówki lub działalności, określa się w szczególności:

- 1) zasady zapewniające bezpieczne relacje między małoletnim a personelem placówki lub organizatora, a w szczególności zachowania niedozwolone wobec małoletnich;
- 2) zasady i procedurę podejmowania interwencji w sytuacji podejrzenia krzywdzenia lub posiadania informacji o krzywdzeniu małoletniego;
- 3) procedury i osoby odpowiedzialne za składanie zawiadomień o podejrzeniu popełnienia przestępstwa na szkodę małoletniego, zawiadamianie sądu opiekuńczego oraz w przypadku instytucji, które posiadają takie uprawnienia, osoby odpowiedzialne za wszczynanie procedury "Niebieskie Karty";
- 4) osoby odpowiedzialne za przyjmowanie zgłoszeń o zdarzeniach zagrażających małoletniemu i udzielenie mu wsparcia.

Działający przy Ministerstwie Sprawiedliwości Zespół do Spraw Ochrony Małoletnich opracował wytyczne do przygotowywania standardów ochrony małoletnich. Zalecane jest w nich wskazanie osób, które przyjmują zgłoszenia, aby dziecko mogło zwrócić się do tej osoby. Jeśli dziecko wybierze inną osobę, której powierzy swoje problemy, winna ona zawiadomić o tym osobę odpowiedzialną za składanie zawiadomień.

Wszystkie podmioty zobowiązane do posiadania standardów ochrony małoletnich, muszą mieć opracowane procedury podejmowania interwencji.

Nie można przy tym pominąć, że każdy - w tym dziecko, ma prawo zawiadomienia sądu opiekuńczego o zdarzeniach uzasadniających wszczęcie postępowania z urzędu, zaś sąd ma obowiązek dokonania oceny, czy zachodzą okoliczności uzasadniające taką decyzję.

Uwagi:

W uregulowanych ustawowo postępowaniach sądowych i pozasądowych nie istnieją szczególne procedury zawiadamiania o skrzywdzeniu/popelnieniu przestępstwa dla dzieci, w tym dzieci z niepełnosprawnościami.

Dobre praktyki:

Zespół do Spraw Ochrony Małoletnich przygotował wytyczne do standardów ochrony małoletnich. Zostały one zamieszczone na stronie internetowej Zespołu <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/standardy-ochrony-maloletnich---wytyczne>

Kwestie do rozwiązania:

Wdrożenie standardów ochrony małoletnich i traktowanie ich jako „żywego narzędzia” a nie kolejnego zbędnego dokumentu. Rozpowszechnianie wiedzy o znaczeniu i wartości standardów ochrony małoletnich. **Działania do podjęcia:**

1. Kampania społeczna na rzecz popularyzacji standardów ochrony małoletnich, ich funkcji edukacyjnej, istotności z punktu widzenia profilaktyki krzywdzenia,
2. Prowadzenie kontroli, które mają poprawić wdrażanie standardów ochrony małoletnich.

OCENA

Ocena kryterium - 2.

Brakuje realnych i skutecznych mechanizmów skargowych w szkołach, a także w procedurach imigracyjnych.

Ustanawianie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom w praktyce

A. Podejście przyjazne dzieciom dla wszystkich dzieci, we wszystkich postępowaniach i przez cały czas

1. Dzieci korzystają ze wsparcia prawnego i pomocy prawnej

System nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego i edukacji prawnej.

W Polsce istnieje system nieodpłatnej pomocy prawnej (NPP). Jest to publiczna inicjatywa, której celem jest zapewnienie równego dostępu do wymiaru sprawiedliwości wszystkim mieszkańcom Polski. Kierowany jest więc do osób, których sytuacja życiowa nie pozwala na skorzystanie z odpłatnej usługi prawnika. Dostęp do niej jest warunkowany złożeniem oświadczenia o braku możliwości poniesienia kosztów odpłatnej pomocy prawnej.

System nieodpłatnej pomocy składa się z:

- nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego;
- nieodpłatnej pomocy prawnej;
- nieodpłatnej mediacji.

Nieodpłatna pomoc prawna obejmuje:

- 1) poinformowanie osoby fizycznej o obowiązującym stanie prawnym oraz przysługujących jej uprawnieniach lub spoczywających na niej obowiązkach, w tym w związku z toczącym się postępowaniem przygotowawczym, administracyjnym, sądowym lub sądowoadministracyjnym lub
- 2) wskazanie osobie uprawnionej sposobu rozwiązania jej problemu prawnego, lub
- 3) sporządzenie projektu pisma w sprawach, o których mowa w pkt 1 i 2, z wyłączeniem pism procesowych w toczącym się postępowaniu przygotowawczym lub sądowym i pism w toczącym się postępowaniu sądowoadministracyjnym, lub

4) nieodpłatną mediację, lub

5) sporządzenie projektu pisma o zwolnienie od kosztów sądowych lub ustanowienie pełnomocnika z urzędu w postępowaniu sądowym lub ustanowienie adwokata, radcy prawnego, doradcy podatkowego lub rzecznika patentowego w postępowaniu sądowoadministracyjnym oraz poinformowanie o kosztach postępowania i ryzyku finansowym związanym ze skierowaniem sprawy na drogę sądową.

Nieodpłatne poradnictwo obywatelskie obejmuje działania dostosowane do indywidualnej sytuacji osoby fizycznej, zmierzające do podniesienia świadomości tej osoby o przysługujących jej uprawnieniach lub spoczywających na niej obowiązkach oraz wsparcia w samodzielnym rozwiązywaniu problemu, w tym, w razie potrzeby, sporządzenie wspólnie z tą osobą planu działania i pomoc w jego realizacji. Nieodpłatne poradnictwo obywatelskie obejmuje w szczególności porady dla osób zadłużonych i porady z zakresu spraw mieszkaniowych oraz zabezpieczenia społecznego. Nieodpłatne poradnictwo obywatelskie obejmuje również nieodpłatną mediację.

System jest otwarty dla osób poniżej 18 roku życia. Tym niemniej sytuacja jest zróżnicowana w przypadku osób nie mających zdolności do czynności prawnych, a zatem m.in. małoletnich poniżej lat 13 oraz innych osób posiadających ograniczoną zdolność do czynności prawnych..

W zakresie korzystania z systemu nieodpłatnej pomocy problematyczną kwestią jest złożenie oświadczenia w przedmiocie braku możliwości poniesienia kosztów odpłatnej pomocy prawnej. Należy bowiem uznać, że oświadczenie takie ma charakter czynności prawnej. Osoby do 13 roku życia, zgodnie z prawem polskim, nie mogą skutecznie złożyć w/w oświadczenia, albowiem nie posiadają w ogóle zdolności do czynności prawnych. Z tego też względu osoby takie, jeżeli będą chciały skorzystać z pomocy w ramach systemu nieodpłatnej pomocy, będą musiały przybyć na miejsce porady w obecności rodzica/opiekuna/przedstawiciela ustawowego/reprezentanta, który złoży takie oświadczenie.

Z kolei osoby powyżej 13-roku życia, mogą skorzystać z nieodpłatnej pomocy prawnej - jeśli pomoc udzielana w ramach systemu może zostać zaliczona do spraw, w których osoby te mają zdolność do czynności prawnych. Osoby w wieku 13-18 lat mogą zatem skorzystać samodzielnie ze wsparcia systemu w sprawach życia codziennego.

Wykonawca powinien poinformować taką osobę o zasadach korzystania z systemu i wyjaśnić cel oświadczenia o braku możliwości poniesienia kosztów odpłatnej pomocy prawnej. Na podstawie takich informacji małoletni winien zdecydować czy złożyć oświadczenie czy też nie. Przy poważniejszych rodzajach spraw będzie konieczne uczestnictwo opiekuna prawnego tej osoby.

Od 2022 roku w wybranych punktach Nieodpłatnej Pomocy Prawnej i Nieodpłatnego Poradnictwa Obywatelskiego zostały uruchomione dyżury o określonej specjalizacji. Specjalizacja polega na wskazaniu konkretnej dziedziny prawa lub problematyki, której dotyczy udzielana porada, bądź określonej grupy osób uprawnionych do skorzystania z pomocy.

Dyżury specjalnie kierowane dla małoletnich to:

- Pomoc ofiarom przemocy, przede wszystkim wobec kobiet i dzieci;
- Pomoc rodzicom wychowującym dzieci z niepełnosprawnością;
- Prawo rodzinne;
- Pomoc osobom pokrzywdzonym przestępstwem;
- Pomoc osobom młodym, w szczególności nieletnim.

Rok	Liczba porad NPP i NPO	W tym NPP	W tym ilość porad udzielonych osobom poniżej 18 roku życia	Procent porad dla małoletnich
2022	459 779	369 443	389	0,10%
2023	509 165	416 200	393	0,09%
2024 (3 kwartały)	382 149	313 379	296	0,09%

Postępowanie cywilne

Małoletni mogą być stroną postępowania procesowego (np. o zapłatę) czy też uczestnikiem postępowania nieprocesowego (np. o dział spadku). Małoletni nie są natomiast uczestnikami w sprawach opiekuńczych np. o ograniczenie władzy rodzicielskiej, o kontakty, mimo że wynik sprawy dotyczy ich praw.

Przepisy procedury cywilnej nie przewidują szczególnych rozwiązań dotyczących pełnomocników dla osób poniżej 18 roku życia. Dla małoletnich stron postępowania nie ma obowiązku ustawowego ustanowienia pełnomocnika z urzędu.

W procedurze cywilnej mamy dwa rodzaje pełnomocników: z wyboru i z urzędu.

Strona zwolniona przez sąd od kosztów sądowych w całości lub części, może domagać się ustanowienia adwokata lub radcy prawnego. Uprawnienie to przysługuje również stronie niezwolnionej od kosztów sądowych, jeżeli wykaże, że poniesienie kosztów pomocy prawnej spowodowałoby uszczerbek w niezbędnym utrzymaniu siebie i rodziny. Oświadczenie to (takie samo składa się przy wniosku o zwolnienie z kosztów sądowych) sporządza się według ustalonego wzoru.

Jeżeli dziecko jest stroną postępowania procesowego/uczestnikiem postępowania nieprocesowego i żadne z rodziców nie może go reprezentować, sąd ustanawia dla niego reprezentanta dziecka.

W sprawach cywilnych reprezentantem dziecka może być:

- adwokat albo radca prawny, który wykazuje szczególną znajomość spraw dotyczących dziecka, tego samego rodzaju lub rodzajowo odpowiadających sprawie, w której wymagana jest reprezentacja dziecka, lub ukończył szkolenie dotyczące zasad reprezentacji dziecka, praw lub potrzeb dziecka.
- inna osoba posiadająca wyższe wykształcenie prawnicze i wykazująca znajomość potrzeb dziecka w przypadku, gdy stopień skomplikowania sprawy nie wymaga inaczej, w szczególności, gdy sąd opiekuńczy określi szczegółowo treść czynności=
- osoba nieposiadająca wyższego wykształcenia prawniczego, jeżeli szczególne okoliczności za tym przemawiają.

Jeżeli rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to pozwalają, reprezentant dziecka ma obowiązek nawiązać z dzieckiem kontakt i informować je w sposób zrozumiały i dostosowany do stopnia jego rozwoju o podejmowanych czynnościach, przebiegu postępowania i sposobie jego zakończenia oraz konsekwencjach podjętych działań dla jego sytuacji prawnej.

Reprezentant dziecka jest wyznaczany z listy reprezentantów dziecka. Materię tę reguluje rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 lipca 2024 r. w sprawie sposobu zapewnienia reprezentacji dziecka przez reprezentanta dziecka. Listy reprezentantów dziecka są sporządzane w oparciu o wykazy przedstawiane przez okręgowe rady adwokackie oraz rady okręgowych izb radców prawnych, które ustalając, czy adwokat lub radca prawny wykazuje znajomość praw lub potrzeb dziecka, uwzględniają w szczególności zadeklarowane przez adwokata lub radcę prawnego:

- 1) ukończenie studiów z zakresu praw dziecka i zasad reprezentacji dziecka;
- 2) odbycie szkoleń z zakresu praw dziecka i zasad reprezentacji dziecka organizowanych przez rady adwokackie, izby radców prawnych, Rzecznika Praw Dziecka oraz Ministerstwo Sprawiedliwości;
- 3) posiadanie stopnia naukowego na podstawie rozprawy na temat praw dziecka w rodzinnym prawie osobowym, majątkowym bądź w innych działach prawa;
- 4) posiadanie publikacji naukowych, komentarzowych, popularyzujących problematykę praw dziecka w rodzinnym prawie osobowym, majątkowym bądź w innych działach prawa;
- 5) prowadzenie zajęć dydaktycznych na wyższej uczelni, wykładów dla aplikantów, szkoleń organizowanych przez samorządy adwokackie lub radcowskie z zakresu praw dziecka w rodzinnym prawie osobowym, majątkowym bądź w innych działach prawa;
- 6) doświadczenie w pracy związanej z opieką nad dziećmi, wychowaniem lub z ochroną dzieci.

Przepisy te trudno poddać ocenie pod kątem ich wpływu na udzielanie wsparcia prawnego przez reprezentantów dziecka z uwagi na krótki okres ich obowiązywania.

Postępowanie karne

Dzieci pokrzywdzone przestępstwem

Osoba małoletnia nie może samodzielnie podejmować czynności w postępowaniu karnym. Co do zasady w jej imieniu działa przedstawiciel ustawowy (rodzic albo opiekun).

Osoba pokrzywdzona ma prawo a nie obowiązek do posiadania pełnomocnika – adwokata lub radcy prawnego. Pełnomocnik może uczestniczyć w sprawie, może być też ustanowiony/wyznaczony do konkretnej czynności, np. udziału w oględzinach.

Kodeks postępowania karnego przewiduje:

- pełnomocnika ustanowionego z wyboru - w przypadku małoletniego pełnomocnik ustanawiany jest przez rodzica lub opiekuna, albo
- pełnomocnika z urzędu – wyznacza go sąd na wniosek pokrzywdzonego (w przypadku małoletniego, na wniosek jego rodzica lub opiekuna). Prawo do pełnomocnika z urzędu nie oznacza, że zostanie on wyznaczony przez sąd zawsze. Sąd wyznaczy takiego pełnomocnika, jeżeli pokrzywdzony w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów pełnomocnictwa bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny.

Pełnomocnik z urzędu jest wyznaczany z listy ustalonej przez prezesa sądu. Przepisy nie przewidują żadnych wymogów co do pełnomocników dla dzieci (osób poniżej 18 roku życia).

Jeżeli żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską (np. podejrzanym jest ten rodzic, albo drugi rodzic), sąd opiekuńczy ustanawia dla tego dziecka reprezentanta dziecka. W sprawach karnych może to być tylko adwokat lub radca prawny. Wymogiem jest, aby wykazywał on szczególną znajomość spraw dotyczących dziecka, tego samego rodzaju lub rodzajowo odpowiadających sprawie, w której wymagana jest reprezentacja dziecka, lub ukończył szkolenie dotyczące zasad reprezentacji dziecka, praw lub potrzeb dziecka.

Jeżeli rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to pozwalają, reprezentant dziecka ma obowiązek nawiązać z dzieckiem kontakt i informować je w sposób zrozumiały i dostosowany do stopnia jego rozwoju o podejmowanych czynnościach, przebiegu postępowania i sposobie jego zakończenia oraz konsekwencjach podjętych działań dla jego sytuacji prawnej.

Dzieci podejrzane/oskarżone o popełnienie przestępstwa

W postępowaniu karnym, jeżeli podejrzany/oskarżony nie ukończył 18 lat, musi mieć obrońcę.

Może to być obrońca ustanowiony z wyboru przez podejrzanego/oskarżonego (w przypadku małoletniego, przez jego rodzica lub opiekuna) albo obrońca z urzędu. Jeżeli podejrzany/oskarżony, który nie ukończył 18 lat, nie ma pełnomocnika z wyboru, musi być dla niego wyznaczony obrońca z urzędu. Sytuacja finansowa podejrzanego/oskarżonego nie ma tutaj znaczenia. Obrońca z urzędu jest wyznaczany z listy ustalonej przez prezesa sądu. Przepisy nie przewidują żadnych wymogów co do obrońców osób poniżej 18 roku życia.

Postępowanie na podstawie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich

Dzieci odpowiadające za demoralizację

W postępowaniu toczącym się na podstawie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, nieletni ma prawo do korzystania z pomocy obrońcy. Może to być obrońca z wyboru albo z urzędu. Nie ma jednak obligatoryjności posiadania przez nieletniego profesjonalnego pełnomocnika we wszystkich sprawach.

Jeżeli interesy nieletniego i jego rodziców albo opiekuna pozostają w sprzeczności, a nieletni nie ma obrońcy, sąd rodzinny wyznacza mu obrońcę z urzędu.

Sąd rodzinny wyznacza nieletniemu obrońcę z urzędu, jeżeli nieletni nie ma obrońcy i jednocześnie:

- 1) jest głuchy, niemy lub niewidomy lub
- 2) zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy jego stan zdrowia psychicznego pozwala na udział w postępowaniu lub prowadzenie obrony w sposób samodzielny oraz rozsądny, lub
- 3) wobec nieletniego zastosowano środek tymczasowy:
  - tymczasowe umieszczenie w rodzinie zastępczej zawodowej;
  - tymczasowe umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym;
  - tymczasowe umieszczenie w okręgowym ośrodku wychowawczym;
  - tymczasowe umieszczenie w zakładzie leczniczym;

- umieszczenie w schronisku dla nieletnich;
- 4) zachodzi uzasadnione podejrzenie dopuszczenia się przez nieletniego czynu zabronionego wyczerpującego znamiona zbrodni lub czynu karalnego określonego w art. 163 § 1 lub 3, art. 166 § 1, art. 173 § 1 lub 3, art. 197 § 1, art. 223 § 2 lub w art. 280 § 1 Kodeksu karnego, lub
- 5) występują inne okoliczności, które sąd rodzinny uzna za utrudniające nieletniemu obronę.

Nieletni lub jego rodzice albo opiekun mogą złożyć wniosek o wyznaczenie nieletniemu obrońcy z urzędu. Sąd rodzinny uwzględnia wniosek, jeżeli udział obrońcy w sprawie uzna za potrzebny, a:

- 1) nieletni lub jego rodzice albo opiekun nie są w stanie ponieść kosztów wynagrodzenia obrońcy z wyboru bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny lub
- 2) występują inne, szczególne okoliczności.

4. Jeżeli w przypadku, o którym mowa w ust. 1 i 2, nieletni ma ustanowionego obrońcę, a obrońca lub nieletni wypowiada stosunek obrończy, sąd rodzinny wyznacza nieletniemu obrońcę z urzędu, o ile nieletni nie ustanowił obrońcy.

Postępowanie administracyjne

Kodeks postępowania administracyjnego nie zawiera szczególnych przepisów dotyczących pełnomocników dla osób poniżej 18-go roku życia.

W tym postępowaniu strona może działać przez pełnomocnika, chyba że charakter czynności wymaga jej osobistego działania. Pełnomocnikiem strony może być osoba fizyczna posiadająca zdolność do czynności prawnych (może to być adwokat, radca prawny a także pełnoletnia osoba fizyczna niebędąca adwokatem lub radcą prawnym).

Organ administracji publicznej, przed którym toczy się postępowanie występuje do sądu z wnioskiem o wyznaczenie przedstawiciela dla dziecka - strony postępowania nieposiadającej zdolności do czynności prawnych wobec niepełnoletniości, jeżeli nie ma ono przedstawiciela.

Przepisy odnoszące się do małoletnich cudzoziemców są zawarte w ustawie o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Zgodnie z jej art. 61 w przypadku, gdy małoletni bez opieki zadeklarował organowi Straży Granicznej zamiar złożenia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej ten organ podejmuje następujące czynności:

a) występuje niezwłocznie do sądu opiekuńczego o ustanowienie dla tego małoletniego kuratora do reprezentowania go w postępowaniu w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej, przekazania do innego państwa członkowskiego na podstawie rozporządzenia 604/2013, udzielenia pomocy socjalnej oraz udzielenia pomocy w dobrowolnym powrocie do kraju pochodzenia oraz reprezentowania go w postępowaniu przed sądem administracyjnym w tych sprawach,

b) umieszczenie go w pieczy zastępczej.

Uwagi:

W zakresie systemu Nieodpłatnej Pomocy Prawnej zastrzeżenia zgłasza Rzecznik Praw Dziecka uznając, że przepisy określające kto jest uprawniony do korzystania z NPP nie są precyzyjne. Proponuje, aby uregulować wprost, że nieodpłatna pomoc prawna i nieodpłatne poradnictwo obywatelskie przysługiwało osobie uprawnionej posiadającej co najmniej ograniczoną zdolność do czynności prawnej, która nie jest w stanie ponieść kosztów odpłatnej pomocy prawnej, w tym osobie fizycznej prowadzącej jednoosobową działalność gospodarczą niezatrudniającą innych osób w ciągu ostatniego roku.
<https://brpd.gov.pl/2024/10/24/dziecko-tez-moze-potrzebowac-pomocy-prawnej/>

Obecnie trwa postępowania naruszeniowe dotyczące niewłaściwej transpozycji dyrektywy 2016/800, a Ministerstwo Sprawiedliwości przygotowało ocenę skutków wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej C 603/22. W związku z postępowaniem dotyczącym niewłaściwej transpozycji dyrektywy 2016/800, planowane jest wprowadzenie zmian legislacyjnych w tym zakresie.

Niezbędne zmiany legislacyjne w celu pełnej implementacji dyrektywy 2016/800 oraz wyroku TSUE są już częścią projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (UD153), który został opracowany przy współpracy ekspertów Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Komisji

Kodyfikacyjnej Prawa Karnego. Obecnie projekt znajduje się na etapie opiniowania.
<https://legislacja.gov.pl/projekt/12390959/katalog/13091027#13091027>

Przepisy projektu obejmują odpowiednio zmianę brzmienia przepisu art. 79 k.p.k. i polegającą na dodaniu § 3a przewidującego udział obrońcy wyznaczonego dla podejrzanego, który nie ukończył 18 lat aż do prawomocnego zakończenia postępowania, chyba że sąd orzeknie, że udział obrońcy po ukończeniu przez oskarżonego 21 lat nie jest obowiązkowy. Projekt obejmuje także zmianę brzmienia przepisu art. 301 k.p.k. oraz dodanie przepisu art. 301a k.p.k. Założeniem projektodawcy jest wyznaczenie obrońcy podejrzanemu, który nie ukończył lat 18 oraz obligatoryjny udział obrońcy już podczas pierwszego przesłuchania. Projekt obejmuje także obowiązek wręczenia pouczenia o przysługujących uprawnieniach i obowiązkach przedstawicielowi ustawowemu lub osobie, pod pieczęą której podejrzaný pozostaje (zmiana brzmienia przepisu art. 300 § 1 k.p.k.).

Kwestie do rozwiązania:

Brak spójnych rozwiązań legislacyjnych dotyczących reprezentowania dziecka w postępowaniu cywilnym, karnym, administracyjnym.

W odniesieniu do kuratora ustanawianego na mocy ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej mankamentem jest wąski zakres przedmiotowy reprezentacji, brak określenia jakichkolwiek wymogów wobec kandydatów na kuratora i brak wytycznych dla sądu opiekuńczego odnośnie kontroli wykonywania tej funkcji.

Działania do podjęcia:

1. Pełna implementacja dyrektywy 2016/800.
2. Ukształtowanie przepisów w ten sposób, że gdy postępowanie dotyczy dobra dziecka (lub może mieć wpływ na jego interesy) ma ono status, który uprawnia do ustanowienia dla niego przez organ profesjonalnego pełnomocnika (posiadającego szczególną znajomość spraw dzieci).
3. Wprowadzenie rozwiązań legislacyjnych dotyczących reprezentowania dzieci w postępowaniu cywilnym, karnym i administracyjnym zapewniających jednolity standard poszanowania ich praw (chodzi tutaj zarówno o reprezentowanie dziecka w charakterze pełnomocnika, jak i reprezentanta dziecka/kuratora).

Ocena kryterium: 1. Pomoc prawna, reprezentacja i wsparcie zapewnione są dziecku nie we wszystkich rodzajach postępowań (w istocie rzeczy tylko w ograniczonym zakresie w postępowaniu karnym i cywilnym – w sprawach z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, o czym już wspomniano omawiając instytucję reprezentanta dziecka).

2. Dzieci są oceniane przy zastosowaniu zintegrowanego podejścia multidyscyplinarnego

Zgodnie z art. 72 Konstytucji, Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. W toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka.

Postępowanie cywilne

W sprawach toczących się w oparciu o procedurę cywilną (sprawy: o rozwód, w których sąd orzeka o opiece nad dzieckiem; o pozbawienia władzy rodzicielskiej; ograniczenie władzy rodzicielskiej) zasada ta znajduje odzwierciedlenie w art. 216¹ i 576 § 2 kodeksu postępowania cywilnego. Zgodnie z tymi przepisami, sąd wysłuchuje dziecko, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala. Nadto sąd stosownie do okoliczności, rozwoju umysłowego, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości dziecka uwzględnia jego zdanie i rozsądne życzenia.

Nadrzędną zasadą w ww. sprawach jest zasada dobra dziecka, tym niemniej nie jest ona zdefiniowana i każdorazowo sąd ustala to co jest najlepsze dla dziecka, w danej konkretnej sprawie. Sąd zawsze ma możliwość zasięgnięcia opinii biegłego (np. biegłego psychologa) w celu ustalenia sytuacji i potrzeb dziecka.

Postępowanie karne

W postępowaniu karnym sąd uwzględnia interes osoby poniżej 18-go roku życia. Dyrektywa wynikająca z art. 54 § 1 kodeksu karnego stanowi, że wymierzając karę nieletniemu albo młodocianemu, sąd kieruje się przede wszystkim względami wychowawczymi. Nadto, wobec sprawcy, który w czasie popełnienia przestępstwa nie ukończył 18 lat, nie orzeka się kary dożywotniego pozbawienia wolności.

Przepisy przewidują też wprost możliwość odstępstwa od wymierzenia kary przewidzianej w kodeksie karnym i zastosowania środków wynikających z ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich.

Na zasadach określonych w tym kodeksie odpowiada osoba, która popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat. W stosunku do sprawcy, który popełnił występki po ukończeniu lat 17, lecz przed ukończeniem lat 18, sąd zamiast kary stosuje środki wychowawcze, lecznicze albo poprawcze przewidziane dla nieletnich, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają.

Osoby poniżej 17 roku życia – 14, 15 i 16 latkowie - mogą odpowiadać na zasadach określonych w kodeksie karnym w określonych przypadkach.

W obu ww. wypadkach sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary. Sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary także w stosunku do młodocianego, jeżeli przemawiają za tym względy określone w art. 54 § 1 kodeksu karnego (względy wychowawcze).

Nadzwyczajne złagodzenie kary polega na wymierzeniu kary poniżej dolnej granicy ustawowego zagrożenia, kary łagodniejszego rodzaju albo na odstąpieniu od wymierzenia kary i orzeczeniu środka karnego, środka kompensacyjnego lub przepadku.

Działania do podjęcia:

Wprowadzenie do przepisów postępowania karnego obowiązku merytorycznego uzasadnienia decyzji procesowych (co stanowi wzmocnienie gwarancji procesowych stron w postępowaniu, w szczególności zaś małoletniego pokrzywdzonego i możliwości zaskarżenia wyroku), w szczególności zaś decyzji procesowej polegającej na skorzystaniu przez sąd z instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary, na tej podstawie, że najniższa z możliwych do wymierzenia kar byłaby niewspółmiernie surowa. Prowadzi to do sytuacji wymierzenia nazbyt łagodnych kar, których sąd – merytorycznie – często w ogóle nie uzasadnia, co uniemożliwia małoletniemu pokrzywdzonemu zaskarżenie orzeczenia w tym zakresie.

Ocena:

Ocena kryterium - 1, brakuje interdyscyplinarnego podejścia, nie ma bowiem wymogu zasięgania interdyscyplinarnych opinii w zakresie dziecka w postępowaniu, w szczególności zaś na etapie postępowań o demoralizację.

3. Skuteczne i mające znaczenie (dla jego przebiegu) uczestnictwo dzieci w całym postępowaniu.

Postępowanie cywilne

W postępowaniu cywilnym dziecko, które jest stroną procesu/uczestnikiem postępowania nieprocesowego może być przesłuchane, zgodnie z ogólnymi zasadami (jeżeli po wyczerpaniu środków dowodowych lub w ich braku pozostały niewyjaśnione fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, sąd dla wyjaśnienia tych faktów może dopuścić dowód z przesłuchania stron).

Kodeks postępowania cywilnego przewiduje także wysłuchanie w:

- 1) art. 216¹ - Zgodnie z jego treścią sąd w sprawach dotyczących osoby małoletniego dziecka wysłucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala. Przepis ten ma zastosowanie w procesie (w sprawach o rozwód, separację, ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka, unieważnienie uznania dziecka lub rozwiązanie przysposobienia).
- 2) art. 576 § 2 - Zgodnie z jego treścią sąd w sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka wysłucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala. Przepis ten ma zastosowanie w sprawach rodzinnych i opiekuńczych toczących się w postępowaniu nieprocesowym.

Od 15 sierpnia 2023 r., jeżeli sąd odstąpił od wysłuchania dziecka, najpóźniej przed zakończeniem postępowania, ma obowiązek wskazać w protokole posiedzenia lub rozprawy, z jakich przyczyn czynność ta nie została przeprowadzona. Przepis ten został wprowadzony w uwzględnieniu postulatów m. in. organizacji pozarządowych, które zwracały uwagę na pomijanie tej czynności, a tym samym zdania dziecka w toku postępowania. Obecnie, w każdej sprawie, sąd musi przeanalizować czy należy wysłuchać dziecko, nie może już bez jakiegokolwiek odniesienia się, nie zrealizować tej czynności.

Sposób przygotowania i przeprowadzenia wysłuchania dziecka oraz warunki, jakim mają odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich wysłuchań, określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 października 2024 r. Jest ono kazuistyczne, a więc jest oceniane jako mające walor edukacyjny. Wskazano w nim, co należy ustalić przed podjęciem decyzji co do wysłuchania dziecka (m. in. sposób

porozumiewania się dziecka z otoczeniem oraz sposób funkcjonowania dziecka w zakresie istotnym dla nawiązania z nim kontaktu i prowadzenia wysłuchania, w tym porę optymalnej aktywności poznawczej), w jaki sposób wyznaczać termin wysłuchania i zadawać pytania. Rozporządzenie uwzględnia potrzeby dziecka wynikające z wieku oraz związane z zaburzeniami psychicznymi lub rozwojowymi.

Postępowanie karne:

Pokrzywdzony i świadek

W przypadku pokrzywdzonego i świadka kodeks postępowania karnego przewiduje dwa tryby przesłuchania zwykły i szczególny tzw. „ochronny”

Tryb zwykły

Świadek (także będący osobą pokrzywdzoną) jest przesłuchiwany, gdy jest to możliwe (z uwagi na wiek, stan zdrowia) i uzasadnione (np. w sprawie o niealimentację co do zasady nie ma konieczności przesłuchiwania pokrzywdzonego dziecka). Jeżeli pokrzywdzony nie ukończył 18 lat, czynności z jego udziałem powinny być, w miarę możliwości, przeprowadzone w obecności przedstawiciela ustawowego, faktycznego opiekuna lub osoby pełnoletniej wskazanej przez osobę przesłuchiwaną, chyba że dobro postępowania stoi temu na przeszkodzie lub sprzeciwia się temu osoba przesłuchiwana.

Przepisy pozwalają na dostosowanie miejsca/sposobu przesłuchania do sytuacji pokrzywdzonego/świadka. Może się ono odbyć w miejscu pobytu, w drodze wideokonferencji.

Tryb szczególny

Pokrzywdzony i świadek jest przesłuchiwany tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy i tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub w razie uwzględnienia wniosku dowodowego oskarżonego, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego.

Sposób przygotowania i przeprowadzenia przesłuchań w tym trybie oraz warunki, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich

przesłuchań określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości. Reguluje ono dokładnie rolę psychologa, uwzględnia potrzeby dzieci z zaburzeniami rozwojowymi.

Podejrzany/oskarżony

Podczas śledztwa lub dochodzenia z podejrzanym może być przedstawiciel ustawowy (rodzic, opiekun) lub osoba, pod której pieczęcią on pozostaje albo osoba pełnoletnia, którą wskaże. Na wniosek podejrzanego/oskarżonego podczas posiedzenia lub rozprawy w sądzie może być obecny przedstawiciel ustawowy (rodzic, opiekun) lub osoba, pod której pieczęcią pozostaje. Jeżeli podejrzany/oskarżony nie ma takiej osoby lub udział takiej osoby może naruszać jego prawa lub interesy, jest niecelowy z uwagi na jego dobro, uniemożliwia przeprowadzenie posiedzenia albo rozprawy albo utrudnia je w istotny sposób, podejrzany/oskarżony może wskazać inną osobę pełnoletnią. Jeżeli nie wskaże takiej osoby lub ją wskaże, ale jej obecność może prowadzić do naruszenia praw lub interesów, jest niecelowa ze względu na dobro, uniemożliwia przeprowadzenie posiedzenia albo rozprawy albo utrudnia je w istotny sposób, przewodniczący wyznacza dla podejrzanego/oskarżonego asystenta rodziny.

Kwestie do rozwiązania:

Marginalny udział dzieci w postępowaniach rodzinnych.

Działania do podjęcia:

Podnoszenie świadomości sędziów w celu wzmocnienia przywiązywania wagi do rozsądnych życzeń i wyrażonego zdania dziecka w orzeczeniu, zwiększenie udziału dziecka i możliwości jego reprezentacji i korzystania przez niego ze wsparcia prawnego, psychologicznego w czasie postępowania, na wszystkich jego etapach (por. ocena kryteriów wyżej).

OCENA

Ocena kryterium - 2.

4. Podejmowane są środki w celu uniknięcia zbędnej zwłoki w postępowaniach z udziałem dzieci

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych, do spraw pilnych zaliczane są sprawy:

- o przestępstwa z rozdziału XXV kodeksu karnego, czyli przeciwko wolności seksualnej i obyczajności;
- przesłuchanie świadka przez sąd na podstawie art. 185a-185c i 185e Kodeksu postępowania karnego;
- sprawy o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, wymagające wydania zarządzenia w trybie art. 569 § 2 K.p.c., sprawy dotyczące umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich, sprawy, w których nieletni został umieszczony w schronisku dla nieletnich oraz sprawy dotyczące umieszczenia małoletniego cudzoziemca w placówce opiekuńczo-wychowawczej, jak również czynności z zakresu postępowania wykonawczego w wyżej wymienionych sprawach, a także sprawy w przedmiocie rozpoznania wniosków o ustanowienie kuratora w celu reprezentowania interesów małoletnich w postępowaniu przed sądem lub innym organem.

Sprawy pilne są kierowane niezwłocznie do przydziału sędziom, nadto są one kierowane na terminy rozpraw lub posiedzeń poza kolejnością (co do zasady sprawy powinny być rozpoznawane według kolejności ich wpływu do danego referatu).

Uwagi:

1. Przesłuchanie małoletniego świadka/pokrzywdzonego w terminie 14 dni określonym w art. 185 a-c i e kodeksu postępowania karnego z uwagi na ograniczoną dostępność do biegłych sądowych z dziedziny psychologii jest w wielu sądach niemożliwe do przeprowadzenia.
2. Należy ustalić czy istnieją statystyki w tym zakresie, aby określić skalę zjawiska.
3. W Ministerstwie Sprawiedliwości trwają prace nad ustawą o biegłych sądowych i instytucjach opiniujących.

Kwestie do rozwiązania:

1. Jak najszybsze wprowadzenie przepisów dotyczących instytucji biegłego sądowego.
2. Zmiana kognicji sądów – Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego pracuje nad zmianami w tym zakresie, w tym umożliwieniu orzekania w sprawach rodzinnych i opiekuńczych asesorum sądowym oraz referendarzom sądowym (ostatnia grupa już wspiera w niektórych sądach Wydziały Rodzinne w ramach obowiązujących uprawnień), wsparcie sędziów odpowiednią liczbą asystentów.
3. Należałoby rozważyć możliwość zaliczenia do spraw pilnych również sprawy dotyczące umieszczania małoletnich w każdej formie pieczy zastępczej, orzekania o najważniejszych kwestiach dotyczących małoletnich umieszczonych w pieczy zastępczej (np. co do decydowania o poszerzeniu uprawnień opiekuna zastępczego co do decydowaniu o leczeniu, terapii, rehabilitacji dziecka, nad którym sprawuje opiekę) i sprawy dotyczące przysposobień.

Działania do podjęcia:

Należy usprawnić dostęp do wyspecjalizowanych biegłych sądowych z dziedziny psychologii.

OCENA

Ocena kryterium - 2. Wynika to z faktu, że część spraw ma charakter spraw pilnych. Niemniej jednak nie przekłada się to zawsze na szybkie zakończenie sprawy.

W pozostałym zakresie konieczne jest wprowadzenie zmian proponowanych powyżej.